

Lördagen den 15 Mars 1873.

Kammaren sammanträdde kl. 10 f. m.

Justerades ett protokollsutdrag för den 13 och protokollet för den 5 dennes.

Herr Grefven och Talmannen hemställde, huruvida Kammaren, i enlighet med den vid hållet talmanssammanträde träffade öfverenskommelse, behagade besluta att nästkommande Lördag den 22 dennes företaga val af de tjugufyra Valmän jemte sex Suppleanter, hvilka tillsammans med Valmän från Andra Kammaren skola utse Riksdagens fullmäktige i Riksbanken och Riksgälds-kontoret samt deras Suppleanter.

Svarades ja.

Vidare föreslog Herr Grefven och Talmannen, att åt Valmännen skulie uppdragas att äfven utse Styrelseledamöter och Suppleanter vid Riksbankens afdelningskontor i Göteborg, Malmö och Wisby, hvilket jemväl bifölls.

Jemlikt förut fattadt beslut företogs nu till behandling Konstitutions-Utskottets den 5 och 10 dennes bordlagda memorial N:o 8, angående fullbordad granskning af de i Stats-Rådet förda protokoll.

Herr Berlin: Den vid Konstitutions-Utskottets nu föredragna memorial fogade reservation af Herr S. Nilsson, hvaruti fyra andra Utskottets ledamöter instämt, berör en serie af regeringsbeslut angående tillåtelser för utlänningar att besitta fast egendom i Sverige, hvilka beslut hos ett stort antal medborgare väckt ett allt större och allännare bekymmer i samma mån, som tillåtelserna för hvarje år blifvit talrikare samt till och med gifvits åt utländska bolag. För min del tillstår jag öppet, att jag aldrig kunnat fatta, huruledes de köpesummor, som till följd af dylika tillåtelser inflyta i landet för jordegendomar, hvilkas nettobehållning åter utföres der-

ifrån, kunna uppväga de olägenheter och vådor, som måste befaras såsom en följd deraf, att svensk jord till icke ringa vidd eges af personer, hvilka icke äro svenska medborgare, och hvilkas intressen fördenskull icke sammanfalla med landets. Derigenom kan icke allenast utländska makters inblandning i våra inre angelägenheter lätt föranledas, utan äfven många förvecklingar i rättsligt och administrativt afseende uppstå, då vi icke ega någon lag, hvarigenom förhållandet mellan svenska staten och Forenses är bestämdt.

Under sådana omständigheter torde Herr Grefven och Talmanen tillåta mig att till Konstitutions-Utskottets här närvarande ledamöter framställa en anhållan om upplysning angående de skäl och grunder, som föranledt dem att med tystnad förbigå ifrågavarande regeringsbeslut. Blifva de meddelade upplysningarne öfvertygande, skola de verka så, icke allenast på mig, utan äfven på många andra, som om dem erhålla kännedom; i alla händelser hoppas jag genom denna anhållan kunna framkalla en diskussion, hvarigenom uppmärksamheten fästes vid nödvändigheten af en lagstiftning i detta viktiga ärende.

Herr Hallenborg: Under alla de år jag haft den äran att vara ledamot af Konstitutions-Utskottet, har man der fäst sig vid den omständigheten, att Kongl. Maj:t beviljat utländingar rättighet att besitta svensk jord, utan att på samma gång vara svenska undersåter. Dessa åtgärder hafva ständigt framkallat diskussion, hvilken dock icke föranledt till någon anmälan, dels derföre att man hittills icke funnit någon väsendtlig olägenhet hafva uppstått till följd af dessa förhållanden, men hufvudsakligast derföre att 107 § Regerings-formen städse blifvit så tolkad, att Utskottet icke skulle hafva rättighet, att till Riksdagen göra andra anmälanden än sådana, hvilka skulle kunna hafva till påföljd en anhållan hos Kongl. Maj:t om entledigande af en eller flera bland Stats-Rådets ledamöter. Med en sådan tolkning är det för mig tydligt, att denna paragraf icke längre uppfyller sitt ändamål att för landet vara ett skydd emot mindre lämpliga regeringsåtgärder; den har fastmera erhållit naturen af att vara ett skydd för Regeringen emot anmärkningar från Representationens sida.

Då emellertid dessa regeringsåtgärder genom Herr Sven Nilssons reservation kommit till Riksdagens kännedom och genom den förste ärade talarens framställning till Utskottets ledamöter måste föranleda till diskussion inom denna Kammare, må det tillåtas mig att, på samma gång jag nu förklarar orsaken till Utskottets tystnad i ämnet, äfven meddela min erfarenhet från den provins jag representerar, då just denna provins under årtal varit den, dit inflyttning af utländingar egt rum i största skala samt framställa en kort historik öfver huru dessa inflyttningar utvecklats sig. Vid början af 1830-talet hade i Norra Tyskland inträdt en väsendtlig förändring i jordbruksförhållandena i den riktning, att man ansett fördelaktigt, att taga så stor areal som möjligt under eget bruk, hvilket äfven haft till följd viktiga reformer med afseende å sättet att åstadkomma nödig arbetsstyrka till bedrifvande af arbetet å de sålunda utvidgade åkerfälten. Detta föranledde åtskilliga af Skånes större godsegare att söka åväga-

bringa samma organisation å sina egendomar, till följd hvaraf de vidtogo åtgärder för detta ändamål dels genom att till Tyskland utskicka lämpliga personer, för att der inhemta nödig sakkännedom, dels genom att inkalla Tyskar, erfarna i landthushållning och forstväsendet, som vid samma tid inom Preussen befann sig på en särdeles hög ståndpunkt.

Sådana inkommo också, ehuru icke till mycket stort antal, men genom dessas inflyttning spriddes en större kännedom om våra förhållanden inom Tyskland, så att äfven andra af detta lands jordbrukare fingo lust att här etablera sig, hvilket gjorde att några få af provinsens egendomar kommo i tyska landtmäns händer. Emellertid verkade dessa utländingar, ehuru få till antalet, i många afseenden godt, ty de införde det extensiva jordbruket, väckte till lif en storartad fårafvel samt införde på flera ställen inom provinsen en rationel skogshushållning.

Under de första åren af 1840-talet, började Danskar att bosätta sig i Skåne. Orsaken härtill var att de ekonomiska förhållandena inom Danmark voro vida gynsammare än på denna sidan Sundet, der räntan var hög, kapitaltillgången knapp och jordvärdet lågt. Af denna anledning kunde danska egendomsspekulanter erbjuda för egendomar ett pris så högt, att man här icke förut haft aning derom och då det icke var svårt att, sedan man sålt sin egendom till högt pris, få köpa en annan för ett vida billigare, gingo flera gårdar öfver i danska händer. Men efter 1848, då förvecklingarne emellan Danmark och Tyskland blifvit allt mera betänkliga, ökades inflyttningen af Danskar i allt högre grad och tog för hvarje år allt större dimensioner. Efter år 1863 tilltog inflyttningen i ändå större skala, hufvudsakligast genom den mängd af innevånare från Schleswig och Holstein, som icke ville stadna qvar i sitt fädernesland under de nya förhållandena, och i detta ögonblick är vår provins så befolkad af utländningar ifrån dessa håll, hvilka dels såsom jordegare, dels såsom arrendatorer af jord och mejerier, dels ock såsom tjenare der äro bosatte, att icke mången kommun finnes, åtminstone icke inom de bördigaste trakterna, som icke räknar en eller flera sådana familjer bland sina medlemmar. Någon olägenhet af dessa förhållanden har visst icke visat sig — tvärtom. Dessa utländingar hafva samvetsgrannt uppfyllt sina förbindelser, hafva visat prof på stor förmåga att väl sköta jorden och framför allt visat oss exempel af en väl ordnad ladugårdsskötsel, och jag tvekar icke att här uttala den åsigt, att Skåne har till stor del dem att tacka för den höga ståndpunkt, hvarpå åkerbruket der befinner sig och för det vi snart upphunnit det mål, hvarefter hvarje insigtsfull landtman sträfvar — det intensiva åkerbruket. Vore förhållandet enahanda i det öfriga Sverige, skulle jag, med stöd af denna min erfarenhet, anse hvarje restriktiv åtgärd emot utländingars inflyttning vara i hög grad olämplig, men jag inser mycket väl, att det finnes fall, der det kan vara betänkligt att öfverlåta jord åt personer, hvilka icke äro Svenska medborgare.

Sådana betänkligheter kunna med rätta uppstå i fråga om våra skogar och vårt bergsbruk och jag tror att just nu är rätta tidpunkten för regeringen att framlägga ett förslag till förändrad lagstiftning

i detta hänseende. Men innan ett sådant steg tages, bör man noga taga i betraktande huru en sådan åtgärd skulle upptagas i landet. Det ligger nemligen i vårt nationallynne, att vi vilja med fullkomligt oinskränkt frihet disponera öfver våra egodelar, och nu då egendomsvärden, liksom priserna på jern- och skogsprodukter stigit till en så stor höjd, kan mången anse sin rätt för nära trädd, om han genom en förändrad lagbestämmelse ser sig urståndsatt att begagna de gynsamma konjunkturerna, att afyttra en egendom, som det är för honom angeläget att få såld. Jag tror derföre, att man kan hindra utländingars skadliga inflytande, dels genom att åstadkomma en förändrad skogslagstiftning, som naturligtvis vore lika för både svenskar och utländingar, hvarigenom det för dessa sednare försvårades att sköfva våra skogar och sedan återvända till sitt land, för att der skörda vinsten, dels ock genom att förändra lagen för vinnande af svensk medborgarerätt, så att man underlättar för utländingarne möjligheten att blifva till svenska undersåter upptagne. Efter nu gällande lag fordras att först hos Kongl. Maj:t anhålla om tillstånd att vistas i riket; sedan han vistats här i trenne år och derjemte kan förete betyg, att han är fri från undersåteliga förpligtelser till främmande makt, då först kan han ingå med begäran, att blifva till svensk medborgare upptagen. Den kortaste tiden torde alltså blifva i vanligaste fall 4 år, innan dessa åtgärder skett och han erhållit den begärda medborgarerätten. Om vid en förändring i denna lagstiftning, som jag hoppas man kan emotse ifrån Regeringens sida, tillbörligt afseende fästes vid möjligheten att förkorta den tid som nu erfordras, föreställer jag mig, att det skulle verka fördelaktigt till åstadkommande af de garantier man åsyftat. I hvad fall som helst bör man tillse, att man icke, genom förbud att besitta svensk jord för andra än svenska undersåter, ställer så till, att utländingar gå i kompani med mindre respektabla svenskar, hvilka låna sitt namn till affärer, hvardi ingen del hafva, men hvarpå landet skadas mera, än om dessa utländingar handla i eget namn, då de sjelfva få stå till svars för sina handlingar.

Då denna fråga nu kommit på tal, har jag ansett mig böra uttala mina åsikter derom, och jag får ännu en gång betyga den förste talaren min tacksamhet för det han framkallat diskussion derom, ty jag anser nu i likhet med hvad jag vid ett föregående tillfälle yttrat, att det för Regeringen kan vara behagligt, att Representationen öppet uttalar sina åsikter i för landet viktiga frågor och framställer hvad som ligger den om hjertat, då sådant sker med iakttagande af den värdighet i framställningssätt, som höfves representanten, såväl för dess egen skull som för deras, till hvilka han framför sina betänkligheter.

Med afseende å Utskottets betänkande har jag naturligtvis intet annat yrkande att framställa, än att det måtte läggas till handlingarne.

Grefve Hamilton, Henning: Då jag begärt ordet i anledning af Konstitutions-Utskottets nu föredragna memorial, har det icke varit för att sysselsätta mig med den reservation, som är vidfogad me-

moriet eller med Konungens rådgifvares ställning, om jag också skulle komma att i det följande vidröra båda delarne. Men jag har icke kunnat motstå begäret att begagna det tillfälle, som detta memorial erbjuder, för att ännu en gång uttala min öfvertygelse om hela den 107 §:ns i Regeringsformen olämplighet, hvilken synes mig lika stor antingen man betraktar saken från Konstitutions-Utskottets, Riksdagens eller Konungens rådgifvares synpunkt.

Konstitutions-Utskottets ställning är under närvarande förhållanden temligen bekymmersam. Jag vill ej särskildt fästa mig vid det slöseri med dagsverken, såväl intellektuella som materiella, som eger rum derigenom att Konstitutions-Utskottets ledamöter skola under flera veckor läsa rubriker och någon gång hela protokoll, der föga eller intet är att hemta. Skulle också Konstitutions-Utskottet finna anledning till en eller annan anmärkning och framställa den i sitt memorial till Riksdagen, så ogillas den vanligtvis af flertalet kanske nästan af alla, icke derföre att icke möjligen man kan finna anmärkningen vara förtjent af uppmärksamhet, men derföre att den icke anses kunna leda till den påföljd 107 § bestämmer. Gör Utskottet ingen anmärkning, mötes det af misstanken, att det icke med tillbörligt nit skött sitt uppdrag, då det icke gerna är möjligt, att icke Regeringen, som årligen handlägger flera tusen mål, skulle någon gång hafva misstagit sig. Slutligen kan det hända att, såsom nu, minoriteten framställt en anmärkning af den beskaffenhet, att bland 100 personer åtminstone 99 skola erkänna dess befogethet och att till och med Utskottets majoritet delat denna åsigt, ehuru denna majoritet, med riktig uppfattning af 107 §, icke ansett frågan böra blifva föremål för anmärkning, och Utskottet får då uppbära kländer för att det icke åt saken egnat tillbörlig uppmärksamhet. Utskottet måste således under alla omständigheter vara utsatt för anmärkningar, och det ginge väl an att utvärda detta, om den ringaste nytta vore med dessa arbeten förenad, men det måste vara hårdt, då man vet att man redligen arbetat, utan att göra det ringaste gagn.

Hvad Riksdagen angår, är paragrafen icke allenast onyttig och onödig, utan rent af skadlig. Den vanliga följden af Utskottets anmärkningar i enlighet med 107 § är den, att Riksdagen fattar ett beslut, som har alls ingen betydelse och ofta blott tjenar till att dölja Riksdagens tanke. Förhållandet är nemligen, efter min uppfattning, i allmänhet det, att den, som ogillar Konungens rådgifvare, gör det vida mindre för hvad de utträttat än för hvad de icke utträttat; och detta sednare kan naturligtvis icke blifva föremål för Konstitutions-Utskottets anmärkningar, emedan det icke förekommer i statsrådsprotokollen. För min del är jag öfvertygad, att Konungens nuvarande rådgifvare aldrig skola begå något sådant fel, att jag, om Konstitutions-Utskottet framställer anmärkning mot en eller flera af dem, skulle på grund deraf förorda en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om deras entledigande; men det skulle vara ett högst oriktigt och grundlöst smicker, om jag sade, att jag skulle anlägga sorg efter hvar och en af Konungens rådgifvare, som själf ville lemna sin plats och söka en lugnare verksamhet. För tillfället vore också ett sådant smicker utan ändamål, då ingen af dem är närva-

varande. Det har visat sig flera gånger och äfven vid denna riksdag, att den 107 § motverkar de fördelar man kunnat hemta deraf att Konungens rådgifvare ega rätt att deltaga i Riksdagens förhandlingar. Under denna riksdag har inträffat, att en ledamot af denna Kammare gjorde en anmärkning mot en bland Departements-cheferne under förutsättning att det af denna ledamot uppgifna förhållande verkligen egt rum. Förhållandet blef icke af Departements-chefen bestridt eller försvaradt, men han hänvisade den klandrande ledamoten till Konstitutions-Utskottet. Nu var icke den anmärkta åtgärden en regeringshandling, utan ett enskildt åtgörande och kunde således icke blifva föremål för Konstitutions-Utskottets bedömande. Diskussionen var emellertid afklippt och försvaret ganska lätt.

Hvad Konungens rådgifvare angår, läser väl ingen af dem vilja bestrida att 107 § är högst otreffig. Det kan icke vara annat än oangenämt att nödgas en gång om året framträda inför en domstol, som icke dömer efter lag, utan efter hvad den anser vara med rikets nytta öfverensstämmande och der flera bland domrarne uppträda såsom åklagare. Domstolen arbetar dertill på två divisioner, hvilka enligt grundlagens föreskrift samtidigt skola företaga frågan, så att den anklagade åtminstone på ena stället icke kan uppträda till sitt försvar. Detta är en så påtaglig olägenhet, att äfven under nuvarande lugna förhållanden en förändring deri måste ske. Men om detta är nödvändigt nu, då vi egentligen icke hafva några partier eller åtminstone endast sådana, som måste låna sig ett namn, för att man skall veta att de finnas, huru skall det då gå, om vi få verkliga mot hvarandra stridande partier? Kan det då vara lämpligt, att man i Riksdagens hand lemnar ett svärd så skarpt, att det, använt med oförstånd, lätteligen kan sära den som för det? Jag har förr uttalat min mening i detta fall och man kan derföre fråga, hvarför jag nu bragt denna sak å bane och icke afgifvit förslag till Konstitutions-Utskottet. Jag skulle för längesedan hafva gjort detta, om man i allmänhet kunde höja sig till den åsigten, att den, som ogillat en förändring och ärligt uttalat detta, sedermera kan lika ärligt antaga dess konsekvenser. Men såsom tänkesätten nu äro, anser jag det vara klokt, att jag icke befattar mig med att föreslå grundlagsändringar, utan öfverlemnar sådant åt dem, som inom Riksdagen utöfva större inflytande och åtnjuta mera förtroende. Jag har derföre endast anlitat den utvägen att så ofta som möjligt upprepa denna min mening, till dess den slutligen kanske kunde vinna någon anklång. Jag vet väl, att en utväg, med fördel använd af män sådana som Cato och Richert, icke kan vara lika lämplig för en så obetydlig person som jag, men jag hyser den förhoppning, att sanningen har tillräcklig kraft för att bryta sig fram utan att lida af obetydligheten hos den som för dess talan.

Hvad Konstitutions-Utskottets memorial angår, röstar jag för dess läggande till handlingarne.

Herr Rydin: Med anledning af den förste talarens anmärkning i afseende på de betänkligheter, som uppstått vid anblicken af det förhållande, att svenska fastigheter i mängd öfvergå i utländingars

händer, får jag nämna, att Konstitutions-Utskottets pluralitet ansåg olämpligt att i form af anmärkning behandla denna fråga, men flera bland dess ledamöter kunde icke underlåta att åt detta förhållande egna uppmärksamhet, enär man, om det får fortgå på det sätt som hittills egt rum, snart kan tänka sig den dag då hela det bergverksbälte, som sträcker sig öfver mellersta Sverige, kommit i utländingens händer, och då vi, som en liten makt, kunna blifva utsatta för maktspråk från mera betydande länder, om vi icke vilja rätta vår lagstiftning i enlighet med de önskingar, som inflytelserika personer från ett sådant land kunna hysa för att draga den största möjliga nytta af vårt lands hjälpkällor. Det är dock egentligen icke den omständighet, som den andre talaren omnämnde, nemligen att utländingar inflytta i landet och här nedlägga sina kapital, som jag här afser, ty i detta hänseende tror jag icke, att just något är att befara; men jag vill fästa uppmärksamheten på den riktning dessa afärer tagit på sednare tider, att stora bolag och mäktiga bankkonsortier inköpa svenska skogar och gruffält och att de sedan bedrifva sin verksamhet utan något annat ändamål än att förskaffa sig den största möjliga vinst. Dertföre är det af vigt att i lagstiftningsväg något göres för att kunna på ett ändamålsenligt sätt ordna en så beskaffad folkrättslig fråga. Man har här talat om den frihet som i detta hänseende skulle ega rum i främmande länder. Jag vill åberopa ett exempel från ett land, som väl torde få anses vara fritt, nemligen Nord-Amerika. I staten New-York gäller den grundsats, att icke någon utländing, som icke är bosatt der och tillika förpligtat sig att inom viss tid der blifva medborgare, är efter regeln berättigad att förvärfva fast egendom derstädes. Dessutom äro vissa bestämmelser gifna i afseende på arfs- och testamentsförhållanden. Vid sådant förhållande och då Konstitutions-Utskottet fick upplysning om huru stora summor, som under sista åren från utlandet hit inkommit för inköp af viktiga bergverk, kunde vi i fosterlandets intresse icke underlåta att anse denna fråga vara af den vigt att något måste göras. Tillika funno vi att det icke vore lämpligt att i form af anmärkning mot Konungens rådgifvare gifva uttryck åt vår mening, utan i stället hafva enskilda ledamöter af Konstitutions-Utskottet beslutat att inlemna en motion, som hos Regeringen begär en förändrad lagstiftning. Som detta är en folkrättslig fråga, är det icke för sent att nu väcka den, utan bör den komma att behandlas af Tillfällig Utskott. Vi hafva genom erhållna upplysningar om förhållandena i detta hänseende samlat ett material, hvilket Konstitutions-Utskottets sekreterare är sysselsatt att utarbета, och hoppas vi att i nästa vecka kunna framkomma med denna motion. Vi hafva nemligen ansett, att, om Konstitutions-Utskottet skall kunna i afseende på denna fråga göra någon nytta, skall det ske genom att väcka förslag och icke genom att i form af anmärkning uppröra en debatt angående Konungens rådgifvare, hvilken i afseende på deras ställning kunde vara allt annat än önskvärd.

Herr Faxe: Då jag har den åsigt, som jag förut tillkännagifvit, att Konstitutions-Utskottets betänkande icke bör innehålla annat än

hvad dess majoritet beslutat, och att en anmärkning, framställd i en reservation, således aldrig borde hos Kamrarna få förekomma, så hade jag icke änuat att yttra mig i denna sak. Men då den nu blifvit föremål för diskussion, vill äfven jag säga några ord. Jag kunde i det hufvudsakliga hänföra mig till hvad den näst föregående talaren yttrade. Majoriteten inom Konstitutions-Utskottet finner det högst beklagligt att så stora försäljningar till utländingar egt rum af svensk jord och särdeles af svenska skogar och bruksegendomar. Men majoriteten anser, med sin uppfattning af hvad den 107 § Regeringsformen innehåller, förhållandet icke vara sådant, att det kunnat föranleda någon anmärkning mot Konungens rådgifvare. Man önskar naturligtvis en förändring i det förhållande, som hittills egt rum; men man tror det vara bättre, att i motionsväg åstadkomma en sådan förändring, än att göra det i anmärkningsväg. Jag medgifver, att det är mycket svårt för regeringen att uppdraga en gräns mellan hvad som är nyttigt eller icke i fråga om tillstånd för utländingar att besitta svensk jord; och då Regeringen medgifvit ett sådant tillstånd åt en, har den svårt att neka det åt en annan. Derfor tror jag det ligga i allas intresse, så regeringens som landets, att en lagstiftning i detta afseende åvägabringas, hvarigenom regeringen sättes i tillfälle att neka ett sådant medgifvande, då det icke vore för landet nyttigt. Jag har blott velat säga detta, och jag tror icke att det föreliggande betänkandet kan föranleda någon annan åtgärd, än att läggas till handlingarne.

Herr Rydqvist: Då två af Konstitutions-Utskottets ledamöter redan gifvit Kamraren tillkänna, att från en eller annan af Utskottets ledamöter en motion snart kommer att afgifvas rörande det ämne, som utgjort föremål för de tvänne talares yttranden, som först hade ordet, borde jag kanhända icke vid detta tillfälle yttra mig i denna fråga, enär det måhända kunde anses för tidigt. Men då nämnde fråga kommit, som man säger, på tapeten, utber jag mig att få andraga följande. För min del måste jag erkänna, att betänkligheter sedan länge uppstått hos mig, då jag sett huru rättigheten för utländingar att besitta fast egendom i Sverige under sednaste tider medgifvits i en stigande progression; och jag funderade därför för ett par år sedan på att framställa en motion i detta ämne. Men innan jag det gjorde, ansåg jag det vara min pligt att söka skaffa mig kannedom om huru förhållandena i detta hänseende äro i främmande länder. För detta ändamål vände jag mig till kabinettet för utrikes ärendena, och dåvarande Hans Excellens Utrikes-ministern lemnade mig ock sin benägna medverkan genom att till de svenska beskickningarne i de europeiska länderna aflåta ett cirkulär med anmodan att inkomma med de upplysningar hvarom jag anhållit. Den fråga, jag önskade få besvarad, lydde så: Har främmande makts undersåte, hvilken icke ens vistas i det resp. utlandet, lika rättighet med detta sednares innebyggare, att förvärfva, besitta och disponera fast egendom i stad och på landets grund? Som Herrarne behagade finna, var denna fråga så general som möjligt. Det svar som derå erhöles var, att en så beskaffad illimiterad rättighet exi-

sterade i följande länder: Belgien, Nederländerna, Portugal, Storbritannien och Irland (sedan 12 Maj 1870), Grekland, Italien, Frankrike, Turkiet, med undantag af provinsen Hädjaz, Spanien, Danmark, Ungern samt Österrikiska länderna i allmänhet; men att deremot i andra stater åtskilliga restriktiva stadganden i detta hänseende egde rum, så att i Ryssland utländings rättighet att besitta fast egendom, hvilken rättighet tillkommit efter lifegenskapens upphörande, tillerkändes allenast sådan utlänningar, som äro *bosatta* i Ryssland; vidare att i Finland hvarken ryssar eller utlänningar, som ej äro adelsmän, få besitta fast egendom, hvaremot senaten städse bevilja speciel tillåtelse dertill; att i Polen förbud i detta hänseende gäller för romersk-katolska personer; att i Preussen civila utlänningar skola, för att kunna förvärfva fast egendom, söka specielt tillstånd dertill; och slutligen att i de mindre tyska staterna flera restriktioner finnas i detta hänseende. Herrarne behagade häraf finna, att i de flesta europeiska länder är rättigheten för utlänning att besitta fast egendom af hvad slag som helst obegränsad. Vid sådant förhållande hyser jag den åsigt, att, i händelse lagstiftande makterna i Sverige nu skall stifta en lag, som i mer eller mindre mån begränsade denna rättighet, komme otvifvelaktigt vår regering och vårt land i ganska invecklade förhållanden med främmande makter. Det är så mycket mer att befara som, efter hvad vi känna, det hufvudsakligen är tre maktens undersåtar, som nu för tiden i allt större skala förvärfva egendom i Sverige, nemligen tyskar, danskar och engelsmän. Jag vill äfven påpeka en annan omständighet, nemligen att, om en så beskaffad exceptionel lagstiftning för Sverige kunde göras gällande med afsende på fast egendom, så vinnes derigenom under nu existerande förhållanden, efter mitt förmenande, icke så mycket som man skulle tro. Det är nemligen bekant, att under de sista decennierna och synnerligen på de sednaste åren hafva i allmänna rörelsen utsläppts obligationer för lån på hundratals millioner och förbindelser af bolag för mångfaldiga millioner medelst aktier, och det är äfven allmänt känt, att dessa papper till ganska betydliga belopp innehafvas af utlänningar, hvilka sälunda på dem draga, som man säger, *usus fructus*. Till att förekomma detta ser jag för min del ingen möjlighet. Orsaken till detta förhållande har åter helt enkelt varit den att, såsom den andre talaren i ordningen nämnde, räntefoten varit och är högre i Sverige än allmänneligen i utlandet, och därför hafva dessa papper varit mycket begärliga.

Jag skulle för min del anse högst önskvärdt, att några restriktioner i det omhandlade ämnet skulle kunna tillvägabringas, men jag befarar, att det icke kan numera ske, utan att man skulle komma i ganska stora bekymmer och förvecklingar.

Grefve Mörner, Carl Göran: Den talare, som yttrade sig den tredje i ordningen, upprepade hvad han flere gånger förut sagt i denna Kammare, nemligen att enligt hans förmenande 107 § Regeringsformen vore olämplig och Konstitutions-Utskottets ställning i följd deraf bekymmersam. Samma paragraf skulle äfven, menade han, icke vara bra för Riksdagen, och den skulle vara för Konungens

rådgifvare otreflig. Alla dessa förhållanden må ega rum; men de innebära dock efter min tanke ingen giltig grund att borttaga detta stadgande, så länge vi här i landet icke hafva något som motsvarar den svarsadress på Konungens trontal som i andra länder brukar afgifvas af representationen. Den 107 § är just ett vederlag, för att en sådan rättighet hos oss icke är Riksdagen medgifven. Om Konstitutions-Utskottet skulle finna sin ställning bekymmersam, så kan jag icke härleda detta från något annat, än att Konstitutions-Utskottet finner det bekymmersamt att fullgöra sin pligt, något som kan hända tjänstemän i allmänhet, men därför få de icke sätta sin pligt å sido. Den åberopade 107 § inrymmer icke åt Konstitutions-Utskottet afgörande rätt i dessa frågor, utan denna tillkommer enligt grundlagens oförtydbara ord Riksdagen. Konstitutions-Utskottet har skyldighet att anmäla för Riksdagen, då det finner någonting att anmärka, men Riksdagen skall afgöra, om en anmälan till Kongl. Maj:t skall ske eller icke. Har man detta klart för sig, så tror jag också, att bekymret för Konstitutions-Utskottet blifver betydligt förminskadt. En annan talare har sökt försvara sin likartade åsigt dermed, att Konstitutions-Utskottet skulle hafva funnit, att 107 § icke medgäfvit någon anmälan till Riksdagen i andra fall, än då denna anmälan måste föranleda en skrivelse till Kongl. Maj:t. Detta är, enligt hvad jag förut yttrat, efter min tanke en sammanblandning af två funktioner, Utskottets och Riksdagens.

Sedan jag på detta sätt framställt min åsigt i fråga om den 107 §, ber jag att få öfvergå till den särskilda fråga, som här blifvit af den förste talaren vidrörd, nemligen de talrika upplåtelseerna af svensk jord till utlänningar. Jag har förut, dels såsom medlem af Konungens råd, dels såsom ledamot i Konstitutions-Utskottet, haft tillfälle att uttala mina betänkligheter i denna syftning. Det är således icke någon inkonsequens, om jag fortfarande hyser enahanda åsigt. En talare ytrade här, att det vore svårt för regeringen att uppdraga en gräns mellan koncessioner, som böra medgifvas, och sådana, som böra afslås. Ja, visserligen! Men Konungens rådgifvare sitta icke i hans råd, för att endast göra hvad som är lätt, de få äfven finna sig i att göra hvad som är svårt; och i detta afseende måste de göra saken klar för sig, så vidt det är dem möjligt. Det har blifvit anfördt, att koncessioner blifvit medgifna åt utlänningar och till och med åt utländska bolag. För längre tid tillbaka var det föremål för Konstitutions-Utskottets anmärkning, att svensk jord icke borde få förvandlas till lösegendom genom att upplåtas till aktiebolag. På den tiden var det dock endast svenska bolag, som egde svensk jord; nu upplåtes den äfven åt utländska aktiebolag. För någon tid tillbaka meddelades koncession på en stor possession i Norrland till ett utländskt bolag, som icke ens hade begärt Kongl. Maj:ts fastställelse på sina bolagsreglor, utan hade dem inregistrerade i London. Det var detta förhållande, som, då jag var ledamot af Konstitutions-Utskottet, föranledde mig att i en reservation uttala mina anmärkningar mot detsamma, och jag trodde mig hafva full rättighet att göra det, oaktadt majoriteten inom Utskottet var af en annan åsigt. Majoriteten kan visserligen bestämma Utskottets be-

slut, men den kan dock ej förklara, att jag skall vara blind. Äfven de utaf Konstitutions-Utskottets ledamöter, hvilka hafva förklarat sig tillhöra majoriteten inom Utskottet, hafva medgifvit sig hysa rätt stora betänkligheter mot de obegränsade tillåtelseerna för utländingar att besitta svensk jord. Men hvarifrån hafva de då hemtat dessa sina betänkligheter? Naturligtvis från den öfvertygelsen att dessa åtgärder på något sätt stredo mot rikets sannskyldiga nytta? Om så är fallet, huru hafva då Herrarne i Konstitutions-Utskottet lärt sin 107 §? De hafva amellertid trott sig finna ett medel att afvärja de inredda olägenheterna, derigenom att de skulle låta Konstitutions-Utskottets sekreterare utarbete en motion om aflåtande af en skrivelse till Kongl. Maj:t med anhållan om förändring i lagstiftningsväg af här berörda förhållanden, hvilken motion de sedan skulle framlägga för Riksdagen. Och ehuru en sådan motion ovilkorligen skulle innebära en fråga om förändring i civil lag och således efter grundlagens bud borde tillhöra Lag-Utskottet, hafva likväl Konstitutions-Utskottets ledamöter uttalat den åsigt, att frågan borde behandlas af ett Tillfälligt Utskott. Det lär väl hafva varit de omtalade bekymren i Konstitutions-Utskottet, som sökt sig en afledare genom denna utväg. Men jag tror, att, om Riksdagen beträdde denna väg, så skulle den komma in på en villoväg, och detta vore väl något, hvartill Konstitutions-Utskottets ledamöter minst borde söka förleda Riksdagen.

Om jag hade någon förhoppning derom, att de åsichter, man här, i fråga om koncessionen åt utländingar, förklarat hysas af majoriteten inom Utskottet, skulle föranleda någon förändring i samma majoritets uppfattning af det berättigade i en anmälan derom till Riksdagen, skulle jag för min del hafva yrkat en återremiss af nu föredragna betänkande. Men då jag icke tror, att något sådant skall blifva fallet, så vill jag hoppas, att den diskussion, som i denna Kammare, och jag förmodar äfven i Medkammaren, har egt rum, skall vara tillräcklig att fästa regeringens uppmärksamhet på önskvärdheten att, oaktadt svårigheterna, kunna uppdraga en så vidt möjligt riktig gräns mellan koncessioner, som äro lämpliga, och sådana, som icke äro det.

Herr Bergstedt: Om sjelfva memorialet har jag ingenting att säga; det enda märkvärdiga dermed skulle väl vara att det föreligger i två redaktioner; den ena ounderskrifven, den andra, såsom sig bör, försedd med ordförandens namn, men då handlingen ingenting innehåller kan det för sakens skuld vara temligen likgiltigt, antingen den är underskrifven eller icke. Deri ligger också uttryckt min tanke om betydenheten af den förrättning för hvilken memorialet redogör. En talare, som förlidet år här i Kammaren öppnade den s. k. decharge-debatten, erinrade på ett vackert sätt huruledes 1809 års grundlags-stiftare tänkt sig att 106 § Regerings-formen skulle vara den konstitutioneilla frihetens svärd, och 107 § dess sköld, ehuru genom statsskickets sedermera inträffade förändring vapnen numera äro så godt som obrukbara. För en stund sedan yttrade samma talare icke utan rätt, att 107 § numera snarare är en sköld för den som anfaller,

än för den som dermed är beväpnad. När nemligen Konstitutions-Utskottet icke lyckats uppspara någon anmärkningsanledning efter 107 §, heter det vanligen från ena sidan att Konungens rådgifvare så ypperligt fullgjort allt hvad deras höga kall kräver, att icke ens de som ex officio skola finna fel med dem lyckats upptäcka något att anmärka. En sköld, som låter vända sig ut och in, är ett dåligt försvarsvapen. Icke mycket bättre torde anfällsvapnet vara. Det har dess bättre icke på mer än trettio år varit draget ur skidan, och jag förmodar att det skulle visa sig temligen rostigt om man någonsin försökte draga det. Lyckligtvis vet jag icke heller, huru något sådant numera skulle kunna inträffa, såvida icke Konstitutions-Utskottet vid inträffande osäkerhet, huruvida Kongl. Maj:ts rådgifvare i något tvifvelaktigt fall gjort en riktig lagtolkning, skulle vilja anbefalla ett åtal inför riksrätt, endast i ändamål att framkalla ett prejudikat från den högsta judiciela myndighet som grundlagen känner. Så mycket om § 106. Om den 107:de kan icke ens sägas så mycket godt. Den är i sanning en nuisance, ett föråldrat ting som endast skräpar och gör förargelse. Jag vet i sanning icke huru den konselj skulle vara beskaffad som skulle kunna framkalla en Riksdagens skrifvelse efter denna paragraf, ej heller huru den Riksdag skulle vara sammansatt som skulle välja detta slöa och otympliga vapen, när den har så många skarpa och lätta. Dess enda verkan är att vid hvarje riksdag framkalla aldrig upphörande diskussioner om hvad den innehåller, eller huru mycket som låter sig utdragas eller framtvingas ur dess mer än lofligt obestämda ordalag. Jag har nu på sjetta riksdagen hört samma skäl för och emot Konstitutions-Utskottets förmenta rätt att för Riksdagen anmäla snart sagdt hvad som helst, Utskottet kan vilja berätta för densamma, och jag ser intet skäl hvarför icke samma ofruktbara diskussion skall vid hvarje följande riksdag upprepas. En ärad ledamot för Södermanland talade nyss om det "slöseri med dagsverken" som är en följd af statsråds-protokollens granskning i Konstitutions-Utskottet. Det är santt, och jag för min del känner knappast något dagsverksarbete mindre gagnande än denna läsning af rubriker på protokoll, som icke innehålla något annat än hvad hela världen vet förut. Men såsom på ett väl förvaltadt gods äfven invalidernas arbete tillgodogöres, om icke för annat åtminstone för att gifva dem syssel-sättning, så har Riksdagen också i sin makt att tillgodogöra sina bästa arbetskrafter uti de Utskott, der de verkliga angelägenheterna behandlas, och i Konstitutions-Utskottet bereda en hederlig ledighet från riksdagsgöromålen åt sådana personer som förbrukat sina krafter i viktigare värf eller som endast ega god vilja men icke särdeles krafter. Jag förmodar att Riksdagen också handlar efter denna grundsats; dermed vill jag dock icke säga, att ej till och med dessa underordnade krafter kunna på ett mera produktivt sätt användas än för den årliga protokollsläsningen med dess oundvikliga bihang, den årliga disputationsöfningen om hvad som står eller icke står i 107:de §. För utstrykandet af denna paragraf hafva under de sista riksdagarne i denna Kammare ganska många talare yttrat sig, och då Konstitutions-Utskottets ledamöter hafva rätt och pligt att före-

slå sådana ändringar i grundlagarne, hvilka äro nödiga, nyttiga eller möjliga att verkställa, så kan det väl synas underligt, att ingen af dem väckt motion om paragrafens upphäfvande. Uraktlåtenheten torde emellertid kunna förklaras derigenom att Utskottets ledamöter haft betänklighet vid att föreslå lättnader i utöfvande af hvad en talare på andra sidan i salen nyss kallade deras tjenstepligter. Sådan är åtminstone händelsen med mig, men jag har nyss med nöje erfarit, att motion i denna syftning snart är att vänta från en annan ledamot i denna Kammare, och jag slutar med den förhoppningen att förslaget här skall finna ett kraftigt understöd.

Herr Wallenberg: Diskussionen i anledning af det nu föredragna betänkandet har fortgått öfver två frågor: *den ena*, om hvad som förekommer i en vid betänkandet fogad reservation, *den andra* om lämpligheten eller olämpligheten af 107 § Regeringsformen.

Jag tillåter mig först att uppehålla mig vid den första af dessa frågor, och får dervid förklara, att jag delar de bekymmer, som blifvit uti ifrågavarande hänseende uttalade. Jag anser det icke vara opolitiskt, ej heller stå i strid med de åsigt jag omfattar rörande det fria utbytet, att i min mån söka tillse att förhållandena i vårt land *så* ordnas, att Regeringen och Riksdagen, utan att derom kan blifva någon tvist med andra makter, förbli herrar i sitt eget hus; men det är icke sagt, att så fortfarande skall förbli, om det lemnas fritt åt främmande länders undersåtar att obehindradt inköpa svensk jordegendom. Jag inser ej den farhåga, som af en talare på skånska bänken uttalades, att en begränsning af utländingars rätt i förevarande hänseende skulle kunna blifva en hämsko på utvecklingen af våra näringar, och anser att, om man — vid talet om lagstiftningsåtgärders vidtagande i detta fall — nyttjar ordet "ansvaringar", man ingalunda får taga detta ord i dess sämsta mening. Ty om en utländing, som vill köpa svensk jordegendom, af lagen blir tvungen att köpa den i svensk mans namn eller lemna den åt svensk mans förvaltning, finner jag ingen rimlighet i att antaga att sådan utländing skulle, såsom talaren uttryckte sig, behöfva vända sig till "mindre respektabla medborgare". Så ovarsam är utländingen vanligen icke om sitt! Om emellertid det förfaringssätt, som egt rum, får obehindradt fortgå, *kan* sådant leda derhän, att en vacker dag förefaller en konversation mellan en främmande makts sändebud och den svenske utrikesministern rörande den främmande maktens undersåtars rättigheter här i landet, och *då* skulle kanske det visa sig att det vore godt att kunna åberopa sig på en lagstiftning, som förbygde sådana farliga förvecklingar. Olägenheter kunna lätt annars uppstå, som kunna blifva betänkliga, isynnerhet för en makt som ej har styrkans rätt så helt och hållet till sin disposition. Det är ej utan att prejudikater finnas i andra länder, som inskränka främmande undersåtars likställighet med landets egna innebyggare. Exempelvis tillåter jag mig omnämna, att ej utländsk undersåte eller korporation får blifva *inskrifven* egare till någon del af den engelska statsskulden, utan måste en engelsk undersåtes namn stå för beloppet. I Hamburgs bank fick ej förr en gång någon sätta in penningar,

som icke var borgare i Hamburg. Om jag tänker på förhållandena i Sverige, så icke har det gjort oss någon skada att en bestämmelse finnes i banklagen, enligt hvilken delegarne i enskild bank skola utgöras af "svenske medborgare, minst trettio till antalet". Med det raseri att spekulera i bank-aktier, som på sista tiden visat sig i utlandet, undrar jag huru det skulle ha sett ut, om ej svenska bankväsendet fått utveckla sig på inhemsk grund. Bank-aktierna hade visserligen blifvit noterade på främmande börser, och det hade låtit storartadt, men man kan vara förvissad, att all sträfvan blifvit riktad i första rummet att förtjena på köp och försäljning af bankaktier; sjelfva bankrörelsens jemna gång och utveckling hade blifvit åsidosatt.

Den andra delen af diskussionen har löpt omkring lämpligheten af den 107 § Regeringsformen. Jag kan ej underlåta att göra en invändning mot den antydning, som en ärad talare på södermanlandsbanken nyss gjorde, eller att, för det att han en gång varit mot en stor förändring, som vidtogs, hans ord skulle i andra frågor nu väga mindre, och jag anser att den, som accepterat förändringen, genom att inträda och verka under de förhållanden, den framkallat, har lika rätt att blifva hörd och lika skyldighet att uttala sin tanke, som den hvilken medverkat till reformen, och jag finner all betänklighet i detta hänseende vara olämplig. Må den, som har något godt att framställa, göra det, och jag har den erfarenheten, att Kammaren fäster sig mindre vid framställaren än det framställda! Då man nu i 6 å 7 år framhållit olämpligheten af 107 § Regeringsformen, anser jag att något bör göras med afseende å denna paragraf, och jag ämnar derföre bereda Riksdagen tillfälle till en uttömmande diskussion i ämnet, då jag i nästa vecka kommer att väcka en motion om nämnda paragrafs uteslutande ur grundlagen. Det synes mig nemligen klart, att de begge statsmakterna ej böra betrakta hvarandra såsom främmande makter, hvilka blott sins emellan skriftvexla. När numera Konungens rådgifvare kunna deltaga i Riksdagens öfverläggningar, när de så för godt finna, behöfvas ej några så omständliga forner för att Regeringen skall få kännedom om hvad Riksdagen tänker om de åsigtter, som finna sitt uttryck i Regeringens handlingar.

Något annat yrkande torde, i afseende å det föredragna betänkandet, vid detta tillfälle ej vara att göra, än om betänkandets läggande till handlingarne.

Herr Nordström: Då nu, med anledning af en ledamots af Konstitutions-Utskottet till betänkandet afgifna reservation, frågan, huruvida de många, af Regeringen åt utländingar beviljade koncessioner, att såsom sådana få förvärfva och besitta jordegendom i landet, må vara förenliga med rikets sannskyldiga nytta, kommit till tals, anhåller äfven jag att i ämnet få yttra några ord.

Uti Arfda-balken 15: 1 är stadgadt: "Nu dör den man, som hafver arfvingar utrikes å den ort boende, der svensk man ej arfnjuter: tagen då de ej något arf i Sverige, utan de äro den dödas barn eller bröstarfvingar

bröstarfvingar och vilja sätta sig neder här i landet att bygga och bo, så ock borgen derföre ställa inom natt och år. Eljest tage den dödas inländske arfvinger samma arf". Finnas ej inländska arfvingar, blir arfvet danaarf. För den händelse åter, att "utländske arfvinge bor å den ort, der svensk man arf njuter", förklarar 2 §: "njute ock han samma rätt i Sverige": hvarefter åtskilliga till förevarande del af frågan icke hörande stadganden vidare meddelas. Bland dessa må dock nämnas den, att, om i den sednare händelsen den utländske arfvingen vill föra arfvet nr riket, han under vissa förutsättningar är underkastad (tt visst afdrag (jus detractus) till Kronan.

Arfsfång är ett fång, hvars inträffande icke beror af arfvingens fria vilja, och då likväl detta, enligt regeln, får af utlänning tillgodonjutas, endast under vilkor, att han vill sätta sig neder här i landet att bygga och bo, måste detta förbehåll så mycket mer anses vara bindande äfven i fråga om fång, som beror af fritt aftal och hans fria vilja, så vidt ej internationela bestämmelser förekomma, som på saken inverka. Genom en Kongl. Maj:ts kungörelse af den 3 Oktober 1829 förklarades emellertid, att "utländsk undersäte, som icke erhållit svensk medborgarerätt, icke kan anses vara berättigad att i riket fast egendom förvärfva och besitta, utan att han dertill andfått Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd". Vid utfärdande af denna "kungörelse" förbisågos dock tre omständigheter: 1) att den berörde inländske arfvingars uti civilagen fastställda eventuella arfsrätt i hithörande fall i förhållande till utlänning, 2) att den tillerkände Kongl. Maj:ten en obegränsad dispenserätt i afseende å utlänning ej allenast att genom arfsfång utan ock genom annat fång förvärfva och besitta jord och annan fastighet i riket, utan att härsig besätta, och att den således, i följd af Regeringsformen, rätteligen hade bort föreläggas Riksdagen till bifall, innan den utfärdades. Att sedan dess en mängd Riksdagar varit samlade, utan att mot den bindande kraften af denna "kungörelse" i formelt hänseende anmärkning af någon af dem blifvit gjord, torde dock ej upphäfva eller förminska befogenheten af en sådan vid detta tillfälle. Så snart deremot följderna af denna "kungörelse", genom beviljade koncessioner till större antal, begynte i betänkligare grad visa sig, utblefvo icke anmärkingar mot så beskaffade tillåtelser, såsom förhandlingarne under Riksdagen 1856--1858 utvisa; och då nu blifvit upplyst, att under tiden från den 15 Januari 1870 till samma dag 1871 ej mindre än 58, under den tid som ligger mellan sistnämnde dag och 14 Januari 1872 ej mindre än 51, och under den derifrån till medlet af Januari nu löpande år förflutna tid ej mindre än 90, eller tillsammans under tre år 199 sådana koncessioner blifvit beviljade, kan man ej undgå att taga under allvarligt öfvervägande, huruvida ett fortgående på denna bana, crescendo såsom det vill synas, kan för riket anses gagneligt.

Det är för landet nyttigt, invänder man, att utländska penningar inkomma; men om afkastningen årligen utsändes ur landet och derigenom går för *reproduktionen* förlorad, torde vidräkningen, uppgjord efter ett visst antal år, komma att visa, huru litet detta antagande

förverkligar sig. Och dessutom, hvad som ännu kunde passera i fråga om *enskilda, utländska personer*, möter obestriddigen större betänkligheter i fråga om *utländska bolag*, som tillåtas att för millioner inköpa jordegendomar, grufvor, järnbråk och skogar till afverkning. År 1848, om jag ej minnes orätt, anmäldes under då samlade riksdag anmärkning mot Regeringen, för det att den beviljat ett *inhemskt* bolag rättighet att förvärfva och besitta jordbruksegendomar. Beviljandet ansågs stå i strid med de den tiden viddagna, ekonomiska grundsatser, som gingo ut uppå, att genom aflägsnande af hinder från föregående tider mot hennmanskytning och jordafsöndring bereda den mindre bemedlade arbetaren lättare möjlighet att blifva sjelfgande jordbrukare. I denna riktning går den ekonomiska lagstiftningen i detta hänseende allt ännu; men grundsatserna synas vara alldeles bortglömda i fråga om *utländska bolag*. En vid denna riksdag i Andra Kammaren framulad motion om åtgärder att hindra det *engelska* bolag, som nu eger Gellivara-verken, från den storartade skogsafverkning detsamma nu bedrifver, under det gruive- och bruksdriften alldeles försummas, gifver en åskådlig framställning af, huruledes utländska bolag, utan afseende på landets välfärd i det hela och ledda endast af egna intressen, kunna gå till väga; och många andra bevis af samma slag saknas icke. De hafva, dessa utlänningar, ingen och kunna knappt hafva någon tillgifvenhet för ett land, der de endast genom sysslomän bedrifva sina vinstgifvande affärer, som de kanske aldrig besöki, om hvars folk de ej ega någon närmare känedom, och hvars domsrätt de ej ens äro underkastade i annat, än i tvister som omedelbart angå sjelfva jorden eller fastigheten. Att tala om någon tillgifvenhet för deras så kallade "underhafvande" vore alltför fantastiskt.

Tillgifvenhet för landet förutsätter bosättning derstädes, sammanlefnad med folket, och deltagande i alla de medborgerliga rättigheter och skyldigheter i afseende å det allmänna, som landets lagar medgifva eller ålägga dess bebyggare. En utlänning, som för sin person och sin familj är undersåte och bosatt i ett främmande land, ehuru han eger fastighet i ett annat, erfar ej verkningarne af allt detta. Hans pligter, såsom stående i detta dubbelförhållande, kunna till och med komma med hvarandra i kollision. Antagom, exempelvis, att ett krig, det dock Gud förbjude, skulle utbrista emellan Sverige och någon annan af Östersjöstaterna, och att hvardera hade sin militära försvarsstyrka grundad på allmän, obligatorisk värnepligt. Utlänningen, undersåte i den andra staten, men jordegare i Sverige, inkallas till fullgörande för sin person af sin värnepligt i den stat, hvars undersåte han är, men uppmannas å andra sidan tillika att såsom svensk fastighetsegare fullgöra de pligter, som enligt landets lagar i sådant afseende åligga honom mot Sverige; huru skall denna kollision kunna slitas? Och hvilka vådor för landet kunde ej, enligt hvad ock nuvarande tiders erfarenhet visat, uppkomma, derest mäktiga bolag, missnöjda med de förfatningar, dem landet i behörig ordning antagit och till efterrättelse i ekonomiskt afseende utfärdat för alla inom dess område verkande personer, hos sin regering sökte och vunno biträde, för att för sig atverka en exceptionel ställning, under

pretext af skydd för förmenta rättigheter? Egennyttan har ej något gemensamt med grannlagenheten. Hvad som för henne är godt, det anser hon vara rätt.

Utländingar, som, ehuru för sig och sina familjer, undersåtar och bosatte i ett land, dock få ega fastighet i ett annat, betecknas, såsom känt är, med termen: förenser, (subditi forenses). Frågan om rätter domstol för deras tvister, så i det ena som det andra afseendet, utgjorde i Tyskland redan i medeltiden föremål för många, i olika delar deraf äfven olika ordnade bestämmelser, som flera gånger föranledde till och med Tyska Kejsarens mellankomst. När genom Westfäliska fredsslutet (1648) de många, större och mindre, ursprungliga feodalföräningar, fria riksstäder, stift m. m., hvori under tidernas lopp det tyska rikets område blifvit fördeladt, förklarades berättigade till själfständig autonomi i sina inre angelägenheter, och en del af dessa stater, der den saliska arfslagen icke var för regenthusen gällande, ytterligare i följd af deras arfslagar blifvit styckade, erhööll frågan om förenserna en större betydelse, i samma mån som staterna voro små, och reglerades den i öfverensstämmelse med familjeintressenas kraf, under förutsättning af reciprocitet, till förmån för subditi forenses. I de större staterna med federativ sammansättning och författning låg ock en regering af hithörande rättsfrågor i samma syftning nära till hands. I stater deremot, med hufvudsakligen homogen nationalitet och på *feodal* grund utbildad statsförfattning erkändes icke utländings rätt att förvärfva och besitta fastighet annorledes än under vilkor af inflyttning och bosättning, äfvensom reciprocitet. Så i Frankrike, der likväl efter år 1789 denna fråga i förening med naturalisationslagarne blifvit efter nya grundsatser ordnad. Så ock i Storbritannien, hvarest man först år 1870, genom den nya naturalisationsakten af den 12 Måj samma år, frångick de äldre grundsatserna, med undantag likväl för dess utom de tre förenade konungarikena belägna kolonier — ett undantag som äfven i sin mån bevisar af huru stor och grannlaga betydelse denna fråga i själfva verket är.

Huruvida i Storbritannien på grund af den nya naturalisationsakten äfven *utländska bolag* må anses berättigade att, utan vidare omgång, förvärfva och besitta fastighet, grufvor, skogar m. m. tilltror jag mig ej att säga; men uppenbart synes det mig vara, att, likasom skillnaden emellan individer och bolag är väsendtlig, äfven verknin-garne af den nya akten i ekonomiskt afseende kunna blifva mycket olika, särdeles i hvad skogs- och kolatverknin-g angår. Bolag kunna utveckla en hög grad af pekuniär kraft, och fredliga jorderöfringar till stora omfång genom dem åstadkommas, om man ej i tid gifver akt på ställningar och förhållanden. Få sådana eröfringar i mindre stater verkställas genom undersåtar från de stora, kunna förvecklin-garne blifva ganska vådliga och oberäkneliga.

Respekterande den återhållsamhet Konstitutions-Utskottet i afseende å denna angelägenhet, med hänsigt till 107 § Regerings-formen, iakttagit, har ej heller jag, för min del, något yrkande att göra; men tillåter mig likväl uttala den lifliga önskan, att hela denna angelägenhet, eller frågan om utländingars rätt att ega fastighet i

riket. utan bosättning derstädes, måtte ju förr, desto heldre, göras till föremål för omständligt öfvervägande och en välbetänkt reviderad lagstiftning, hvarvid tillika synes böra i betraktande tagas, huruvida utländingar i egenskap af aktieegare uti inländsk bolagsfirma må kunna berättigas att utan speciel tillåtelse vara meddelegare i jordfastighet.

Grefve Mörner, Oscar: Hade den pågående diskussionen endast inskränkt sig till en granskning af det föreliggande betänkandet, skulle jag i dag, efter det myckna som här blifvit taladt, ej begärt ordet, men då öfverläggningen berört en så vigtig fråga som den, huruvida grundlagens stadganden äro lämpliga och verkligen innehålla hvad de böra innehålla, samt denna fråga på sätt och vis blifvit dragen under preliminär granskning i Kammarerna, har äfven jag ansett mig uppkallad att yttra några ord.

För den, som tagit kännedom om det sätt på hvilket Sverige styrdes under Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs regeringstid, kan det ej förefalla underligt, att 106 och 107 §§ inskrefvos i Regeringsformen: fastmer torde man vara tvungen att erkänna, att detta var klokt och välbetänkt. Då man, såsom vid den tidpunkten, hade att öfvergå ifrån en nära nog absolut veeringsmakt med ett skarpt utbildadt embetsmannavälde till inskränkt monarkisk styrelseform, måste man se till, att Riksdagen å sin sida verkligen skulle kunna häfda den maktställning, man ville att densamma skulle intaga. Men, säger man, äfven om dessa paragrafer för den tiden voro behöfliga, så äro nu förhållandena förändrade! Låt om oss då, mine Herrar, för bedömande af 107 §:s i Regeringsformen behöflighet, besinna våra svenska statsrättsliga förhållandens egendomlighet ur den synpunkt, som erbjuder sig, då vi jemföra dem med andra länders förhållanden. I England t. ex. vore ett stadgande, liknande det som innefattas i 107 §, ett nonsens. Der finnes nemligen en utbildad parlamentarisk styrelseform. Om en ministär derstädes ej innehar parlamentets förtroende, måste han afgå, och derigenom är vunen den rättelse i Regeringens verksamhet som påkallades, och en bestämmelse, motsvarande den i vår Regeringsforms 107 §, kan der alltså ej behövas. I Sverige åter finnes ej någon parlamentarisk styrelse. Och om jag ock erkänner, att jag antager, att en sådan en gång äfven här blifver införd, så kan detta dock i närvarande stund icke gå för sig. Med två Kamrar, stående i den ställning till hvarandra som den Svenska Riksdagens för närvarande intaga, är nemligen en parlamentarisk styrelseform otänkbar. Ett votum af klander i den ena Kammarerna kan åtföljas af ett votum af förtroende i den andra, och då grundlagen förklarar hvardera Kammarerna likställd, synes mig att t. ex. ett misstroende, uttaladt i den Andra Kammarerna, för så vidt det samma ej understödjes af den Första, icke bör föranleda en ministärs afgång. Jag tror dessutom, att en för hastig omvexling af ministrar skulle för oss vara skadlig, då ministrarne här måste väljas efter andra grunder eller med fästadt afseende å, utom politiska egenskaper, äfven för embetsmän erforderliga kvalifikationer, hvilka sednare ej egentligen behöfva tagas i betraktande vid ministertillsättning i

länder med parlamentariskt styrelsesätt. Det finnes dessutom, med afseende på Sverige ett annat förhållande, som äfven måste beaktas, och som påkallar en bestämning sådan som den, hvilken innehålles i 107 §, nemligen det att den ekonomiska lagstiftningsrätten helt och hållet hvilat i Regeringens hand. I nämnda paragraf omtalas ju Konstitutions-Utskottets rätt att granska Statsrådets rådslag om "allmänna mått och steg", ej enstaka regeringsbeslut, och det är just här som grundlagen erbjuder Riksdagen tillfälle att granska och kontrollera denna viktiga och ingripande ekonomiska lagstiftning och tillse om de af Regeringen i detta hänseende vidtagna åtgärder möjligen innebära sådant, som kan vara mindre gagneligt, fastän det ej kan sägas vara rent af lagstridigt, så att de skulle hemfalla under 106 §. Skulle denna paragraf borttagas, kan jag ej inse huru Riksdagens kontrollerande makt i sådant fall för framtiden skulle kunna bevaras. Om 106 § säger man, att den ej kan tillämpas. Jag hoppas, att den icke måtte behöfva användas, men jag anser dess betydelse alls icke vara ringa, och att möjligen tider kunna komma, då behofvet af densamma kan göra sig gällande.

Men, yttrade en talare, ledamot af Konstitutions-Utskottet. Riksdagen insätter i Konstitutions-Utskottet endast personer, som sakna mera framstående egenskaper, nästan, såsom han antydde, invalider, och det kommer sig deraf, att i Utskottet är så föga att göra och uträtta. För min del har jag aldrig förmärkt, att Riksdagen kallat till detta förtroendevärdt mindre framstående personer än till något annat, och det synes mig uteslutande vara dessa personers eget fel, om de ej sköta sina alligganden utan förvandla sin befattning i Utskottet till en sinekur. Vilja Utskottets ledamöter, i stället för att, som talaren omnämnde, endast läsa rubrikerna i protokollen, granska de allmänna förhållanden angående regeringsåtgärderna sådana de i protokollen finnas angifna, så torde de säkerligen ingalunda få tillfälle att njuta ett sådant dulce otium, som, enligt talarens uppgift, är förhållandet, utan möjligen utöfva en i hög grad gagnande verksamhet. Och man torde ej böra fördöma institutionen derföre, att densamma, på sätt nämnde Utskottsledamot, i strid mot hvad man kunnat förmoda, angifvit, utan omsorg handhafves af dem, som det åligger att den värda.

En af de föregående talarne förklarade, att han ernade framställa en motion om upphäfvande af 107 § Regeringsformen. Huru det kan komma att gå med denna motion, får tiden utvisa. För min del skulle jag anse lämpligast om talaren ville inskränka sin motion till att föreslå, att ur nämnde paragraf måtte utgå orden: "eller att någon föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt förtroendeembete utöfvat". Den meningen synes mig lämpligen kunna uteslutas, ty genom densamma har Utskottet införts på ett område, som ej synes mig böra omtalas i denna paragraf eller lämpligen böra omfattas af Utskottets på sådan grund granskande verksamhet.

Jag har velat framställa dessa erinringar i frågan, på samma gång jag ytterligare får säga, att jag icke utan förvåning och ledsnad hört den framställning rörande Utskottets verksamhet, som af en dess ledamot blifvit gjord. Hvad angår frågan om inskränkning i ut-

ländingars rätt att köpa jordegendom i landet, kan jag ej annat än instämma med de talare, som önska en inskränkning häri.

Grefve Mörner, Carl Göran: Sedan den nästföregående talar-
ren redan gjort erinran mot den uppfattning, som hans granne på
östgötabanken har angående rätta sättet att läsa statsrådsprotokollen,
kunde jag afstå från att säga något vidare; men då jag i mitt förra
anförande underlät att, såsom jag hade ämnat, fästa uppmärksam-
heten på ett yttrande af en annan talare i början af diskussionen,
kan jag nu begagna tillfället att derom säga några ord. Han an-
märkte, att svårigheten i fråga om jords upplåtande till utländingar
bestod mindre deri, att de icke hade svensk medborgarerätt, än i den
omständigheten att för förvärfvande af sådan rätt skulle erfordras
en så lång tid. Jag hoppas, att Regeringens ledamöter något full-
ständigare genomläst 2 § i Kongl. Förordningen den 27 Februari
1858, än den värde talaren tyckes hafva gjort. Der förekommer, utom
de allmänna föreskrifterna, att "svensk medborgarerätt må kunna
vinnas af utländsk man, som 1:o uppnått 21 års ålder, 2:o eger god
frejd, 3:o varit boende trene år i riket och 4:o har utväg att sig
försörja", följande tillägg, "har utländsk man, enligt hvad i 28 § Re-
geringsformen medgifvet är, blifvit i rikets tjänst anställd, eller har
han gjort sig känd för utmärkt skicklighet i vetenskap eller konst,
eller i landtbruk, bergsbruk eller annan näring, eller finnes hans upp-
tagande till svensk medborgare eljest för riket medföra gagn, då må
medborgarerätt äfven tidigare efter inflyttningen i riket, än ofvan
sagdt är, kunna honom beviljas." Kongl. Maj:t har således en obe-
gränsad rättighet att tidigare medgifva medborgarerätt, när någon af
dessa många kvalifikationer kan inträffa på den, som söker en sådan
rättighet. För en person, som köper en svensk landtegendom eller
ett svenskt bergsbruk, kan ju alltid anföras, att han är skicklig i
landtbruk eller bergsbruk, och då lär han få tillåtelse att blifva svensk
undersåte genast. Jag tror således, att, om denna författning tilläm-
pas efter ordalydelsen, man deri har all latitud, som man i detta af-
seende kan önska.

Öfverläggningen förklarades härefter slutad och memorialet lades
till handlingarne.

Föredrogs änyo och bifölls Stats-Utskottets den 12 och 13 den-
nes bordlagda memorial N:o 25, angående öfverlemnande till Sär-
skildt Utskott af motioner rörande utvidgning af elementarläroverk.

Föredrogs änyo och bifölls Banko-Utskottets den 12 och 13 den-
nes bordlagda memorial N:o 8, i anledning af återremiss af 3:dje
punkten i Utskottets Betänkande N:o 6, om sättet för utseende af
ledamöter i styrelserna för Riksbankens kontor i orterna.

Föredrogs änyo och företogs punktvis till afgörande Lag-Utskottets den 8 och 10 dennes bordlagda Utlåtande N:o 12, i anledning af väckt motion om ändring i gällande lag angående tioårig preskription.

Första punkten.

Herr von Gegefelt: Enligt hvad af betänkandet synes, har jag ansett mig icke kunna biträda Utskottets förslag, och i min reservation har jag i korthet antydt skälen därför, hvilka jag nu vill vidare utveckla. För att en lagförändring skall vara berättigad och ett lagförslag antagligt, fordras utom mycket annat tre villkor, som, enligt hvad jag vill söka visa, här icke förefinnas. Det första är att behovet af en sådan förändring är adagalagdt; det andra att behovet afhjelpes utan att medföra lika eller större olägenheter; och det tredje att lagförslaget står i konsekvens med gällande lagstiftning i dithörande delar. Hvad då först behovet angår, eger det förhållande rum, att vi i nära 40 år haft obligationer i rörelser, utan att fråga om en särskild preskriptionsslag för dem blifvit väckt; och det har icke blifvit uppgifvet ett enda fall, då innehafvaren af en obligation förlorat sin rätt på grund af preskription. Orsaken härtill ligger nära till hands; preskriptionstiden afbrytes nemligen genom de årligen skeende räntebetalningarne. Skulle någon visa sig så liknöjd att han icke på 10 år uttager sin ränta, förtjenar han väl icke att en undantagslag för hans räkning stiftas; och i allt fall, då en enskild person, som är något mån om sitt anseende, icke gerna öberopar preskriptionslagen för att komma ifrån en riktig fordran, kan det ännu mindre förutsättas af förvaltarne af kommuners eller stora bolags angelägenheter. Det kan visserligen anmärkas, att obligationsinnehafvaren icke kan styrka, att räntan blifvit betald och preskriptionen sålunda afbrutits; men jag vill dervid erinra, att äfven om man skulle kunna anse möjligt, att en dylik förvaltare skulle mot bättre vetande neka för tio års verkställda räntebetalningar, hafva likväl dessa räntebetalningar likasom låntagarnes räkenskaper vanligen den offentlighet, att ett sådant nekande sväriligen skulle kunna leda till det åsyftade ändamålet.

Jag tror mig härmed hafva visat, att något behof af lagförändringen ej förefinnes. Deremot skulle en väsendtlig olägenhet uppstå genom densamma. Om en obligation förkommer, hvilket lätt kan hända, kan enligt nu gällande lag vederbörande efter 10 års förlopp utbetala beloppet utan obligationens återställande, men enligt den af Lag-Utskottet nu föreslagna preskriptionsslag skulle detta kunna ske först tio år efter obligationens förfallodag, hvilken stundom kan vara 40 eller 50 år aflägsen. Ännu värre förhåller sig med den ofvan omnämnda konsekvensen. Enligt nu gällande lag räknas all preskription från fordringens tillkomst; enligt åtskilliga andra länders lagar räknas den deremot från förfallotiden, och jag vill här icke yttra mig om den principiella riktigheten af det ena eller andra sättet; men knappt tror jag, att något land finnes, der preskriptionstiden räknas i vissa fall på det ena sättet och i öfriga på det andra.

Utskottet har nu emellertid föreslagit, att för fordringar enligt vissa slag af obligationer preskriptionstiden skulle räknas från förfallotiden, då den deremot för alla andra fordringar skulle räknas från fordringens tillkomst. Vidare kan man fråga sig, hvad skulle grunden vara för denna särskilda preskriptionslag? Utskottet besvarar detta dermed, att ifrågavarande obligationer äro "afsedda att gå i allmänna rörelsen" och "att antalet af obligationer, hvilka för ett och samma lån utgifvas, oftast är ganska stort." Utskottet har dock icke föreslagit det större antalet såsom vilkor för den särskilda preskriptionstidens tillämpning. Lån kunna upptagas mot tryckta eller graverade förbindelser, utan att dessa behöfva vara särdeles många, och hvad åter beträffar gäendet i allmänna rörelsen, förefaller det anmärkningsvärdt, att den föreslagna lagen afser jenväl icke löpande obligationer.

Vidare har Utskottet begränsat denna del af obligationer, som skulle vara underkastade en särskild preskriptionstid, till sådana, som äro utgifna af kommun eller bolag, hvars ordning blifvit af Kongl. Maj:t fastställd. Skillnaden emellan ett bolag, som erhållit sådan stadfästelse, och ett bolag, der detta icke egt rum, består deri, att i det förra ansvarigheten för bolagets skulder ej sträcker sig till delegarne personligen, då deremot i det seduare delegarne svara en för alla och alla för en. För min del finner jag en sådan skillnad icke utgöra giltig grund för olika preskriptionsbestämmelser. Om Utskottet velat sätta innehafvaren af dessa obligationer i tillfälle att lugnt hvila på dem, hade konsekvensen fördrat, att Utskottet iakttagit en annan omständighet, som i gällande lag blifvit iakttagen i afsende å banksedlarne, eller att de äro undantagna från bestämmelserna om bevakning och ackord i konkurs samt årsstämmning; annars vinnes icke det mål, man asyftar. Jag får på dessa skäl yrka afslag å Utskottets förslag i denna punkt.

Herr von Sydow: Det föreslagna lagförslaget afser att fylla en lucka i vår lagstiftning, hvilken, enligt min tanke, det är af vigt att ej fortfarande lemna öppen, sedan uppmärksamheten en gång blifvit fästad på densamma. Den talare, som näst före mig hade ordet, har vid ett föregående tillfälle mycket riktigt fäst uppmärksamheten derpå att de nu för tiden ofta försporda klagomålen, att domstolarne fatta olika beslut i samma ämne, bäst skulle afhjelpas genom att stifta goda lagar. För min del tror jag icke att en lag kan anses vara god, om den lennar öppen en fråga, som, i samma mån de värdepapper förslaget äsyftar blifva allännare spridda, allt öftare kan förekomma. Samme talare har anmärkt, att behöfvat af en lagstiftning icke visat sig under de år som förlutit sedan räntebärande obligationer blifvit i vårt land vanliga, och därför ansett all lagstiftning i ämnet obehöfzig. Jag har visserligen ej hört omtalas, att någon innehafvare af en obligation förlorat sin derpå grundade fordran, därför att han försummat att bevaka den, men detta är icke ett tillräckligt skäl för att en lagstiftning ej skall vidtagas. Ty hvem garanterar att samma förhållande skall ega rum efter 30 eller 40 år eller förr? Kan man ej tänka sig att ett bolag inom denna

tid kan komma på obestånd, och att de personer, som då förvalta bolagets angelägenheter, kunna af missförstånd nit om bolagets bästa, komma att yrka på, att en obligation skall ogillas, på grund deraf att dess innehafvare icke iakttagit de föreskrifter, som lagen bjuder för bevarande af en fordrans gällande kraft utöfver den stadgade preskriptionstiden? Det är väl ej heller alldeles otänkbart att en kommun, der en helt ny generation uppträd, kan söka komma från en förbindelse, hvaraf kommunen kanhända ej haft någon fördel? För min del anser jag det desto högre vara af icke ringa vikt att en lagstiftning vidtages i ämnet, desto heldre som, om man underlåter det, obligationsinnehafvare äro i sin rätt beroende icke på lag, utan på gäldenärens nåd, och det torde väl ej vara fullt lämpligt.

Talaren näst före mig anmärkte vidare, att den föreslagna lagen ej står i harmoni med vår gällande lagstiftning, emedan den stadgar en annan tid än den vanliga, hvarifrån preskriptionen skall räknas. Härå svarar jag, att då man stiftar en undantagslag, vill man ej gå längre än behöfvet kräfver, och om man ställde nu ifrågavarande obligationer i paritet med banksedlar, hvilka såsom bekant icke äro underkastade preskription, blefve följd, att de aldrig upphörde att vara giltiga, hvilket ingalunda torde vara lämpligt. Samme talare har äfven anmärkt, att det vore inkonsekvent att stifta en särskild lag för kommuner och bolag, hvars ordning blifvit af Kongl. Maj:t fastställd, och icke utsträcka dess tillämpning ätven till andra bolag och enskilda personer. Skälen hvarför Utskottet gjort denna inskränkning äro två. Det ena är, att de solidariska bolagen äro mera efemera företeser och hastigare upphöra, hvarföre för dem, liksom för enskilda personer, är af vikt, att lagen bestämmer en viss tid, inom hvilken de äro befriade från sina förbindelser vare sig af ena eller andra slaget. Samma skäl gäller icke för aktiebolag och kommuner, hvilka äro personæ morales, och således i allmänhet af mera varaktighet än solidariska bolag. Det andra skälet, hvilket eger större betydelse, är att, såsom vi veta, 1798 års Kongl. Förordning förbjuder att utgifva tryckta eller graverade förbindelser. Om man nu införde ett stadgande i den syftning Utskottet föreslagit och icke begränsade det till aktiebolag och kommuner, skulle deri ligga ett medelbart upphälvande af föreskriften i 1798 års författning, hvilket åter skulle kunna hafva till följd att solidariska bolag och enskilda personer utgäfvade tryckta eller graverade förbindelser mer eller mindre liknande bankernas sedlar, hvarigenom stor skada för allmänheten och många bedrägerier lätt skulle kunna uppstå. Detta har man velat förekomma genom att låta lagen gälla endast för aktiebolag och kommuner, hvilka i allmänhet måste antagas ej utfärda sådana förbindelser i afsigt att atkomma penningar på ett mindre honnett sätt.

Att man genom denna lag skulle bryta mot konsekvensen, derföre att man ej tillika föreslagit en ändring i konkurs- och årsstämmningslagarne, kan jag ej finna. Dessa frågor äro nemligen, efter mitt förmenande, vida skilda från den nu förevarande. Grunden hvarför man i afseende å banksedlar gjort ett undantag i föreskrifterna om konkursbevakning är tydligen, att Kongl. Maj:t genom 1848 års lag fått sig tillagd rätt att bestämma en viss kort tid, inom hvilken dessa

sedlar skola uppvisas, vid påföljd att de annars äro förfallna. Detta gäller icke om obligationer, och någon förändring i konkurs- och årsstämmningslagarne synes mig således ej behöflig. Skulle en förändring likväl befinnas nödig, kan Kongl. Maj:t ju framdeles komma med förslag derom.

Jag anser vigten af detta förslag ej ligga så mycket deri, att det antages sådant det nu föreligger, utan fastmera deri, att Kongl. Maj:ts uppmärksamhet fästes vid detta ämne. Man lär väl nemligen allmänt kunna blifva ense derom, att högst få innehafvare af obligationer utaf ifrågavarande art hafva den ringaste aning om att de hvart 10:de år behöfva vigilera obligationen, och att öfver deras hufvuden sväfvar faran att gå miste om hela deras kapitalfordran. Att afvända en sådan fara, torde icke vara ett alltför obetydligt ämne för den lagstiftande makten.

Jag tillåter mig att yrka bifall till Lag-Utskottets förslag.

Herr Wallenberg: Med största uppmärksamhet har jag åhört den siste ärade talarens upplysningar och vill nu endast fästa mig vid en af dem. Han sade, att hvad som genom den nu föreslagna lagen skulle förhindras visserligen ännu ej inträffat, men att obligationer finnas, hvilka först förfalla om 30 å 40 år, och att *de* det onda möjligen kunde inträffa. Det vittnar om ett vackert intresse att vilja lagstifta för förhållanden, som ännu ej uppstått, men det vore kanhända lämpligare om de personer, som af Riksdagen erhållit det förtroendeuppdrag att i främsta rummet behandla lagstiftningsfrågor, ville använda sina krafter på de lagfrågor, som, efter hvad erfarenheten visat, allvarsamt påkalla en förändring. Ännu har jag ej hört talas om att någon förlorat på att den lagstiftning, vi i detta ämne ega, blifvit tillämpad, och den föreslagna förändringen skulle dessutom sätta obligationsinnehafvarne i sämre rätt, än hvad som nu är händelsen. Jag behöfver dock ej rekapitulera hvad den ärade reservanten i frågan anfört, utan anhåller endast att få instämma med honom i yrkandet om afslag å motionen.

Sedan öfverläggningen ansetts härmed slutad samt Herr Grefven och Talmannen upptagit de derunder gjorda yrkanden å dels bifall till den förevarande punkten och dels afslag derå; framställde Herr Grefven och Talmannen först proposition på bifall till punkten, hvarvid svarades många nej jemte några ja, och sedermera proposition på afslag derå, då svaren utföllo med många ja jemte några nej; och förklarades ja nu hafva varit öfvervägande.

2:dra punkten.

Bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till afgörande Lag-Utskottets den 8 och 10 dennes bordlagda utlåtande N:o 13, i anledning

af väckta motioner om ändring i gällande lagstadganden angående dels mannens målsmansrätt öfver hustrun och dels gifforätt i bo.

Lista punkten.

Herr Stråle: Lag-Utskottet har i detta betänkaude afstyrkt den väckta motionen om ändring i gällande lagstadganden angående mannens målsmansrätt öfver hustrun och gifforätt i bo. För min del vill jag dock medgifva, att hustrun har berättigadt anspråk på förändring i nu gällande lag. Man måste nemligen ihågkomma, att här icke är fråga om det, såsom jag hoppas, stora antalet af lyckliga äktenskap, der stridiga åsichter i vissa ekonomiska hänseenden icke förekomma, utan här gäller det att genom lagbud stadga, hvilkendera makens mening skall gälla da åsiktterna äro olika. Men huru en förändring i gällande lagstadganden i dessa hänseenden bör tillvägaföras, är en särdeles grannliga fråga, som med största varsamhet måste behandlas. Herr Philipsson har i sin reservation hemställt, "att Riksdagen, i anledning af hvad Herr Waldén i sin motion anför, måtte besluta att i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t, vid pröfning af 1871 års Riksdags byss oförmådda underdåniga framställning, täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida ej, med särskildt fästadt afseende å den sedermera vidtagna lagstiftningsåtgärd, hvarigenom mö, som ej står under giftovan, berättigats att sjelf göra äktenskapsförord, lagstiftningen rörande den gifta kvinnans egendomsförhållande bör gå uti den riktning att densamma i vidsträcktare mån, än som med sistnämnda skrifvelse åsyftats, betränjar hennes likställighet med mannen i förmögenhetsrättsligt hänseende." Jag kan icke förena mig i denna reservation, ty efter mitt omdöme säger den både för mycket och för litet. För mycket deruti att den antyder en hustrus likställighet med mannen, hvilken jag för min del tror ej kunna, åtminstone icke fullständigt genomföras; och för litet deruti att förslaget ej ens antyder i hvilka speciella delar man önskar förändring. Jag tror, att det icke är rätt, att representationen i denna, kanske den ömtåligaste fråga i hela civillagen, endast uttalar en allmän tanke, utan att närmare antyda i hvilka delar af lagen representationen önskar förändring.

Utän allt anspråk på att kunna uppgöra utkast till lagförslag i detta grannliga ämne, tillåter jag mig dock antyda några delar, deri jag tror en förändring möjligen kunna tillvägaföras. Enligt gällande lag kan mannen icke försälja eller förpanta hustrun enskildt tillhörig fast egendom. Måne man icke kan utsträcka hustruns rätt öfven till dispositionen öfver denna egendom och mannens målsmanskap på grund af lagbud upphöra? Om olika meningar uppkomma makarne emellan angående dispositionsrätt, synes det mig vara billigt, att frågan afgöres af rätter egare.

Elhuru mannens målsmanskap i fråga om boets gemensamma angelägenheter och lösa egendom ej i allmänhet lärer böra förändras till fördel för hustrun, torde dock någon inskränkning i detta målsmanskap kunna ega rum. Exempelvis vill jag nämna frågan om hustruns förvärf såsom lärarinna, författarinna, industridkerska o. s. v.

Möjligen kan man äfven inskränka det i afseende å skuldsedlar, obligationer och dylikt, som hustrun har bevisligen egt, före äktenskapet. Gerna skulle jag vilja medgifva denna inskränkning till hvad hustrun bevisligen förvärfvat under äktenskapet, men här vid lag befarar jag, att oöfvervinnerliga svårigheter möta för att undvika ett inkräktande på boets borgenärens rätt. Man får nemligen ej förbise, att tredje mans rätt här är i fråga, och det saknas ej exempel på att redan under nuvarande lagstiftning konkurs inträffat, då hustrun, efter boskilnad, i godt förstånd med mannen, befunnit sig i riklig välmåga, under det borgenärerne fått ringa eller ingen likvid.

Slutligen tillåter jag mig fästa uppmärksamheten på det efter mitt omdöme obilliga förhållande, att enligt gällande lagtillämpning, hustruns enskilda fasta egendom kan tillgripas för boets skulder, utan att hon förbundit sig dertill. Hennes fasta egendom kan mannen, som sagdt, ej sälja eller förpanta, men då konkurs inträffar, får hon efter sin andel i bolaget ansvara för boets, det vill säga mannens gäld så vida hon icke kan visa att skulden blifvit gjord före äktenskapet eller tillkommit af mannens vangömmo. Då mannen i främsta rummet utöfvar bestyret med boets angelägenheter, synes det mig vara rättvist, att han också med sin egen och boets gemensamma egendom ansvarar för boets hela gäld, och att hustru med sin enskilda egendom ej ansvarar i vidsträcktare mån, än hon sig förbundit.

På grund af dessa åsichter, synes mig en revision af lagens bud vara önskelig, och jag anhåller dertföre om återremiss af detta betänkande, på det ett förslag till skrifvelse till Kongl. Maj:t i antydd riktning må af Lag-Utskottet uppgöras.

Herr von Geijer: Det synes mig visserligen, att Utskottet haft goda skäl att afstyrka den i nu föreliggande punkt onhandlade motion af Herr Walldén, ty jag föreställer mig, att i regeln måste mannens målsmanskap för hustru bibehållas såsom hittills. Men jag kan ej annat än beklaga, att Utskottet varit förhindradt att taga motionen till utgångspunkt för att öfverväga, huruvida ej rätten att söka boskilnad skulle kunna i väsendtlig mån utvidgas. Jag skulle tro, att det är på denna väg man kan bäst vinna det med motionen åsyftade ändamålet, nemligen att i de olyckliga äktenskapen värna den svagas rätt och skydda familjers existens. Det är visserligen möjligt, att en utvidgning af rätten att söka boskilnad möter stora svårigheter, och jag erkänner att, då man läser boskilnadslagen, kommer man snart sagdt till den slutsats, att, såvida några vilkor skola uppställas för rättigheten att söka boskilnad, kunna de knappt formuleras på något annat sätt än der skett. Men äfven om så skulle vara att man blott har att välja emellan de två alternativen att antingen låta boskilnadslagen kvarstå oförändrad eller ock taga ut steget andä derhän att, såsom en utmärkt jurist en gång föreslagit, hvardera maken tillerkändes rättighet att när som helst erhålla boskilnad, så hyser jag ingen tvekan att gå in på det sednare alternativet.

Utskottet har noga utredt att genom lagförändring i den rikt-

ning motionären tänkt sig, kan under närvarande förhållanden svårigen beredas den gifte kvinnan en mera själfständig ställning än hon har; och jag finner mig därför af formela skäl förhindrad att yrka återremiss, utan har min afsigt endast varit att till protokollet uttala den förhoppning att boskildnadslagen inom kort måtte blifva så förändrad att rättighet att erhålla boskildnad får någon praktisk betydelse, då denna rättighet, sådan den nu är lagbestämd, icke inträder förr än det redan är för sent att genom boskildnaden åstadkomma något godt.

Herr Almqvist: I en på detta rum så ömtålig fråga skulle jag sannolikt icke begärt ordet, om jag ej hade ett stöd i den mening, som uttalats under föregående riksdagar; åtminstone en gång i denna Kammare och flera gånger i Andra Kammaren. Jag vågar af den anledning hoppas och tro, att ett försvar af motionens syfte, som inskränker sig dertill, att gifte kvinna må tillerkännas rätt att råda öfver sin ärfta eller i boet medförda enskilda egendom, äfvensom att få uppbära och bestämma öfver sin arbetsförtjenst till densamma ingått i eller blifvit använd för samfälda boet, här ej skall alltför illa upptagas. Lag-Utskottet har i sitt utlåtande stödt sig uppå, bland annat anmärkningsvärdt, den satsen, att det nuvarande förhållandet i fråga om äkta makars inbördes rättigheter vore "öfverensstämmande med sakens natur". Utskottet anser således det ligga i sakens, d. ä. äktenskapets natur, att mannen *ensam* disponerar, ej blott öfver sin egendom, utan äfven öfver den hustrun i boet infört. Jag har mycket funderat och eftertänkt huru detta kan sägas öfverensstämma med sakens natur, men har haft svårt att deraf finna någon lösning. Det förhållande, som bör ega rum emellan makar, förenade i äktenskap, synes väl snarare fordra, att de äro likställda; jag har åtminstone icke kunnat finna något skäl dertill, att den ene skall betyda allt och hafva rättighet öfver allt och den andre betyda intet och sakna all rätt öfver jemväl det hon redan en gång förut ensam egt. Betraktar man åter, såsom några vilja, äktenskapet såsom ett bolag - aktiebolag är det väl ej - utan måste väl då vara ett på förtroende byggt solidariskt bolag. så är det inom sådana vanligt, att båda kontrahenterna hafva lika god rätt, och att af dem talas och handlas på grund af öfverenskommelse eller åsänjande. Den omständigheten, att det äktenskapliga bolaget grundar sig "*på kärlek*", kan väl ej till den grad förändra förhållandena, att den ene bör ega rätt att, utan afseende på den andras önskningsar, råd och fördel, förstöra ej blott sin och boets gemensamma, utan äfven den andras enskilda egendom, jemte den daglön hon kunnat förtjena och annu har i behåll. Huru jag än ser saken, kan jag således ej finna, att det nuvarande förhållandet är grundadt i äktenskapets natur, utan tyckes talet derom vara en blott fras.

En grund kan emellertid finnas till stöd för Utskottets yttrande; men den är rent historisk och traditionel. Om vi nemligen gå tillbaka till äldsta tider finna vi, att kvinnan ej hade någon rätt alls, utan var helt enkelt slafvinnna. Så var förhållandet både i orienten och inom romerska riket. Hon kunde såsom slaf icke ega någon

egendom eller utöfva någon rättighet: men när romerska väldet lutade till sitt förfall, då herrar männer, till följd af ett slösande letnadssätt, ej längre hade någon ting att lefva af, sedan de gjort slut på sin förmögenhet, då inslogs en annan väg; man uppfann och införde dotalrätten. Den kvinna, som skulle ingå gifte med en man af högre stånd, måste medföra en hemgift, och dertill lemnade till och med mannen tillskott. Detta allt blef hustruns enskilda egendom, hvarmed mannen ej hade något att skaffa, utan stod denna egendom helt och hållet under hustruns disposition, utan att kunna tagas i anspråk för de skulder mannen sig iklädt. Denna åtgärd vidtogs emellertid just icke för att hjälpa kvinnan, utan fastmera, för att hjälpa mannen i de fall, då han eljest varit alldeles utblottad.

Med naturen af den ställning, hvori den gifte kvinnan från början befann sig, öfverensstämmer Lag-Utskottets sats fullkomligt. Endast från en sådan uppfattning af förhållandet mellan man och hustru finnas skäl för Utskottets yttrande, enligt hvilket mannens oinskränkta målsmansskap skulle vara "öfverensstämmande med sakens natur". Men den tid, då kvinnan innehade en sådan underordnad ställning, är nu längesedan förbi och väl är det.

Hos de germaniska folken fann man på en annan, mera fintlig utväg att aflägsna kvinnans alla anspråk i rättsligt afseende. Detta skedde genom införande af en ny term, trollformen af "egendomsgemenskap". Detta var en verklig fintlighet, lämplig att villa bort mera utvecklade rättsbegrepp, än dem som kunde förutsättas hos den från slafveriets belä förnedring åtminstone till namnet nyss frigjorda kvinnan. Den klippska termen tyckes till och med hafva förbryllat vårt Lag-Utskott. Den låter också mycket vacker, men hvad betyder den i själfva verket? Hustrun medförer till boet sin egendom och får giftorätt i mannens egendom, motsvarande den honom tillkommer i hennes; men hvad har hon för gagn deraf? Mannen råder oinskränkt ej blott öfver sin egendom och öfver det gemensamma boet, utan ock öfver hustruns enskilda förmögenhet: hon har intet dervid att säga, blott att tåla, tåla och lida. Han kan opåtaladt förstöra allt; ja så länge mannen lefver utgör den väljudande termen "egendomsgemenskap" blott en vacker fras, som för hustrun åtminstone icke har någon betydelse. Det är emellertid uppa denna gemenskap till namnet, som hela rättsförhållandet äkta makar emellan hvilat, och detta sken af likställighet, det finner vårt Lag-Utskott vara alldeles som sig bör.

Att förhållandena gestaltat sig sådana som de nu befinnas är emellertid ganska naturligt: ty mannen var i äldre tider fullkomlig suverän och den rätt och ställning han en gång intagit, den finner han helt naturlig och beqväm och har svårt att fatta hvarför den af honom skulle frånträdas. Han ser ej gerna bjelken i eget öga, men väl grandet i hustruns, och af ren "ömhets" vill han bevara henne från de faror, hvarje skymt af rättighet medför. Såsom det en gång var, så bör det alltjämt förblifva: mannen har en gång varit verklig suverän och hustrun en rättslös slaf. Han har en gång intagit sin höga ställning på den äktenskapliga tronen; han stiftar lag och han skipar den. Uppstår någon gång fråga om inskränking i

hans rättigheter, visar sig deri för honom naturligen alla möjliga svårigheter och obilligheter; klagomålen öfver nuvarande förhållandena synas honom bero blott på oro hos könet. Allt detta är ju ganska riktigt, sedt från den ståndpunkt han såsom suverän man genom omständigheterna en gång kommit att intaga. Blifva anspråken allt för närgångna, hänskjutes saken till en kongress, men arbetarne, Lag-Utskottets ledamöter, befinna sig sjelfve i lika ställning som den mäktigare parten, antingen äro de redan gifta män, eller ock aspiranter till en lika betydelsefull ställning, och ingendera kan vara benägen att eftergifva någon af de företrädesrättigheter, dem enligt traditionen tillkommer. Oaktadt den undanskjutna, man kan säga, förtryckta ställning som under sekler varit kvinnan anvist, och oaktadt de skäl, Utskottet nu åberopat, varit vida mer betydande i forna tider, har likväl under seklers lopp en annan uppfattning småningom förmått att göra sig gällande, i det kvinnan gradvis tillerkänts vissa rättigheter. Det är länge sedan hon hos oss fick skydd till sin person och till sitt lit; ett sådant skydd kunde på den tid, då det beviljades, ej anses "öfverensstämmande med sakens natur" enär kvinnan då ännu var slaf. Sedan tillerkändes hon giftorätt äfvensom rätt att ärfva, visserligen till en början blott till hälften mot man eller broder. Långt derefter blef hon tillerkänd rätt att blifva myndig och att såsom ogift råda öfver sin egendom. För den, som befinner sig på den uråldriga ståndpunkten att betrakta kvinnan såsom rättslös, var ganska konsekvent att, såsom Lag-Utskottet gjort, åberopa att det "öfverensstämmer med sakens natur", att kvinnan icke tilldelats sådana der rättigheter, enär mannen derigenom "undandrogs" en myndighet, som tillförene honom allena tillkommit. Men trots allt motstånd har kvinnan dock tillvunnit sig den ena rättigheten efter den andra, eluru det dröjde 5 å 600 år meilan att hon fick skydd till sin person och att hon blef myndig. Sedan har det såsom allt i vår tid gått fortare, så att hon ej långt derefter blef befriad från giftoman och såmedelst tillerkändes den naturliga rättigheten af sjelfbestämning i fråga om val af make. Så är det med de stora kulturfrågorna; genom styrkan af sin inneboende sanning göra de sig slutligen gällande, trots allt motstånd och alla skäl, som hemtas från förut bestående förhållanden, hvilka så beqvämt upplöjas till rang af "sakens natur".

Skulle nu frågan vara att af Lag-Utskottet begära förslag till en lag, som reglerade dessa förhållanden, erkänner jag, att ställningen vore förtviflad, ja hopplös; men något sådant har ej ifrågasatts. Man har endast begärt, att Utskottet måtte föreslå en underdånig skrivelse till Kongl. Maj:t med anhållan, att han ville taga i öfvervägande, huruvida ej någon utvidgning kunde gift kvinna medgifvas utöfver de af 1871 års Riksdag förutsatta villkor om äktenskapsförord.

Sådana der äktenskapsförord kunna nog vara bra och till någon del hjälpa för dem, som förstå sig på formen, men det stora flertalet hvarken förstår denna form eller kan underkasta sig de dermed förknippade besvär och kostnader. Ordandet derom förekommer mig blott vara ett försök att afböja eller förbindra lösningen af den stora frågan.

Sjelfva frågan är enligt min uppfattning den, att qvinnan må tillerkännas rättighet att råda öfver sin ärfda eller enskilda egendom samt öfver lönen för det arbete, hon åt främmande verkställt, tills denna ingått i gemensamma boet och att denna rättighet måtte vara henne medgifven utan behof af äktenskapsförord. Erkännes riktigheten deraf att i undantagsfall hustrun må genom förord förvärfva denna rättighet, hvarför då uppställa sådana svårigheter, som för det stora hertalet göra det nästan omöjligt att vinna den nyttig ansedda förmånen? Jag har hört åtskilliga anföra, att det här skulle vara fråga om förändring i giftorättsförhållandena, men det kan jag ej förstå. Det heter ju nu, att qvinnan har giftorätt i mannens egendom, fastän hon med den ej får taga den ringaste befattning; om hon nu finge råda öfver sin egendom sjelf, så hade ju mannen samma rätt i hustruns egendom, som hon nu har i hans; och då måtte väl ej giftorätten derigenom tillintetgöras.

Hvad nu begäres, är i sjelfva verket icke så nytt som man tyckes föreställa sig. 1734 års lag stadgar, att mannen hafve ej makt öfver hustruns fasta gods å landet, eller jord och hus i staden att bortskifta, förpanta eller sälja, utan han dertill hafver hennes frivilliga ja och underskrift i tvänne gode mäns närvaro. Der har lagen således erkänt, att qvinnans så beskaffade egendom ej får henne afhändas, utan hennes uttryckliga samtycke eller henne ovetande förskingras. Sedan år 1734 har tillkommit en mängd egendom, en mängd olika former för kapital, hvarom man då ej hade någon föreställning. Förmögenheten bestod på den tiden nästan uteslutande af fastighet på landet eller i stad, och för mannens dispositionsrätt öfver begge delarne satte lagen en gräns. Nu deremot kan en qvinna hafva en mycket betydlig förmögenhet, utan att något alls deraf ligger i fastigheter, och för allt sådant saknar hon hvarje skydd. Var det riktigt, att skydd gafs åt den fasta förmögenheten, kan det väl ej vara oriktigt att hon nu äfven begär och erhåller skydd för annan sådan, som tillkommit i den förras ställe? Var den i fråga om fast egendom antagna grundsats riktig, förblir den det äfven i afseende å annan förmögenhet; frågan gäller endast att utfinna den lämpligaste formen, hvarunder skyddet kan beredas. I många länder finnes sådant skydd medgifvet, ehuru under olika former. Så är förhållandet i vissa af Nordamerikas förenade stater och äfvenledes i en del af de romanska länderna. Eget är, att under det man säger, att qvinnans slafveri härleder sig från Orienten och der längst bibehållit sig, kan man från ett land, öster från oss, anföra exempel på att det låter sig göra att befria qvinnan just från lemningarne af det omtalade slafveriet. Rysslands nya öfversedda lagbok af år 1835 stadgar uttryckligen den principen, att äktenskapet ej gör någon egendom för makarna gemensam, utan att tvärtom hvardera maken skall ega sin afskilda egendom och att hvardera har fri disposition öfver sin. Denna lag har nu varit gällande under mer än 35 år uti ett stort rike, och jag tror ej, att man kan återopa några olägenheter af detta nya förhållande, som dock rör mer än 60 millioner menniskor. Det är mig äfven bekant, och jag tror det skulle kunna vitsordas

vitsordas af andra inom denna Kammare, att, ehuru vi ännu sakna en lag, som berättigar den gifta qvinnan att råda öfver sin egendom, finnes likväl flera fall, der hon innehaft och begagnat en dylik rättighet, endast på grund af vänlig öfverenskommelse makarne emellan. Det är blott några få dagar sedan, då ett par makar, som under 30 å 40 år lefvat i lyckligt äktenskap, förklarade för mig, att en sådan öfverenskommelse just var grunden till deras lycka. Hustrun hade infört en betydlig förmögenhet i boet, och mannen var ej heller utan, men hade stor lust för affärer och gjorde mer eller mindre lyckade spekulationer. Hustrun yttrade med anledning deraf: "huru skulle jag med lugn kunnat se min man sätta hela vår förmögenhet på spel och dermed äfventyra vår och våra barns framtid. Då han nu deremot endast kunde röra sig med sin egen, tänkte jag alltid, att, om han förlorar sitt, finnes ju ändå mitt kvar".

Man vill söka hjälpa sig genom utvidgad rätt i afseende å äktenskapsförord, men dervid möter den svårigheten, att ett sådant förord förutsätter och måste förutsätta vissa formaliteter för att vinna offentlighet och komma till borgenärens kännedom. Visste borgenär, när han inginge i en affär med mannen, att han endast finge räkna på mannens förmåga att fullgöra ingångna förbindelser, så kunde aldrig komma ifråga att han toge hustruns egendom i betraktande eller derpå förlitade sig. Detta vore mycket lämpligare, än den väg man nu anvisar, enligt hvilken borgenär skulle nödgas först utur Rättens protokoll söka upplysning huruvida förord vore upprättadt eller icke — allt omgångar, genom hvilka blott trassel åstadkomes. Man åberopar vidare såsom räddningsutväg möjligheten att söka boskilnad, en utväg som Lag-Utskottet tycker vara mycket bra, och som ej slår fel, säger Utskottet, blott den i rätt tid anlitas. Nu vet man emellertid, att boskilnad är ett blottande af sådana förhållanden, som en hustru ej gerna vill och ej heller bör framlägga för offentligheten, emedan mannens kredit och familjens anseende derigenom tillintetgöras. Därför anlitas denna utväg så sällan af hustrun och icke gerna förrän konkurs är inne och mannen sjelf manar till en sådan åtgärd för att undan borgenären draga något litet till sitt och familjens uppehälle. Hon lider i stället och hoppas i det längsta på hjälp ofvanifrån. Jag har mången gång erfarit fall, då dessa arma qvinnor, som i äktenskapet medfört stor förmögenhet, hvilken männerna förstört, utan att derföre egentligen hafva gjort något ondt, uttryckt sin förtvifvan för sin och sina barns, ja äfven för mannens framtid, men dock ej velat vidtaga den anvisade boskilnadsåtgärden, som skulle offentligen blotta sorgliga familjeförhållanden och tillintetgöra det sken af anseende, af hvilket mannen ännu var i besittning. Hustrun skyggar vanligen tillbaka för en sådan åtgärd, ända intill dess den nödställde mannen sjelf förmår henne dertill; och denna utväg anser likväl vårt nuvarande Lag-Utskottet erbjuda allt det skydd den gifta qvinnan har af behof. Anuorlunda var förhållandet vid 1871 års riksdag, då Lag-Utskottet i fråga om boskilnad yttrade sig i följande ordalag: "Då emellertid det medel, lagen sålunda anvisar till hustruns skydd, icke får anlitas förr, än verkningarne af mannens

missbruk af målsmansrätten redan framträdt och kunna ledas i bevis, och hustrun naturligtvis i det längsta ryggar tillbaka för nödvändigheten att gifva grannliga förhållanden inom familjen till pris åt offentligheten, är det tydligt och torde jemväl af erfarenheten bekräftas, att nämnda medel i allmänhet kommer till användning först i yttersta nödfall och kanske oftast, då det redan är för sent, och ansåg Utskottet derföre en förändring vara af behovet påkallad — en åsigt som ock gillades af Riksdagens båda Kamrar. Detta var 1871 års Lag-Utskott och Riksdag; sedan dess har tiden väl gått framåt, men icke Utskottet. Det har gått i motsatt riktning och intagit en ställning, som tillhör en förfluten tid, decennier, ja sekler tillbaka. Då emellertid Riksdagen redan erkänt sanningen af den satsen, att qvinnan bör få råda öfver sin egendom i de undantagsfall, då vederbörande förstå upprätta äktenskapsförord, hvarföre må ej Riksdagen då med ens besluta sig för ett steg, som afser att åt den erkända satsen bereda verklighet i allmänhet utan dessa omgångar och formaliteter, som hindra skyddets utsträckning längre än till de mera förmögna klasserna?

Hvad nu angår motionärens framställning, så är ju klart, att en enskild person ej gerna kan framställa ett så fullständigt lagförslag, att det i allt stode tillsammans med lagens bud i alla andra delar; det är derföre helt naturligt, att ett så detaljeradt förslag ej blifvit af motionären framlagdt. Han har af sådan anledning endast föreslagit den enkla åtgärd, att Riksdagen måtte uti underdånig skrivelse begära, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета ett lagförslag i den angifna, mera fria riktningen. Man har väl anmärkt, att en sådan åtgärd icke nu änyo vore af nöden; men man må icke förbise att en icke oväsentlig förändring under tiden inträdt. Sedan 1871 års Riksdag uttalade sin önskan i detta ämne, har nemligen det betydelsefulla steget blifvit taget, att myndig ogift qvinna blifvit tillerkänd rätt att, utan tvång af giftoman, själf bestämma sitt val af make. När man nu i sammanhang härmed sätter, att myndig ogift qvinna eger disponera öfver sin egendom och att ung gift qvinna, som vid 17, 18 års ålder blir enka, äfvenledes eger disponera öfver sin egendom, bör det väl ej vara mera farligt att medgifva qvinna rätt att såsom gift själf råda öfver sin enskilda egendom.

Lag-Utskottet har såsom skäl mot den begärda lagförändringen, i brist på bättre, begagnat sig af en insinuation, som förekommer mycket beklaglig; det säger nemligen att det skulle kunna inträffa, att gift qvinna lika väl som mannen förslösade sin förmögenhet. Ja, så kan hända; men erfarenheten visar, att sådant tillhör undantagen; och i allt fall skulle hustrun få råda endast öfver sin *enskilda* egendom, då mannen deremot nu är oförhindrad att förslösa ej blott sin enskilda, utan äfven både boets gemensamma och hustruns enskilda egendom. Det är en sorglig företeelse att Utskottet velat draga fram ett sådant skäl, då man af alla tiders erfarenhet känner, att det gemenligen varit qvinnan, som sist gjort sig skyldig till dylika fel. Gå vi tillbaka till riddartiden, finna vi många exempel på huru det var hustrun, som, under mannens frånvaro i krig, väl förvaltade egendomen och bidrog till boets förkofran, och hos oss är det väl

ännu i dag på samma sätt, åtminstone inom allmogeklassen. Med vetskap om detta, det verkliga förhållandet, har det ej varit rätt, ej ädelt af Utskottet att söka aflägsna lösningen af en i humanitetens namn äskad social reform genom förespeglingen af faran, att qvinnan skulle missbruka sin vidsträcktare rättighet, så mycket mindre som det ej bör vara Lag-Utskottet obekant, huru ofta mannen missbrukar ej blott sin förmögenhet utan jemväl den rätt, lagen gifvit honom öfver hustruns. Det har ock blifvit återopadt, att boskilnad ofta användts på så sätt, att hustrun dragit undan borgenärerue egendom, som dem rätteligen tillkommit. Ingen man i det offentliga borde likväl vara obekant derom, att hustrun till följd af sin underordnade ställning sällan kommer i tillfälle att begära boskilnad förr än mannen sjelf så tillställt, att någon annan räddning ej finnes för att bevara några spillror af förmögenheten till uppehälle ej minst för den, som förspillt allt det öfriga.

Jag vill ej vidare upptaga Kammarens tid med granskning af Utskottets motivering, utan ber att endast få fästa uppmärksamheten å det förslag, som framstälts af en reservant. Han har i flera punkter framhållit de hufvudgrunder, hvilka han anser böra komma i betraktande vid denna frägas slutliga ordnande, men ej sjelf velat framlagga ett fullständigt förslag. Jag tror att frågan kommit på den punkt, att denna reservation har många sympatier för sig i Andra Kammaren och att många röster der komma att höjas för densamma, och hemställer jag därför om förkastande af Lag-Utskottets utlåtande och bifall till Herr Philipssons reservation.

Herr von Gegerfelt: Då denna Kammare städse med hög grad af försigtighet, att icke säga obenägenhet, gått tillväga vid lagförändringar inom familjerättens område, då Riksdagen för kort tid sedan till Kongl. Maj:ts pröfning öfverlemnadt förslag till ett framåtgående i den riktning, motionen afser, och då detta steg fastän obestriddigen ganska lifet, kunde genomföras i denna Kammare först efter att flere gånger hafva varit bragt å bane, så torde Utskottet icke haft anledning tro, att denna Kammare skulle nu vara villig att samtycka till en skrifvelse, afseende en så total omstöpning af de äktenskapliga förhållandena, som den förevarande motionen angifver. Redan detta borde lända Utskottets ledamöter från denna Kammare till försvar, hvarföre de ej förordadt motionen.

Kammaren har en god sed att, då en fråga efter moget öfvervägande blifvit öfverlemnadt till Kongl. Maj:ts pröfning, afbida denna pröfning innan ytterligare skrifvelse aflätes i samma ämne. Jag vågar påstå, att sedan omnämnda beslut fattades vid 1871 års riksdag, har intet förekommit, som kan föranleda till ett förändradt beslut, om icke att man af tidningarne sett att en förening bildats för att åstadkomma en ny lagstiftning angående de äktenskapliga rättsförhållandena, men denna förening torde ännu vara alltför ny för att kunna inverka på denna Kammares beslut.

Här har yttrats, att upphäfvandet af giftomannarätten skulle gifva anledning att upphäfva eller inskränka målsmannarätten. Jag betvivlar, att många af den, som deltaga i beslutet härom, vilja vid-

kännas att hafva gjort det under förutsättning att bifalla en förändring i målsmannarätts-förhållandena. Jag är gerna med om en förändring, som förbättrar den gifta kvinnans ställning, men den rätta vägen är icke den, som motionären föreslagit, att göra äktenskapet till ett bolag, der hvardera maken sköter sina angelägenheter, utan den väg man bör beträda är att inskränka mannens rätt att belasta boet med skuld och att försörjra hustruns egendom. Denna fråga har ofta varit föremål för Riksdagens behandling, men ej lyckats vinna bifall, och jag hänvisar särskildt till det förslag som jag underl frågans behandling vid 1870 års riksdag framställde och som i protokollet finnes intaget.

Jag tror mig ej behöfva besvara de uttryck, som den föregående talaren fällt mot Utskottets betänkande, "att det är sorgligt", "att det ej är skickligt" o. s. v. Utskotten äro temligen vana att få höra dylika tillmälen, då deras meningar ej gå i samma syftning som opponenternes. Om Kammaren gillar Utskottets hemställan, anser sig Utskottet hafva fått upprättelse nog för förebräelserna.

Frågan gäller om äktenskapet i vissa hänseenden skall göras lika med ett handelsbolag, som kan upplösas när som helst. Jag tror att allmänna meningen inom landet ännu ej är mogen för en sådan förändring. Måhända kunna vi i en framtid komma ännu längre, man har redan sett föreslaget, att hustrurna blifva männens målsmän. Redan Thorild har på sin tid yttrat, att då männen i så många tusende år styrt världen illa, borde kvinnorna nu få försöka sig. Sådana åsichter torde dock tillsvidare få behålla sin plats inom utopiens och paradoxens onräden, men icke inom den praktiska lagstifningens.

Jag yrkar bifall till Lag-Utskottets utlåtande.

Herr Hasselrot: För att klargöra min ställning till förevarande fråga beder jag få omnämna, att jag efter min förmåga medverkat till alla hittills genomförda reformer, som gällt kvinnans rätt och hennes likställighet med mannen, såsom hennes lika arfs- och giftorätt, hennes rätt att vara myndig vid viss ålder, att ej stå under giftoman, hennes rätt att försörja sig sjelf och hennes rätt till offentlig undervisning, ja att jag i flera af dessa frågor framstått som motionär. Detta visar, att jag har godt förtroende till kvinnan och att jag beaktar hennes rätt. Detta oaktadt har jag biträdt Lag-Utskottets nu förevarande betänkande. Här är nemligen fråga icke allenast om kvinnans rätt, utan om någonting mycket högre. om välförhållandet inom familjen, om hvad som kan bidra till att stärka eller att upplösa äktenskapet; och då familjen är den sedliga rot, ur hvilken samhället sig utvecklar, höfves det lagstiftaren att vara varsam och här mindre se på den enskildes rätt än på det allmänns väl.

För att reda föreliggande fråga beder jag att få skärskåda den från tre synpunkter. Den handlar nemligen om tre särskilda rättsfrågor: 1. om makars rätt att enskildt ega och förvalta den egendom, de hvar för sig före äktenskapet egt; 2. om rätt till och förvaltning af

den egendom, makar under äktenskapet förvärfva, och 3. om gift kvinnas i fråga satta rätt att råda öfver sin arbetsförtjenst.

Den första frågan, eller anspråket på så väl kvinnans som mannens rätt att äfven under äktenskapet enskildt ega och efter eget godtfinnande förvalta den egendom, vare sig fast eller lös, som de före äktenskapet egt. den kan jag förstå, och jag inser, att den kan i lag stadgas och praktiskt genomföras, ehuru äfven der mota svårigheter, då lagen väl äfven bör innehålla bestämmelser om, hvad makarne med sådan enskild egendom böra bidraga till familjens underhåll; men för antagande af en sådan lag erfordras förändring i nu gällande stadganden om giftorätten; och då fråga härom icke blifvit väckt, har Lag-Utskottet icke egt att derom framställa förslag. Dessutom är jag icke öfvertygad om gagnet af en sådan lag. I de aldra Hesta fall är kvinnans så väl rätt som hennes väl bäst betryggadt under nu varande förhållanden, då mannen förvaltar äfven hennes egendom. Jag säger i allmänhet, och då lagen väl bör vara skrifven för det allmänna förhållandet och icke för undantagen, synes mig, för att undanrödja olägenheterna vid undantagsfallen, den utväg vara bäst, som Riksdagen beträdd, då den i underdånig skrifvelse den 17 Maj 1871 anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes utarbета förslag till sådan förändring i 8 kap. 1 § Giftermåls-balken, att genom äktenskapsförord kunde betingas rättighet för hustru att råda öfver sin enskilda egendom; och om behofvet för hustru att sjelf förvalta sin enskilda egendom är så trängande, som man påstår, föreställer jag mig, att föräldrar och målsmän framdeles temligen allmänt skola förbehålla sina döttrar och myndlingar denna rätt; ja — man kunde gå så långt att i lag stadga, att förord alltid borde före äktenskapet upprättas om makarnes rätt till förvaltning af enskild egendom.

Den andra frågan afser makars rätt till och förvaltning af den egendom, de under äktenskapet förvärfva, eller med andra ord den gemensamma egendomen. Det härvid framställda påståendet, att sådan egendom skall vara gemensam, men att makarne skola vara lika berättigade vid dess förvaltning, kan jag deremot icke förstå. Så länge båda makarne äro eniga om förvaltningen, går det bra; men om olika meningar uppstå? Huru lösa dem? Skall man kasta lott om, hvilkens mening för hvarje fall skall gälla, eller skall tredje man tillkallas för att slita tvisten? Det är mycket lätt att om detta "lika-berättigande" uttala stora och vackra ord, men det är icke lätt att lösa frågan. Också har hvarken motionären, reservanten eller någon af de föregående talarne ens gifvit sig in på detta försök. Efter min uppfattning måste väl i fråga om den gemensamma egendomens förvaltning en råda, och jag har ännu icke hört sättas i fråga, att mannens vilja i detta hänseende skall genom lag underordnas hustruns, eller att sätta mannen under kvinnans målsman-skap. Man talar om bolag, och att bolagsmän inom desamma äro lika rådande. Ja — det är väl möjligt, ehuru väl i allmänhet äfven det en är rådande; men dessutom är äktenskapet mer än ett bolag; det är grundvalen för familjen och dess välbefinnande, och stridiga element skulle der verka mer förstörande än i ett bolag. Detta kan nemligen när som helst upplösas. Då bolagsmännen icke längre äro

eniga, skilja de sig åt. Förhållandet är icke sådant med äktenskapet. Hvert skulle det dessutom leda, om båda makarne vore lika berättigade? Om detta lika-berättigande skulle uppfattas så, att bådads godkännande skulle erfordras för att göra ett aftal giltigt, kunde icke mannen, då han vore skild från hemmet, träffa den ringaste uppgörelse, om han ej vore försedd med hustruns fullmakt. Skulle de åter, oberoende af hvarandra, ega sluta aftal och ingå förbindelser, hemställer jag, hvartill detta skulle leda, särdeles för affärsmän? Huru skulle en man kunna känna sin affärsställning, om hustrun, honom ovetande, slutit de mest äfventyrliga och förstörande aftal eller utgifvit ruinerande förbindelser? Huru skall tredje mans rätt kunna betryggas gent emot sådana bolag? Huru man ser saken, stöter man på olösliga svårigheter, om man för makar vill uppställa en sådan rätt, som egendomsgemensamhet och lika-berättigande i förvaltningen.

Den tredje delen af frågan, eller att hustrun skall ega rätt att råda öfver sin arbetsförtjenst, låter mycket bra, men är ännu mera olöslig, om makars under äktenskapet förvärfvade egendom skall vara gemensam. Enligt lagen eger nemligen hustrun hälften af allt hvad mannen förtjenar; men hustrun skulle ega att sjelf råda öfver sin arbetsförtjenst, d. v. s. för sin enskilda del och till sin enskilda nytta eller sitt nöje använda hvad hon förtjenar, eller med andra ord: qvinnan skulle ega hälften af mannens arbetsförtjenst, men mannen ej ega någon del i hvad hustrun förtjenar. Skulle något sådant kunna stadgas i lag? Hustrun skulle väl åtminstone för sådan händelse med någon del af sin arbetsförtjenst bidraga till familjens underhåll, men huru svårt är det icke oftast att uppskatta hustruns arbete? Hon sträfvar och arbetar i sitt hem från morgonen intill aftonen; men hvem kan mäta detta arbete i penningar, ehuru hela familjens bestånd, välbefinnande och trefnad ofta bero på detta hennes arbete? Och om hon arbetar utom huset, med hvilket belopp skulle hon af sin arbetsförtjenst bidraga till familjens underhåll? Hvem kan i lag uppdraga rättvisa och billiga bestämmelser för alla dessa fall? Jo, det finnes ett sätt att lösa alla dessa svårigheter, för att lemna hustrun fri dispositionsrätt öfver sin egendom: om nemligen makarne i fråga om egendom icke hafva något gemensamt, om hvar och en oberoende af den andra sköter sig och sitt. Ja — det låter sig utföra och lär utgöra regeln i de beprisade länder, som man åberopar till efterföljd; men jag hemställer, om detta förhållande är eftersträfvansvärdt, och om det vore lyckligt här i Sverige. Jag tillåter mig betviifa det, och af en broschyr, som i dessa dagar blifvit till oss utdelad, har jag erfarit, att i Amerika — ja i just detta beprisade Amerika, der hustruns rätt att råda öfver sin egendom är fullt genomförd, hvart tionde äktenskap upplöses. Kan ett sådant förhållande anses lyckligt eller eftersträfvansvärdt? — Jag tror, att någonting bör göras, för att förbättra qvinnans ställning i äktenskapet, och att denna frågas lösning icke låter vänta på sig; men jag anser, att den bör genomföras i den riktning, Riksdagen begärt, eller att genom förord eller till och med genom lag stadgas, att så väl qvinnan som mannen skall under vissa vilkor äfven under

äktenskapet ega att förvalta den enskilda egendom, som de före äktenskapet egt. och den, de under äktenskapet ärfva.

Här har blifvit sagdt, att vi uti förevarande lagstiftning stå efter de flesta andra länder. Detta grundar sig på ett misstag. Under juristmötet i Köpenhamn hörde jag, hvad de tre nordiska länderna angår, uppgifvas alldeles motsatsen, eller att gifta kvinnans rätt hos oss är mera betryggad än i Danmark och Norge. Hos oss får nemligen mannen icke giftorätt i den fasta egendom, som hustrun före äktenskapet eger eller den, hon under äktenskapet ärfver. Mannen får hvarken sälja eller in-teckna denna egendom. En motsvarig rätt finnes ej för kvinnan hos våra båda grannfolk. I Tyskland, så vidt jag vet, har den gifta kvinnan samma ställning som hos oss. I England, Frankrike och Amerika är förhållandet annorlunda; men jag betviflar, att vi hafva skäl att afundas de två sednare länderna det förhållande, som inom äktenskapet der eger rum.

Jag anhåller om bifall till Lag-Utskottets betänkande.

Herr Nordström: Af de tre hufvudafdelningar, hvori familjerätten utgrenar sig, är det giftomannarätten och målsmannarätten, som närmast röra kvinnans ställning i familjen och samhället. Under sistförflutna riksdag förevar frågan om upphäfvande af giftomannarätten till pröfning, och yttrades då af en ärad talare och statsman, bland annat, att kvinnans rätt att träda i gifte efter eget godtfinnande, så snart hon uppuått myndighetsålder, vore en af hennes oförytterliga rättigheter. Så betraktades den emellertid ock redan af den äldre lagen, då den tillstodde domarens mellankomst i fall af giftomannarättens missbruk. Hvad man vid bifallet till upphäfvande af denna rätt åter glömde, var dess nära samband med målsmannarätten, och huruledes principiella förändringar i det ena afseendet nödvändigt äfven ur denna synpunkt påkallade en revision i det andra. Förslaget rörande giftomannarätten hade under sednaste riksdag utgått från Regeringen. Nu har från henne något ej afhörts i afseende å målsmannarätten: det är på initiativ af en ärad medlem af Riksdagen, som frågan derom nu kommit till behandling. Hvarifrån initiativet utgått, må emellertid vara likgiltigt: det vissa är, att, när lagstiftaren berättigar en till myndig ålder kommen kvinna att, äfven mot sina närmaste anhörigas råd, med hela sin förmögenhet träda ut ur sin familjs skydd och in under sin sjelfvalde mans valde, han ock bör erkänna hennes anspråk på att i lagen finna stöd för sin oförytterliga rättighet att blifva behandlad så, som hennes sedliga väsende kräfer och hennes höga uppgift som familjemoder påkallar. Det är i detta hänseende vår lag, ännu alltför mycket beherrskad af sådana åsichter om hustruns ställning i äktenskapet, särskildt hvad egendoms-gemensamheten angår, som i tidernas fordom omfattades af våra fäder, lemna åtskilligt öfrigt att önska, och som dock i sanning väl förtjenar att betänkas hos oss ej mindre, än i andra kulturländer, der man redan frångått de äldre grundsatserna, utan att äktenskapets helgd derigenom visat sig hafva lidit.

Lag-Utskottet, för sin del, har likväl i sitt betänkande icke slutit sig till denna mening. Gripet, som det vill synas, af alltför kän-

slofull hänförelse för äktenskapets ideal och af djup beundran af den sammansmältning, som emellan makarne genom kärleken och förtroendet i äktenskapet skulle åstadkommas, har det på en motivering, som egentligen icke vänder sig om hufvudpunkterna i förslaget, hemställt, att motionen ej måtte till någon vidare åtgärd från Riksdagens sida föränleda. Härvid synes Utskottet hafva förbisett, att det personliga förhållande makarne emellan, som af detsamma framhållits, icke utgör hufvudpunkten i motionärens förslag. Lagen kan ej skapa förtroendet; den kan endast hämmande inverka på missbruk deraf, och som sådant missbruk väsendtligen kan af mannen utöfas genom hans på målsmanarätten, så omfattande den nu är, grundade förvaltning af såväl boets gemensamma, som hustruns enskilda egendom, är det rätteligen på egendomsförhållandet makarne emellan, som motionären sökt fästa uppmärksamheten, med hemställan om revision af dithörande lagstadganden. Efter mitt omdöme saknas icke skäl för en sådan hemställan, och tillåter jag mig att i sådant afseende erinra om åtskilligt till saken hörande.

Lagen skiljer makars bo, i hvad *eganderätten* angår i två delar: den, som hvardera maken *enskildt* eger, och den, som båda anses ega *gemensamt*. Den uppställer ock de grunder, efter hvilka hvardera delen skall, då fråga derom uppstår, från den andra urskiljas. Den uppställer vidare såsom regel, att hvardera maken skall under titeln: giftorätt i det gemensamma boet ega lika stor andel, men tillåter derjemte att giftorätten må genom äktenskapsförord kunna konventionellt bestämmas, tilläggande likväl: "ej må förord göras om annat, än makarnes giftorätt". Men, då lagen tillerkänner mannen, på grund af hans målsmanarätt, uteslutande rätt till *förvaltning* af hela boet med all dess afkastning, vare sig från hustruns eller hans, eller det gemensamma boets egendom; då den härifrån endast gör det undantag, att hustruns enskilda fasta gods å landet ej må af mannen, utan hennes frivilliga ja och samtycke, på ett eller annat sätt föryttras; då den för öfrigt förnekar hustrun rättighet att, utan mannens samtycke och fullmakt, något af boets tillhörigheter föryttra, om ej i högsta nödortf, eller söka eller svara i eget namn inför rätta; så uppstå minst sagdt starka tvifvel, huruvida nyssanförd *tillägg* tillåter, att i äktenskapsförordet med bindande kraft införa inskränkande bestämmelser afven rörande den eljest mannen tillkommande, uteslutande *förvaltningen* af hela boet. deruti inbegripet afkastningen af hustruns enskilda egendom, eller om det skall förstås så, att endast hvardera makens *andel* i det gemensamma boet må, afvikande från lagen, kunna vare sig till storlek eller kvalitet, genom äktenskapsförord bestämmas, och lagens stadganden i ämnet inträda i kraft först, der sådana konventionela bestämmelser saknas. Det torde vara uppenbart, att en väl afvägd, och med ledning af andra länders lagar i ämnet från en nyare tid på fasta rättsgrunder utförd, utveckling af denna fråga skulle väsendtligen kunna bidraga till förbättrande af hustruns, för att ej tala om barnens, i så många fall betryckta ställning i äktenskapsboet; och ligger således redan häruti en punkt, som väl förtjente att komma under närmare öfvervägande.

En annan sådan innefattar frågan om *gälds betalning* ur boet. Härom stadgar vår lag: *att* gäld, som mannen eller hustrun gjort före äktenskapet, skall betalas ur hans eller hennes enskilda egendom, och, der den ej skulle räcka till, ur den sålunda gäldbundnes giftorätts andel i det gemensamma boet; *att* gäld, som tillkommit under äktenskapet, eller till bröllopskostnad, skall betalas först ur det gemensamma boet, och, om det ej räcker till, ur begges enskilda egendom, efter den giftorättsandel, hvardera maken i boet eger, dock här med en liten moderation till fördel för hustrun, eller att hon i ingen händelse behöfver med sin enskilda odalfasta å landet betala den gemensamma, eller under äktenskapet tillkomna gälden med mer, än det belopp, som svarar mot hennes andel eller giftorätt i boet; *så vida ej hustrun* solidariskt med mannen skriftligen åtagit sig gäldens betalning. Det skulle tyckas, som låge häri något fullt rättvist; men då man betänker: *att* hustrun icke utan mannens vetskap och samtycke kan göra någon bindande gäld; *att* deremot mannen, på grund af sin målsmanrätt, dertill eger en alldeles obegränsad rättighet; *att*, då hustrun åtagit sig att solidariskt med mannen ansvara för ett af denne upptaget gäldbelopp, det ofta kan hända att hon gjort det "nödder och tvungen"; då man vidare betänker, *att* såsom hvardera makens enskilda egendom anses endast den fasta egendom på landet, som han eller hon före äktenskapet ärft eller förvärfvt, eller derunder ärft, eller genom gifva eller testamente såsom sin enskilda egendom erhållit, medan deremot till boets gemensamma egendom räknas penningar, till än så stora belopp, som någondera utan förord i boet infört, värdepapper af alla slag, dyrbaher och andra lösören ar hvad namn de må vara, samt all rastighet i städerna, äfvensom all afkastning äfven från den enskilda egendomen samt allt hvad hustrun genom sin med mannens samtycke drifna industri kunnat förvärfva, då man betänker, att allt detta står under mannens oinskränkta dispositionsrätt, oafsedt om det ock helt och hållet hade genom hustrun inkommit i boet; då man betänker, att mannen med stöd af lagen kan tvinga hustrun att för sitt, äfven det minsta, förvärf inför honom aflägga reda och räkenskap och till honom aflenna hvad hon kunnat förvärfva eller inbespara, medan åter hustrun å sin sida icke eger någon i lag grundad rättighet att af mannen såsom målsman fordra redovisning för hans förvaltning af boet, eller dess inkomster, dess utgifter, dess möjliga årliga behållning, eller för den gäld, han såsom målsman kunnat ådraga detsamma; då man betänker, att hustrun i alla dessa hänseenden står, så att säga, rättslös mot sin man, ehuru hon dock i principen anses af lagen vara *meddelegare* af boet; så torde man ej på goda skäl kunna säga, att jemvigt i rättigheter makarne emellan i afseende å egendomsförhållandet är med tillräcklig omsorg ordnad, eller att allt i dessa afseenden är så, som sig bör.

Men ännu en omständighet förtjenar att, vid pröfningen af den föreliggande frågan, framhållas, såsom icke minst belysande den prekära ställning, hvori hustrun i afseende å sin giftorättsandel, eller sin enskilda egendom i boet kan komma, mindre dock i följd af la-

gens rätta grund och mening i ämnet, än i följd af den tolkning, ett hithörande stadgande vid rättsskipningen erhållit. Lagen förklarar nemligen, att, der "gäld är af mannens eller hustruns särskilda värlande och förgörelse tillkommen, deraf den andre ingen nytta eller del haft; gånge då ej den saklöses fasta gods eller rättighet i boet till sådan gälds betalning; ty hvar eger sin sak ensam böta och ej annans lott förverka". Huru har nu detta, sjelft sin rättsgrund angivande och rättvisa stadgande blifvit tolkadt och tillämpadt? Rådfrågom rättsskipningsannalerna och antagom följande fall: En gift man blir ertappad med förbrytelse samt derfor lagförd och dömd, bland annat äfven till civilt skadestånd. Hans bo upplåtes till konkurs, dervid det betydliga skadeståndet äfven bevakas. Tillgångarne visa sig i det gemensamma boet otillräckliga, och anspråk göres att äfven hustruns enskilda egendom skall till borgenärernas förnöjande upplåtas. Hon styrker med lagliga och obestridda dokumenter, huru denna, under mannens förvaltning stående, enskilda egendom såsom arfvejords surrogat tillkommit äfvensom dess belopp, och begär att få densamma undanskiifta samt att befrias från skyldighet att med "sin rättighet i boet" betäcka den genom mannens förbrytelse uppkomna ersättnings-fordringen. Hustruns ansökan afslås likväl till alla delar på den grund, att icke styrkt blifvit, att de genom mannens förbrytelse vunna tillgångarne icke kommit det gemensamma boet till godo, och att hon af dem ingen nytta eller del haft. Hustrun, som enligt lag icke egde någon befogenhet eller rättighet att af sin man fordra redovisning för, huruledes han förvärfvat det ena eller andra beloppet af sina tillgångar, ansågs således skyldig att styrka, att frukterna af den för henne alldeles obekanta förbrytelsen icke kommit boet till godo, eller henne till nytta; och emedan sådant för henne var en omöjlighet, fick hon, oaktadt lagens ord, att hvar skall sin sak ensam böta och ej annans lott förverka, böta för mannens förbrytelse ej allenast med "sin rättighet i boet", utan ock med sin enskilda egendom. Rättsläran uppställer likväl såsom ledande grund-sats: ovetskap antages till dess vetskapen bevisas (presumitur ignorantia donec probetur scientia), och vetskapen hade här ålegat borgenärerne att bevisa.

Då nu fall af omförmälda beskaffenhet äfven kunna uppkomma vid tolkning af de lagar, som skola reglera egendomsförhållandet makarne emellan och bestämma grunderna för betalningen af deras gäld, visar sig ytterligare här behovet af en revision och ett närmare bestämmande af rättsgrunderna i hithörande lagar.

Det har under debatten blifvit erinradt om, att ansökan om *boskilnad* erbjöde hustrun ett medel att skydda sig mot missbruk af mannens målsmanrätt uti ifrågavarande afseende, och detta må i viss mån gälla såsom grundadt. Men då man närmare öfverväger hvad nu gällande lag om *boskilnad* innehåller (Förordningen den 18 September 1862), torde detta medel icke befinnas så verksamt, som önskligt vore. För det första är det egentligen för *framtiden* det lemnar ett visst skydd; men verkar ej till någon förändring af grunderna för boets utredning för den förflutna tiden. I förordningen om *boskilnad* förekomma ock stadganden, som särskildt minska

betydelsen af sökt boskilnad. Der säges nemligen, bland annat, att den ena maken ej skall *emot borgenär* njuta vederlag för såld odaljord, eller ersättning för hvad till betalning af andra makens gäld ur samfälda boet gått. Nu tolkas första momentet så, att äfven ett i penningar vid arfskifte emottaget surrogat för andel i ärfd fastighet, som medarfvinge enligt lag egt att till sig lösa, och hvilket surrogat lagen förklarar ega *arvejordens egenskap* i första emottagarens hand, ansetts böra derunder uppfattas, hvadan, exempelvis, en syster, hvilken caligt lag framför brodern är pliktig att, under förutsatta omständigheter, för sin andel i arvejorden emottaga surrogat, kommer att lida sålunda, att detta surrogat efter hennes inträde i gifte blifver betraktadt så, som hörde det till boets gemensamma egendom och, trots sin egenskap af arvejord, förlorar sin karakter af enskild. Sådan är väl icke lagens grund och mening uti ifrågavarande afseende, emedan icke någon försäljning, utan endast en surrogering i anförda fall, egt rum, men sådan är likväl tolkningen: och synes således, att äfven här hustruns rätt behöfde noggrannare afvägas och bestämmas.

Särdeles tvingande skola, utan tvifvel, för öfrigt de omständigheter vara, som kunde förmå en redbar och fänkänslig hustru att, utan särskilda, af henne oberoende anledningar, intör domaren uppträda med en ansökan om boskilnad och i sammanhang dermed utveckla de, visserligen icke till fördel för hennes man ländande, förhållanden, som försatt henne i en så hård nödvändighet. För den fattiga, under bekymret om bröd för dagen kämpande, hustrun utgöra redan de med en sådan ansökan förenade kostnader, för att ej tala om de för henne obekanta formaliteter, ett mäktigt hinder mot vidtagande af ifrågavarande utväg; och likväl är det företrädesvis inom de fattigas krets, som mannens konsiderationslösa utföring af målsmannarätten i hela sin bisterhet framstår. Det förtroende markne emellan, hvarpå Utskottet med skäl lägger så mycken vikt, förutsätter ömsesidig aktning: men der mannen, med glömska deraf och hejdlöst begagnande sig af den honom nu i lagen tillerkända makt såsom målsman, uppträder alldeles sjelffrådigt äfven i afseende å dispositionen af den boets förmögenhet, som influtit antingen på grund af de rättigheter, som tillhöra hustrun såsom medlem af den släkt, från hvilken hon kommit, eller i följd af hennes sträfvanden och arbete inom eget hus, der kan man ej längre tala om förtroende, der blir det lagstiftarens pligt att söka förekomma följderna af målsmannarättens missbruk i detta hänseende och reglera förhållandena efter fasta rättsgrunder. En sådan reglering hindrar ju dock ej i något fall förtroendet att uppkomma och fortleva; den kan tvärtom bidraga till dess tillväxt, då den städse skulle utgöra en erinran om, att lagen i *familjemotiven* ser något mer än en slafvinna, att ~~den~~ i henne ser den ständigt vakna värdarinnan af denna sedlighetens höga härd, som inom hvarje familj troget bör ansas, för att sprida sin välgörande värme öfver samhällets alla delar. Lagen om målsmannarätten, sådan den nu är, och stående i närmaste förbindelse med giftomannarätten, hvilken numera upphäits, leder sitt ursprung från tider, då samhällets uppfattning af mannens och "husbondens" ställning i familjen var en helt annan än nu. Jordegendom utgjorde

å hufvudgrunden för förmögenhet, och odal- eller slägtjorden var i flera hänseenden af stor betydelse. Bördsrätten innebar ett medel mot dess förskingring, och i giftomannarätten låg äfven, bland annat, ett medel för släkten att tillse, att vid qvinnans öfvergång genom gifte under mannens välde, afkastningen deraf ej måtte falla i alltför oskickliga händer.

Förhållandena hafva sedan dess väsentligen förändrats. Den rörliga förmögenheten har genom industriens städse fortgående utveckling tillväxt i stora proportioner och förminskat jordegendomens betydelse. Den förra, framträdande i mångfaldiga former, får också derföre, i fråga om det gemensamma boet inom familjen, en allt större betydelse, och den fria disposition öfver lösejendomen i boet, som från fordom tillkommit mannen och målsmannen, torde således ej mer kunna försvaras på samma konkreta skäl, som fordom. Härtill kommer den nära uog oinskränkta rätt att bestämma sitt gifte, som, oberoende af hennes närmaste anhörigas råd, blifvit den till myndig ålder komna qvinnan numera tillerkänd. Såsom myndig, men ogift, disponerar hon fritt öfver hela sin förmögenhet. När hon inträdt i gifte, upphör hon inför lag att med sin egendom, (den enskilda i viss mån undantagen) hafva något annat att skaffa, än hvad målsmannen kan lämna godt tillåta henne: hon upphör att hafva några *civila* rättigheter annat än genom mannen. Männe ej, mine Herrar, man med något skäl kan säga, att rättsjemnigvigen här påkallar en förbättring, och att målsmannarätten behöfver en omfattande, på fasta rättsprinciper grundad, revision?

Då nu här ej kan blifva fråga om något lagförslag i ämnet, utan endast om en underdånig skrifvelse, uttryckande Kammarrens, eller måhända hela Riksdagens, önsknningar i afseende å detta grannliga ärende, och jag, i anseende till några punkter i reservanten, Herr Philipssons, förslag, dem jag ej kan biträda, heldre förenar mig med motionären, Herr Walldén, hemställer jag för min del om bifall till motionärens förslag.

Herr von Koch: Jag måste beklaga att personer, som äro utrustade med snille och hafva ordet fullkomligt i sin makt, i mycket allvarsamma frågor som denna behöfva tillgripa ett sådant medel som att söka uppväcka löje, kasta löje öfver frågan och på det sättet bringa skrattarne på sin sida. Skrattarne äro visst mycket goda bundsförvandter att hafva, men *skrattar bäst som skrattar sist*. Man kunde ju, fastän icke här, mot Thorild citera en hans samtida vitterlekare. Jag tror, för min del, att denna fråga är för allvarsam att på det sättet afspisas. I afseende på Utskottets föreliggande betänkande vågar jag icke klandra, att Utskottet icke har framkommit med något eget lagförslag. Frågan är verkligen här relativt ny, och man kan icke begära, att ett Utskott, som är öfverhopadt med göromål och som dessutom i denna fråga saknar den ledning, som det i de flesta andra frågor har åtminstone af *inhemska* lagförslag, skulle åtaga sig att formulera ett sådant. Jag tillåter mig också den förmodan (och jag har äfven af det anförande Utskottets Herr Ordförande afgifvit fått anledning antaga, att jag icke deri bedragit mig)

att om Utskottets för saken varmhjertade ledamöter, äfven från denna Kammare, kunnat utfinna något förslag i den riktning, som Herr Ordföranden antydt att man borde gå, och hvilken äfven jag tror vara den rätta, nemligen att söka *bevara* den gifta kvinnans egendom. hade ett sådant förslag också blifvit i dag för oss framlagdt. Men då man var ense, att nu ingenting i *sak* var att göra, hvaremot jag icke heller tillåter mig något klander, får man icke undra öfver eller för mycket fästa sig vid motiven. Hvar och en, som har någon erfarenhet af dylika saker, vet att när man kommit öfverens om sjelfva *slutet*, så får man, när man har mycket att göra, ofta nöja sig med de motiv, som af en skrifkunnig medhjelpare blifva sammanräfsade.

Denna fråga har dock till följd af inträffade förhållanden i *sednaste* tider fortgått med så snabba steg i snart sagdt hela världen, att lagstiftningen icke hunnit följa med; och ehuru jag tror, att vi icke äro de, som under de sista 25 å 30 åren gjort minst i många riktningar i afseende på kvinnans rättigheter, behöfver likväl efter min tanke äfven hos oss någonting numera mycket snart göras. Jag föreställer mig nemligen att det icke är Nordens män värdigt, att det knappast finnes någon bildad nation, hos hvilken den *gifta* kvinnans rättigheter äro så illa bevarade som här, och detta ehuru den nordiska kvinnan kanske står främst bland dem alla i andra afseenden. Sedan numera äfven England, som förut i detta fall längst hållit emot, sednast har varit färdigt att göra något för den *gifta* kvinnan och sprungit om oss, få vi kanske gå till Spanien för att finna ett motstycke till den skandinaviska kvinnans ställning i afseende på saknad skydd för sin egendom. Jag tror, att man i *dag* hufvudsakligen bör betrakta frågan ur den synpunkten, att man bör söka skydda och bevara den gifta kvinnans *egendom*, och icke se saken så som om frågan vore om att tillerkänna henne några nya rättigheter. Malända i följd af min ålder, så, huru långt jag än i likställighetsfrågan alltid varit och, i bredd med kvinnans med jättesteg nu fortskridande bildning, för hvar dag allt mera blir benägen att gå, har jag likväl ännu ej lärt mig inse fördelen af perspektivet att få se kvinnan deltaga i politiska lagstiftande församlingar, hvilket för mig rent af vore en styggelse. Men *just derföre* tror jag också, att det är mannens pligt, att skydda hennes ställning *så*, att hon icke, emedan mannen ej der vårdar hennes rättigheter, *dit* behöfver tränga sig in.

Egendomen har under sednare tider blifvit så rörlig, att det under nuvarande förhållanden fordras särskilda *kauteler* för att kunna skydda kvinnans rätt i boet. Här i Sverige har kvinnan så mycken egendomsrätt hon kan begära. Saken gäller nu blott att se till att denna rätt blir en sanning, att hon kommer i åtnjutande af denna rätt särskildt i det fall att mannen försummar sin pligt såsom *målsman*. Man har här såsom ett korrektiv i detta hänseende omnämnt *äktenskapsförord* och *boskilnad*. Talare före mig hafva emellertid visat att derigenom icke *allt* kan vinnas. Jag tager mig friheten att särskildt påpeka detta, isynnerhet derföre att Lag-Utskottets Herr Ordförande yttrat, att man nu icke borde oroa regeringen med en ny skrifvelse, sedan man redan en gång förut framställt en anhållan

i ämnet, helst efter hans tanke ingenting nytt förekommit sedan nämnde skrifvelse afläts, som kunde föranleda Riksdagen att i någon mån modifiera sina då uttalade åsigtter, om icke att här i staden bildats ett sällskap, på hvilket han också behagade kasta en anstrykning af löjlighet, som det kanske icke förtjenar.

Just genom det viktiga beslut, som vid sista riksdagen fattades angående upphäfvande af *giftomannarätten* för myndig kvinna, tror jag att stadgandet om *förord* blifvit gjort mindre verksamt, emedan det är långt lättare för en giftoman att åvägabringa ett förord än det kan vara för en kvinna, just *nyss innan* hon skall knyta den äktenskapliga förbindelsen. På sätt många gånger förut blifvit anmärkt är förord dessutom, här såsom på andra ställen, någonting som nästan endast egnar sig för de klasser, hvilka i alla fall någorlunda väl kunna skydda sig, nemligen de förmögnare och förståndigare. Det är också endast stadgandet om äktenskapsförord, som i England gjort det möjligt, att den gifta kvinnan enligt lag så länge kunnat bibehållas i den ställning, att från den stund, då presten läst öfver henne och mannen, hon var beröfvad sjelfva *eganderätten* till *all* sin egendom — såvida icke äktenskapsförord mellan makarne blifvit ingånget. Följden blef der också den vanliga, att den ena ytterligheten öfvergick i den andra: att det var nästan exempellöst, när en förmögnare kvinna ingick giftermål, att icke äktenskapsförord upprättades mellan makarne. Detta äktenskapsförord bestod vanligen uti ett förordnande, att hela kvinnans egendom eller så stor del deraf, som ansågs nödvändig att betrygga hennes framtid, skulle sättas under vård af gode män eller så kallade "*trustees*". Då dertill kom, att det var en antagen regel i de domstolar, som dömde i sådana frågor, att trustees icke änge placera dylika medel i annat än *consols*, hvilket egentligen vidmakthölls på det sättet, att en trustee, som placerat dylik egendom i andra papper än *consols* och derpå gjorde någon förlust, dömdes att till sista skillingen ersätta förlusten, då han deremot var fri, om han placerat egendomen i *consols* och förlust derpå uppkommit, så skyddade sig på det sättet de förmögnare klasserna. Detta hade äfven till följd att *lagstiftarne* som då *tillhörde och valdes* af dessa klasser ansågo det obehöfligt att göra någon förändring i lagstiftningen, emedan lagstiftarne der, på samma sätt som vi här, förmenat att stadgandet om förord verkade tillfyllest. Då emellertid förmögenheten började något sprida sig äfven till de lägre klasserna och dessa gjorde sin talan hörd, nödgades engelsmännen redan för flera år sedan antaga en *särskild* lagstiftning för de mindre förmögna klasserna. Beklagligtvis har jag icke till riksdagen medtagit de lagar och uppsatser jag samlat i denna fråga, men efter hvad jag vill minnas, så gäller denna speciallag dem, som icke hafva en förmögenhet, uppgående till 200 Pund Sterling. Man ansåg nemligen att de som befunno sig i en dylik förmögenhetsställning icke kunde skydda sig genom förord. Det lät emellertid icke länge vänta på sig innan i England framkom ett förslag till *allmän* lag, som väl vann underhusets bifall, men som i öfverhuset blef så illa åtgånget, att jag fruktar frågan ännu icke blifvit slutligen löst.

I hvad riktning lagstiftningen hos oss bör gå, har jag redan antydtt, och om jag icke missförstod Lag-Utskottets Herr Ordförande, har icke heller han något emot att man går i den riktningen. Derföre hoppas jag, att om Kammaren, med bifall till den framställning jag ännar göra, återremitterar ärendet, en skrifvelse till Kongl. Maj:t måtte blifva beslutad, deri Riksdagen, med uttalande af den tanken, att lagstiftningen bör gå i den riktning, att den söker fullständigt *skydda* den *gifta* qvinnans egendom, anhåller om utarbetande af ett lagförslag i sådan syftning. Att dröja med fattandet af ett sådant beslut af några considerationer derföre att *denna* Kammare visat föga fallenhet att "besluta ändringar i familje rättens stadganden", dermed man anses böra vara mycket varsam, anser jag så mycket mindre behöfligt, som jag märkte att *denna* Kammare, sedan jag förra gången lemnade riksdagen, ändrat åsichter i så många afseenden att jag knappt igenkänner densamma. Det är dessutom af stor vigt att en sådan skrifvelse *nu* aflåtes, emedan jag hoppas att vi vid *nästa* riksdag skola få en stadigvarande *lagberedning*, som kommer att på fullt allvar taga i håll med vårt sedan länge hvilande *civillags*förslag. Derom tror jag allmänna meningen *nu* är ense, ehuru jag tror att åsigheterna möjligen kunna vara delade om huru denna lagberedning och i synerhet den *nya* lagbyrån *uti* Justitie-departementet skola vara konstruerade. Det är nemligen alldeles nödvändigt att *icke blott* förslag till speciallagar då och då framställas till Riksdagens pröming, utan att *äfven större delar af civillagen*, så fort ske kan till antagande framläggas, om vi vilja slippa höra de ganska belogade klagomålen öfver att man i detta land knappast vet hvad som är rätt eller orätt, utan att det är beroende på ett lotteri, såsom Riksdagens högste ombudsman har yttrat. Skall något i den vägen göras, så blir det första, näst efter framläggande af en ny rättegångsordning, utarbetande af en ny Giftermålsbalk; men då man måste använda yngre män, som behöfva börja med att studera, är det också nödvändigt att dessa, så fort som möjligt få taga kännedom specielt om *denna* nu ifrågavarande sak, så att i Giftermålsbalken må kunna inflyta stadganden, som, utan att stå i strid med öfriga delar af densamma, likväl bättre än nu gällande lagstiftning bevarar den *gifta* qvinnans rätt.

Här har blifvit yttrat, att de *praktiske* männen icke skulle vara för någon reform i denna sak. Jag vågar likväl i detta afseende till stöd för motsatsen åberopa, icke min egen erfarenhet, utan ett par personer, af hvilka jag åtminstone aldrig hört den ene förnekats vara en *särdeles praktisk* man. Denne var just den man, som mest agiterade för denna fråga. *Lars Johan Hierta* var väl, om någon, en praktisk man. Han dref en vidsträckt rörelse i åtskilliga affärgrenar i olika delar af landet, såvidt jag vet, åtminstone från Gefle till Jönköping. Han insåg hvad som behöfdes och har ifrigt verkat för skyddandet egentligen af *den gifta* qvinnan i de *fattiga klasserna*. Den andre, som redan före Hierta afled, var en varmhjertad ledamot af denna Kammare. General *Hazelius*, som här upptog sin gamle politiske motståndares motion.

Utan att tillåta mig att ingå i några specialiteter angående den riktning, i hvilken lagstiftningen i ämnet bör gå, tror jag mig likväl

med skäl kunna påstå, att man af de lagstifningar, som i sednare tider tillkommit i nästan alla länder, skulle kunna få en mycket god ledning. Såsom exempel vill jag blott nämna Ryssland, der man har lång erfarenhet af en lag, som, efter hvad jag inhemtat, syntts verka välgörande. Denna lag går dock i mycket radikal riktning och är kanske mera radikal än hvad jag, för min del, tror här vara behöfligt. Emellertid måste jag erkänna, att, för så vidt jag granskat främmande lagar i ämnet, jag likväl icke funnit någon, som jag *oförändrad* ansett fullt passande för våra förhållanden, men jag tror likväl, att dessa främmande lagar skulle kunna, som sagdt är, lemna ledning till att åstadkomma något godt, om man har tid på sig och någon förmåga att redigera lagförslag. Vi hafva dessutom på sednare tider fått åtskilliga goda hjälpmedel här, som lätt skulle kunna användas till skyddande af kvinnans egodelar. Af dessa vill jag nu blott nämna våra sparbanker, ränte- och kapitalförsäkringsanstalter och slutligen hypoteksbanken, hvars obligationer kunna anses vara fullt säkra, och hvilka jag helst tror böra användas, med all respekt i alla fall för *statens* obligationer, deri jag dock icke skulle vilja placera *omnyddigs* medel efter de exempel på *jernbrej eller moratorier*, jag här och i andra länder upplefvat, särdeles i Frankrike 1848 sparbankernas behandling.

Det syfte man bör hafva torde vara inpräglandet af den grundsats, att mannen bör försörja hustrun och betrygga familjens bergning äfven efter sitt fränfalle samt att, så vidt ske kan, *intet* af det kapital eller den samlade arbetsförtjenst hustrun eger, utan *högst* den årliga afkomsten deraf användes *under äktenskapet*.

Jag skall nu icke längre uppehålla Kammarern i dag, men jag hoppas, att Kammarern, åtminstone såsom en opinionsyttring beviljar ärendets återremitterande till Utskottet, derå jag anhåller om proposition.

Herr Almquist: Jag skall icke missbruka Kammarerns tålmod, utan endast yttra några få ord med afseende å hvad här af tvänne talare blifvit anfördt. Lag-Utskottets Herr Ordförande har med ett slags löje uttryckt den fruktan att, om bifall lemnades till ett förslag, hvarigenom kvinnan skulle få råda öfver sin enskilda egendom, så skulle mannen förlora all betydelse i äktenskapet; hustrun skulle blifva den helt och hållet regerande, om jag rätt uppfattade hans ord. En annan utskottsledamot har yttrat den farhåga, att om bifall skänktes till ett förslag i den ifrågavarande riktningen, äktenskapets *sedliga rot* skulle gå förlorad. Dessa båda yttranden innefatta, efter mitt omdöme, det bästa bevis för nödvändigheten af en förändring uti den gifta kvinnans ställning. Dessa Herrars yttranden utmärka den enes, att han anser mannens hela betydelse inom familjen bestå i rättigheten att oinskränkt råda öfver hustruns enskilda egendom, och den andres, att äktenskapets hela sedliga rot hvilat i mannens till all egendom utsträckt oinskränkta målsmanskap. Då upplyste män fästa sådan vikt vid rättigheten att efter godfinnande disponera hustruns enskilda egendom, så visar sig deraf bäst, att hon väl behöfver

höfver ett skydd i lagstiftningen. Vål har man hört omtalas, att unge män någon gång i äktenskapet företrädesvis sökt förmögenhet och att de, den förutan, skulle varit förlorade samt utan all betydelse för framtiden, derest de ej fått disponera hustruns förmögenhet. Men att en sådan uppfattning godkändes såsom regel och således bordejafses i lagstiftningen, var i sanning mera än jag väntat erfara från Utskottets ledamöter. Vi veta ock att icke alla inom Utskottet hysa en sådan uppfattning af äktenskapet.

Då jag fortfarande yrkar återremiss på grund af hvad utaf mig blifvit yttradt, skulle jag dock vilja ändra det af mig förut gjorda förslaget till beslut. sålunda: "att Riksdagen måtte besluta att i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t, vid pröfning af 1871 års Riksdags underdåniga framställning i ämnet, täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida ej, med särskildt fastadt afseende å den sedermera vidtagna lagstiftningsåtgärd, hvarigenom mö. som ej står under giftoman, berättigats att sjelf göra äktenskapsförord, lagstiftningen rörande den gifta qvinnans egendomsförhållande bör gå uti den riktning, att densamma i vidsträcktare mån, än som med sistnämnda skrifvelse åsyftats, befrämjar hennes likställighet med mannen i förmögenhetsrättsligt hänseende".

Herr Bergstedt: Ut i angelägenheter sådana som denna är det alltid tvänne moment, som göra sig gällande, nemligen ett juridiskt och ett socialt; det sociala går allt jemt framför och det juridiska kommer efter. Det sednare är liksom en kristallisation af den tanke, som först har framarbetat sig mindre på förståndets än på fantasiens väg. Det är sålunda en sensation, som har föregått den allvarsamma reflektionen, och hvad den nu föreliggande frågan speciellt beträffar, undrar jag, om vi ännu efter så många års arbete i tal och skrift hunnit mycket långt från sensationsmomentet; det har åtminstone förefallit mig så, att döma af den diskussion, som här i dag blifvit förd. Jag hoppas emellertid, att vi icke allt framgent skola stå kvar på denna ståndpunkt, utan att vi äfven i denna fråga måtte komma till full juridisk klarhet.

För att nu öfvergå till sjelfva det föreliggande ämnet, så tror jag, att anspråken på en förändrad ställning för qvinnan inom äktenskapet gifvit sig luft på ett sätt, som enligt min tanke icke alltid varit nyttigt eller i qvinnans eget intresse. Det har nemligen nog ensidigt blifvit framhållet, att den manliga kontrahenten i ett äktenskap har en farlig rättighet att ruinera den qvinliga. Jag undrar emellertid, om icke saken äfven kan ses från motsatta sidan, och om icke det finnes en lika farlig rättighet för den qvinliga parten att ruinera den manliga. För min del får jag säga, att jag lemna å sido alla fysiologiska undersökningar öfver de båda könens likheter och olikheter, jag anser dem stå på samma nivå med hvarandra, såväl i klokhet som obetänksamhet, såväl i dygder som laster. Hvad den ena möjligen förstör på nöjen af gröfre art, kan den andra uppoffra för njutningar, som kauske äro mera förfinaade till utseendet, men som dock icke äro i sjelfva verket bättre.

såsom extravagans i klädsel och lefnadsätt m. m. Vill man således göra för sig reda hvad som bör göras för en bättre ställning inom äktenskapet, så bör man afse icke endast den ena parten utan afven den andra, ty i såväl godt som ondt tror jag att de båda könen kunna taga hvarandra i hand.

Då denna fråga första gången var före här i Kammaren, framställdes ett förslag, som då tycktes vinna sympatier, och som i hög grad anslog mig, det var nemligen den ifrågasatta rättigheten för kvinnan eller hennes målsman att under äktenskapet ställa hennes enskilda förmögenhet i taka händer — *trustees*, såsom det heter i England — eller på något annat sätt anordna så med kvinnans separata förmögenhet, att frukten deraf inginge i den gemensamma hushållningen, utan att sjelfva kapitalet blefve lättisänigt tillspillogifvet åt en man, som icke vore dess förvaltning vuxen. Att en sådan vuxenhet brister på många håll är en erfarenhet, som icke behöfver vidare ådagaläggas. Det är klart att, så länge, enligt seden men tvärt emot lagen, mannen följer kvinnans lefnadsställning, i fall den förrre saknar förmögenhet och lefnadsställning men den sednare är förmögen, det ofta måste inträffa, att en man, som från skolan, akademien eller någon annat ställe, der han nyss slutat sina studier, träder i äktenskap med en kvinna, som har en stor privat förmögenhet, hvarigenom han således blir tvungen att uppträda såsom hennes suveräna målsman, som icke behöfver taga råd af någon annan. — det är klart, säger jag, att en sådan man ganska ofta skall misslyckas uti förvaltningen af denna egendom. A andra sidan, så länge egendoms-gemenskap efter sed och lag är sådan som för närvarande, och så länge lefnadsanspråken äro i ständigt stigande, utan att tillgångarne ökas i samma proportion, är det naturligt att, om en man, som icke har något annat än sin egen duglighet, träder i äktenskap med en kvinna, som har stora anspråk på sin lefnadsställning, han ofta nog skall finna dessa anspråk göra sig gällande till den grad, att familjens välstånd undergräfväs.

Näväl, om det existerar en sådan likhet mellan de båda könen i dygder och svagheter, så tror jag ock, att det vore önskligt för båda parterna, om sedvanjan, som måste föregå lagen, utbildade sig derhän, att icke egendoms-gemenskapen ausäges behöfva sträcka sig så långt, som den enligt vara förhållanden nu gör, och hvarförutan Lag-Utskottet snart sagdt tyckes anse äktenskapets ideela karakter omintetgjord. I likhet med lagkomiteén tänker jag, att en gemensambet måste vara fullständig i allt hvad som rör familjens dagliga behof, men jag anser icke, att egendoms-gemenskap måste förefinnas i afseende på sjelfva källorna, hvarur tillgångarne hemtas, och framför allt faller det mig icke in att tänka, att en ung kvinna, som träder i äktenskap, måste i ekonomiskt afseende uppoffra alla önsknigar och förhoppningar, som kanske varit för henne dyrbara under hela hennes föregående lefnad, eller att hon måste afstå från att af sin egendom använda en del till sådana högre ändamål, som först göra människan till människa, t. ex. välgörenhet. Jag har sett exempel på äktenskap, som kanske varit lyckligast derigenom, att

hustrun haft en verksamhetskrets utom familjen, och att hon haft möjlighet att använda en part af sin årliga inkomst för ändamål som legat på sidan om och högre än familjen. Att äfven mannen å sin sida är berättigad att använda en del af sin inkomst, som icke behöfves för husets underhåll, antingen för affärsspekulationer eller till understöd för vetenskap och konst eller för hvad det än må vara, behöfver icke bevisas, emedan hela riktningen af vårt lefnadssätt går ut derpå, att maunen i det fallet är allsmäktig, men för att båda makarnes rätt måtte blifva tilgodosedd, tror jag det vore af vigt, att lagstiftningen, sedan en förändring i allmänna tänkesättet förutgått, ställdes så, att egendoms gemenskapen småningom inskränktes, med större frihet för makarnes separata disposition af sin egendom. Detta kan visserligen ske genom äktenskapsförord, men vår lagstiftning i afseende derå är förenad med åtskilliga juridiska svårigheter, och dessutom förefinnes deruti ett vilkor, som är ofördelaktigt för ett allmännare begagnande af denna utväg. Det är nemligen den rättighet, som hvar och en man eller qvinna har att hos närmaste domstol taga reda på alla de privata öfverenskommelser, som existera mellan man och hustru. I seden ligger dock ett kanske ännu större hinder i detta afseende, ty de flesta unga män se uti ett äktenskapsförord ett uttalande af misstroende emot deras vilja eller förmåga att förvalta egendomen. Detta är en olycka, som jag tror det vore af vigt att söka förekomma. Hvad som med afseende derå i min tanke vore bäst, det vore om allmänna tänkesättet kunde korrigeras derhän, att man icke ansåg det högsta ideela momentet i äktenskapet lida något förfång deraf, att man och qvinna, som beslutit att för lifvet inträda i förening med hvarandra, aftalade alla sina ekonomiska förhållanden på förhand. Ja, jag går så långt, att jag anser, att det ekonomiska aftalet, bekräftadt under en eller annan form, borde göras till vilkor för äktenskapets ingående liksom lysningen. Vi äro ännu långt derifrån, och genom lag kan man icke på lång tid åstadkomma det, men genom sed och uppföstran tror jag, att det möjligen kan gå för sig.

Uti ett kompliceradt kulturtillstånd som vårt närvarande är det en sak, som framför allt drager till sig vigt och uppmärksamhet, och det är de ekonomiska förhållandena. Jag vågar påstå, att med vår närvarande odling det knappast finnes något, vare sig af dygd eller last, som icke kan reduceras uti en eller annan form af ekonomiskt förhållande. Heder och dygd äro omöjliga utan noggrannt uppfyllande af ekonomiska alliganden och deras försummande drifver städse till vanära och lastbarhet. Hvarföre skulle då äktenskapet, som är den högsta formen för mänskligt samlit, vara derifrån undantaget, och hvarföre skulle icke affärsförhållandena i äktenskapet intaga ett lika framstående rum som uti allt annat här i lifvet. Man hör så ofta sägas, att man ej bör tala om äktenskapet i ekonomiskt hänseende, ty detta skulle förstöra den eteriska doft som bör hvilas deröfver, men, mine Herrar, om vi se på familjerätten för öfrigt — jag vill icke tala om hvarken den romerska eller den franska, utan den som ligger oss närmare, eller den som är deriverad från de germaniska bruken, finna vi icke der många förhållanden, som äro i flera fall analoga med

äktenskapet. Vi se t. ex. ofta syskon, som lefva ogiffta tillsammans i ett slags bolagsförhållande. De hafva hvar och en dispositionen öfver sin egendom och sammanskjuta en del för de gemensamma utgifterna, men det oaktadt plägar det icke finnas någon brist på kärlek mellan sådana personer. Hvarföre skulle man då tänka sig, att en högre ekonomisk uppfostran och en större vana att tänka sig in i ekonomiska förhållanden äfven hos hustrun skulle förstöra den der doften i äktenskapet. Jag tror tvärtom att ju mera kvinnan i vår tid söker förskaffa sig kännedom om sådana saker, som äro nödvändiga för ett oberoende och hederligt lit, om de allmänna ekonomiska lagarne, och de viktigaste reglerna för enskild hushållning, och ju mera hon intresserar sig därför, desto större blir det intellektuella sambandet mellan man och hustru.

För de förmögnare klasserna går det jemförelsevis lätt att till och med genom lagstiftningen men framför allt genom opinionen ställa så till, att hvardera maken reserverar en del af sin förmögenhet för sin enskilda disposition, men för de arbetande eller mindre förmögna klasserna är det vida värre. Det är därför deras sak, som ställer sig i första planet, emedan missförhållandet hos dem faller starkast i ögonen, och här återfinna vi också orsaken, hvarföre motionären ifrågasatt en lagstiftning, hvarigenom hustrun skulle kunna disponera öfver sin enskilda egendom. Jag tror dock icke, att en sådan grund-sats är hvarken juridiskt hållbar eller praktiskt utförbar. Om man och hustru skola hafva ett gemensamt hem, så faller det af sig sjelft, att de båda skola bidra till de gemensamma behofven, och jag kan icke erkänna, att den qvinliga kontrahenten skulle få göra sig sin arbetskraft ensidigt till godo. Men huru skall det då gå för sig, att binda personer, som icke hafva något juridiskt aftal mellan sig, på sådant sätt att bådas förmögenhet eller arbetskraft räddas undan en ensidig och tanklös förstöring af motsatta parten? Jag för min del förbiser icke svårigheterna, men en sak har dock fallit mig in på grund af en erfarenhet, som jag varit i tillfälle att göra, och det är, att ett sådant ekonomiskt aftal mellan obemedlade kontrahenter, om det ock icke skulle vara något särdeles bindande i juridiskt afseende, dock bestämdt skulle vara det i moraliskt. Jag har nemligen tänkt mig att, om två obemedlade personer, som skulle sluta äktenskap med hvarandra, inför borgerlig myndighet eller annat laga forum tillkännagäfvit sin afsigt, att hvar på sitt håll använda all sin arbetskraft för det gemensamma bästa, så vore redan derigenom mera vunnit än man i allmänhet föreställer sig.

Jag anhåller nu att få återkomma till den erfarenhet, hvarom jag nyss talade. Jag har ibland haft olyckan att såsom ledamot af kyrkoråd få deltaga i varningar, som enligt kyrkolagens bud skola tillställas oenige makar. Jag har då funnit, hvilken förfärlig råhet understundom råder hos de arbetande klasserna i afseende på deras äktenskapliga förbindelser. Jag minnes särskildt en man, som var anklagd för våldsamt mot hustrun och förskingring af hennes tillhörigheter. Han resonerade om sin ställning till sin hustru på ett upprörande sätt; han betraktade henne rent af såsom en slafvinn, och det ohyggliga dervid var, att han deducerade denna hennes ställning just från denna

kärlek och tillgifvenhet, hvilken man är så rädd skall gå förlorad. Det måtte väl vara hennes skyldighet att arbeta för mig, yttrade han, sedan hon lofvat inför presten att älska mig i nöd och lust. Om nu man kunde få infördt, att alla som gifva sig också skulle inför borgerlig myndighet uppgöra ett aftal i fråga om den ömsesidiga skyldigheten att bidraga till de gemensamma behofvens fyllande, så kunde en myndighet sådan som kyrkorådet säga en dylik karl: ni har ingått på den förbindelsen, att med hela er arbetskraft bidraga till er familjs utkomst, och ni är här i orätt. Jag tror, att man derigenom skulle kunna ställa till rätta många af de oredor, hvarpå vi nu dagligen se exempel. Jag tror således, att lagstiftningen bör sträfva derhän, att makarnes ekonomiska förhållanden komma att inför borgerlig myndighet på ett eller annat sätt aftalas, och jag önskar, att uppfostrarne måtte arbeta i denna syftning; är öfvertygelsen en gang färdig, är det sedan icke svårt att formulera sjelfva lagparagrafen.

Hvad detta betänkande angår, så har jag icke något yrkande att framställa. Motionen kan jag icke gilla, och vid att bifalla reservationen hyser jag den betänkligheten, att, då Riksdagen redan inkommit till Kongl. Maj:t med en skrifvelse i afgifven bestämd syftning, så vore det mindre lämpligt, att ytterligare komma och begära något mera, men på samma gång lemna åt Kongl. Maj:t att bestämma hvad detta skall vara. Hvad jag deremot önskar och tror afven vara att hoppas efter denna långa öfverläggning, det är, att den måtte bidraga att reda föreställningarne, och det är icke så litet. Att ännu tänkesättet icke är moget, derom tror jag, att vi kunna vara ense, men jag hoppas, att det snart skall blifva det, och under tiden vill jag gifva mig till tåls. Jag har emellertid intet emot att med min röst bidraga till en återremiss, om denna uppfattas såsom en opinionsyttring från Kammarens sida, att en brist återstår att fylla i vår lagstiftning, ehuru väl saken ännu ej är så utarbetad, att Riksdagen kan proponera ett bestämdt lagbud.

Friherre Bildt: Om här varit fråga om att pröfva ett från Lag-Utskottet afgifvet lagförslag rörande den gifta qvinnans ekonomiska förhållanden, så skulle jag icke begärt ordet, utan stillatigande afhört de olika meningar för eller emot förslaget, som kommit att yttras af de framstående jurister, som finnas inom Kammarerna. Att de blifvit olika, derom är jag lika öfvertygad, som att jag nu i dag hört olika meningar framställas. Men nu är frågan egentligen icke den, om vi skola antaga det eller det förslaget, utan huruvida här förefinnes ett behof af en förändring i vår lagstiftning. Ordföranden i Utskottet har sagt, att hvarje lagförändring bör föregås af ett insedt behof af en ny lag, afvensom af visshet om möjligheten att införa den nya lagen, utan att bestående rättsförhållanden derigenom kränkas. Jag skall tillåta mig att, med gillande af dessa hans förutsättningar, yttra mig om frågan från dessa båda synpunkter. Hvad behofvet af en förändring angår, så tror jag, att vi litet hvar, om vi kasta en granskande blick på samhällsklasserna omkring oss, måste medgifva, att ett sådant behof finnes. Vi se i de samhällsklasser som

efva oss närmast, att mannen ofta, tyvärr alltför ofta, genom dålig kondukt eller oförstånd förstör sin hustrus förmögenhet och bringar henne och barn till tiggargastafven. Och kasta vi vår blick litet längre bort, på klasser, som lefva i förhållanden, skilda från och något under våra, så möter oss der ett ännu större behof af en förändrad lagstiftning. I de först nämnda klasserna bidrager ännu den allmänna opinionen att upprätthålla ett slags yttre moral, ehuru den visst icke alltid visat sig tillräcklig att förekomma olyckor af här nämnda art: men i de lägre klasserna, der den allmänna opinionen icke skänker samma stöd åt moralen, framträda följderna af den nu gällande lagstiftningen ännu hjertare. Till följd af min embetsverksamhet har jag ofta tillfälle att mottaga klagomål från kvinnor af denna klass. Der kommer en och klagat, att mannen förskingrat det lilla hon egt, och lemnat henne och barnen utan resurser, sedan, då han hört, att hon genom sin arbetsamhet vunnit en förbättrad ekonomisk ställning, har han kommit tillbaka för att plundra henne och derefter åter aflägsnat sig. Så får man ofta höra, huru mannen, sedan han väl satt sig i besittning af hustrus förmögenhet, förbundit sig med andra kvinnor och lemnat henne och deras barn i sorg och nöd. Då dessa hustrur vända sig till myndigheterna för att anhålla om råd och hjälp, så vilja de knappt tro, då man svarar, att man icke kan göra något, om de icke söka boskilnad eller äktenskapsskilnad. Detta är dock alltid svårt för dem, dels till följd af deras obekantskap med domstolsvägarne, men synnerligast till följd af den blygsamhet, som gör att kvinnan ej vill offentliggöra sin olycka, och i de flesta fall därför utan någon praktisk tillämpning.

Då således en förändring är af behofvet påkallad, så framstår den andra frågan: kan en sådan lagförändring ega rum, utan att de bestående rättsförhållandena kränkas? Dertill svarar jag lika obetingadt: ja. Om vi tänka på de lyckliga äktenskapen, hvilka vi skola hoppas utgöra flertalet, så tror jag, att det för dem kan vara likgiltigt, om mannens målsmansrätt öfver hustrus förmögenhet är så vidsträckt som nu eller icke. Der, hvarest kärlek och förtroende finnas, söka makarne att gå hvarandras önskingar till mötes, der betyder ett lagstadgande icke något väsentligt och, om vår lagstiftning skulle tillerkänna hustrun full rätt att rätta öfver sin egen förmögenhet, så skulle dessa äktenskap vara lika lyckliga som nu. Men i de äktenskap, som stå näst intill dessa på sedlighetens skala och, som, utan att vara fullkomligt olyckliga, dock icke längre hafva harmoni, der skulle en sådan lag, som här blifvit föreslagen, verka till nytta i väsentlig mån. Der förtroendet är brutet, kan icke lagstiftningen åter hjälpa detta genom att säga, att kvinnan skall vara mannen underdånig. Men en lagstiftning i den här föreslagna riktning skulle deremot kunna hindra en olycka derigenom, att den satte kvinnan i tillfälle att rädda sin förmögenhet undan mannens förstörelse. Man har här yttrat, att denna förändring skulle nedsätta äktenskapet, att den skulle förvandla detsamma till ett blott bolag. Jag tror, att erfarenheten visat oss, att förhållandet är alldeles motsatt. Den nu gällande lagen om mannens suveräna målsmanskap öfver hustrun, har haft till följd icke endast de många olyckliga äktenskap, som

ega rum, utan den har äfven åstadkommit ett helt nytt slag af förbindelser, som icke äro äktenskap, men antaga alla kriterier af äktenskap utan att vara det, jag menar hvad fransmännen kalla att lefva *maritalement*, der det just är qvinnan, som icke vill gifta sig med mannen, därför att hon icke vill göra sig i ekonomiskt afseende beroende af honom på så sätt som lagen nu föreskrifver.

Då samhällets behof af förändring i detta afseende således är tydligt och klart, så bör man också göra något för att få en sådan förändring genomförd: och detta kan icke ske på annat sätt, än att Riksdagen vänder sig till den andra statsmakten, som disponerar rikare resurser i lagskrifningsväg än Riksdagen, med anhållan, att den måtte taga frågan om hand och utarbeta ett förslag, som sedan framläggas till Riksdagens pröfning och godkännande. För att i min mån bidra till frågans införande på denna väg, får jag yrka afslag å Utskottets hemställan och bifall till Herr Philipssons reservation.

Grefve Mörner, Oscar: Det var lätt att förutse, att denna fråga skulle gifva anledning till en debatt, om hvilken man med skäl kan säga, att den är en sensationsdebatt. För min del ber jag dock att i korthet och utan att vädja till några sensationer få säga några ord för att angifva min ståndpunkt i frågan, hvilken är densamma som Utskottets. Denna fråga är visst icke ny, såsom några talare här hafva sagt. Om den också icke är urgammal, så har den dock varit före i Lag-Utskottet, så länge jag varit ledamot af detsamma, och det har varit i åtskilliga år. Jag kan försäkra, att vid behandlingen af denna fråga i Lag-Utskottet fanns den bästa möjliga vilja att finna någon utväg och utarbeta en ny lag; men jag erkänner, att vi icke lyckats finna, huru denna lag borde skrivas för att hafva den verkan, som med densamma skulle åsyftas. Ett steg i denna riktning gjordes år 1871, då i enlighet med Lag-Utskottets tillstyrkande Riksdagen ingick till Kongl. Maj:t med en underdånig skrifvelse, i hvilken Riksdagen anhöll, att Kongl. Maj:t ville till Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af 8 Kap. 1 § Giftermålsbalken, att genom äktenskapsförord måtte kunna betingas rättighet för hustru att råda öfver sin enskilda egendom. Vid detta tillfälle hade jag emellertid önskat, att få lagen så redigerad, att äktenskapsförord blifvit bestämdt föreskrifvet för alla äktenskap. Denna åsigt delades dock ej af pluraliteten i Lag-Utskottet, utan förslaget framställdes för Riksdagen och bifölls af densamma på sådant sätt, som jag nu nämnt. Jag förmodar, att Kammarerna icke sätter tro till alla de hårda ord, som Lag-Utskottet här fått uppbära; och ehuru man af desamma skulle kunna föreställa sig, att Lag-Utskottet ingenting annat gjort, än lagt armarne i kors och möjligtvis sagt "prosit", så kan jag dock försäkra, att så ej varit förhållandet. Lag-Utskottet har kanske icke med den uttömmande lärdom, som några talare här möjligen ega, men dock icke utan alla försökningar och besvär, sökt inhemta kännedom om lagstiftningen i andra länder i detta hänseende. Detta har äfven jag i min mån sökt göra; jag vill dock ej nu ingå i någon vidlyftig framställning deraf, något som för

öfrigt måhända icke skulle intressera Kammaren. Hvad emellertid beträffar det, som vi inhemtat om främmande länders lagstiftning och de uppgifter vi förskaffat oss om de äktenskapliga förhållandena derstädes, så tyckas de statistiska siffror, vi erhållit, framvisa rätt led-samma resultat, och icke bättre i dessa länder än i vårt eget. Hvad skulle då vinnas genom att blindt afskrifva främmande lagstiftningar? Säkert är, att inga förbättringar derigenom skulle ernås i de bestående förhållandena, utan endast nya förhållanden uppkomma, om hvilkas goda verkningar man kunde hysa berättigadt tvifvel. Vid sådant förhållande må det ursäktas Lag-Utskottet, om det ansett bättre, att ännu något se tiden an och hoppas, att först försök skola göras i den riktning, som Lag-Utskottet föreslog år 1871. Att skrifva är icke någon stor konst: man skulle kunna skrifva en lag, som möjligen skulle förtjusa till och med sensationsmenniskorna. Men när en sådan lag skulle praktiskt verka, då finge man måhända se, att den verkade intet godt.

Här har blifvit taladt, om *trustees*, sådan denna institution förekommer i den engelska lagstiftningen. Dess tillvaro var icke något för Lag-Utskottet obekant; nog hade vi hört åtminstone så pass mycket. Men vi trodde oss veta, att här är denna institution föga begagnad och att det således icke vore skäl att tillstyrka dess ovilkorliga införande nu genast och sålunda i lagstiftningen inskjuta ett institut, om hvilket man ej ens visste, om det fanns tillgång på lämpliga personer för dess upprätthållande.

En talare på stockholmsbanken omtalade, hurusom kvinnor ur de lägre klasserna ofta kommo med klagomål öfver den nöd, hvori deras äktenskapliga förhållanden bragt dem. Han sade mycket riktigt, att han gaf dem anvisning att söka boskilnad. Jag kan ej inse, hvarför de icke kunde lyda den anvisningen. Boskilnadslagen är verkligen icke en vanmäktig bokstaf; och då fattiga personer dertill äga att få rättegångskostnaderna gratis, så bör icke begagnandet af detta rättsmedel blifva betungande för dem. Jag tror således icke, att det vore någon svårighet att visa dem till rätta på den väg, som de borde följa, för att få sin nöd afhjelpat. Det är snarare inom de förmögnare klasserna, som en förändring behöfves. Men en sådan förändring till något bättre tror jag der ej kunna åstadkommas endast genom stiftandet af en ny lag, utan att man fått pröfva hvad verkan allmänneligen införda äktenskapskontrakt kunnat medföra.

En återremiss har här blifvit yrkad. Men jag vet verkligen icke, hvad Lag-Utskottet skall göra, om frågan återemitteras till det-samma. Jag för min del får uppriktigt förklara, att jag icke tror mig kunna hafva en annan eller bättre uppfattning af frågan om 8 eller 14 dagar, än nu. Jag skall då som nu hysa den åsigt, att den föreslagna lagförändringen icke kan för närvarande åstadkommas. Förslaget, att hvad hvardera maken förvärfvar, det skall hon sjelf disponera, är ju oximligt; det innebär, att hvar för sig skall sitta och rufva öfver sin skatt utan något slags gemensamhet i boet, och af ett sådant förhållande kunna säkerligen inga goda följder uppstå. Jag får på grund af hvad jag yttrat anhålla, att Kammaren icke måtte bevilja återremiss, utan bifälla Utskottets hemställande. Der-

med vill jag icke hafva uttalat den åsigten, att en ändring icke behöfves i nuvarande förhållanden. Men jag upprepar hvad jag förut sagt, att efter min tanke en förbättring bör söka åstadkommas derigenom, att man förändrar de nu gällande bestämmelserna om äktenskapsförord, så att detta blir bestämdt föreskrifvet för alla äktenskap.

Herr von Möller: Jag har blott begärt ordet för att protestera mot en ledamots på blekingebänken uppfattning utaf ett yttrande af ordföranden i Lag-Utskottet. Denna ledamot ville förmena, att Lag-Utskottets ordförande, genom att anföra Thorilds ord, att, när mannen nu i så många tusen år styrt verlden, borde qvinnan i sin ordning få försöka sig dermed, sökt att få skrattarne på sin sida och velat använda åtlöjets vapen. Hvarken jag eller andra hafva så uppfattat Herr von Gegerfelts ord och protokollet skall visa, att ordföranden i Lag-Utskottet icke begagnat sig af sådana vapen, eller velat draga en så vigtig fråga in på åtlöjets område.

Herr Nordenfelt, Leonard Magnus: Den enklaste rättvisa synes mig fordra att befria den gifta qvinnan från det omyndighetstillstånd, hvori hon nu befinner sig. Jag kan icke finna att någon våda för familjen eller äktenskapet derigenom skall uppkomma; ty i de lyckliga äktenskapen hafva egendomsförhållandena intet att betyda, och i de olyckliga deremot tror jag att det skydd, som särskild egendom skulle kunna bereda den svagare, snarare skulle förbättra än försämra hennes ställning. För öfrigt förefaller det mig, såsom om seden ibland de bildade började öfvergå i denna riktning. För de arbetande klasserna vet jag, att frågan är af den största vigt. Jag har sett de mest upprörande fall, huru hustrun varit förtryckt och nästan i slafveri samt huru hennes arbetsförtjenst blifvit förstörd. I den mån qvinnan mer och mer kommer i tillfälle att genom sitt arbete bidraga till familjens uppehälle och förvärfva sig en viss grad af välstånd, är det så mycket vigtigare, att lagen skyddar detta förvärf. Då en ledamot af Lag-Utskottet förklarar, att en återremiss icke skulle tjena till något, så vill jag icke framställa ett sådant yrkande, utan anser mig böra anhålla om bifall till Herr Philipssons reservation.

Herr Caspersson: De talare, som först yttrade sig, sökte beträda en mera praktisk väg till lösning af frågan. Man får vara tacksam för hvarje yttrande, som går i en sådan riktning, och jag kan försäkra, att dessa åsigter äfven blifvit uttalade inom Lag-Utskottet och atgjort föremål för Utskottets pröfning, ehuru man der funnit sig icke kunna öfvervinna de praktiska svårigheter, som dervid framställde sig. Sedermera kom en talare, som yttrade sig om äktenskapet på ett sätt, som var särdeles märkvärdigt. Han framställde hustrun såsom ursprungligen och ännu fortfarande mennens slafvinna och mannen såsom en oinskränkt österländsk despot; han talade om äktenskapet såsom från mennens sida endast anlagdt på penningeförtjenst. Men om man på sådana premisser grundar sin framställning, då blir den, såsom den värde talarens, temligen vid-

underlig. För en sådau framställning borde han hafva sökt sig ett annat auditorium; vi känna förhållandena tillräckligt för att icke taga hans uppgifter på hand, och jag vill därför icke inlåta mig på något bemötande af desamma. Det vore att strida mot fantomer, som sakna kropp, de vika genast undan, de sära icke och kunna icke heller sjelfva sãras.

Den skildring af olyckliga äktenskap, som här blifvit gjord, är beklagligen alltför sann, och jag skulle kunna komplettera den med flera exempel. Förhållandet gestaltar sig dock något annorlunda, om man ser saken mera i stort. Stockholm är icke hela världen. Ondt och godt finnes öfverallt. Då man vill afhjelpa ett ondt, måste man veta, hvar det har sin rot: icke läker man ett sår på högra handen genom att lägga ett plåster på den venstra. Efter min öfvertygelse är roten till det öfverklagade onda här att söka i uppfostran och i det sedliga tillståndet uti landet; och det är således åt detta håll man har att vända sig, om man vill uträtta något godt. Man förbättrar icke sederna genom lagparagrafer; på den vägen tror jag således icke, att man kan vinna något resultat i den åsyftade riktningen. Lagen är sjelf ett uttryck för sederna, och den lag, som skall kunna verka något godt, måste hafva sin grund i det allmänna tänkesättet och icke strida deremot. Den inskränkning, man föreslagit i mannens målsmansrätt öfver hustrun, har utan tvifvel sine anhängare och får nog ännu flere bland dem, som icke tänka på, huru den skall verkställas, utan lefva inom illusionernas och idéernas område. Vill man försöka att i denna syftning stifta en lag och sedan tänka på, huru den under olika förhållanden skall verka, så kommer man in på ett fält, der man knappt vet, huru man skall kunna framgå, i en labyrint utan någon ledtråd. Jag för min del har uppgifvit hoppet att kunna genom hvilken lagstiftning som helst hindra olyckliga äktenskap. En återremiss tror jag således vara utan all praktisk betydelse. Lag-Utskottet skulle visserligen kunna framställa andra förslag och många förslag; nästan hvarje talare har ju haft sin synpunkt, från hvilken han sett saken. Men jag tviflar på, att man skulle få ett förslag, som verkade i den syftning man astundar, något som botade det onda, man vill hafva afhjelpt. Jag får af denna anledning anhålla om bifall till Utskottets hemställan.

Friherre Bildt: Jag slutade mitt förra anförande med att yrka bifall till Herr Philipssons reservation. Jag hade mig då icke bekant, att Herr Almqvist föreslagit en redaktionsförändring i Herr Philipssons förslag, som efter min tanke också är en förbättring deri, och jag ber därför att nu få förändra mitt förra yrkande derhån, att jag instämmer i den af Herr Almqvist föreslagna förändringen. Då jag nu har ordet, vill jag äfven begagna tillfället att svara en aktad ledamot, som sitter på östgötabanken och är ledamot i Lag-Utskottet, att lika svårt som det är för Lag-Utskottets ledamöter att skrifva lagförslag, lika svårt är det för de stackars obildade qvinnorna af folket att skrifva stämningar och ansökningar om boskildnad. Det är ingalunda lätt för dem att finna domstolsvägen och att der iakttaga hvad som bör göras. Äfven finna de det motbjudande att

träda inför domstolen. hvilket plågar deras blygsamhetskänsla och tyckes dem nära på detsamma, som att sitta på de anklagades bänk. Allt detta gör, att de oftast heldre underkasta sig sitt olycksöde och söka bära det med resignation än att uppträda inför domstolarne, såsom anklagare mot sin man.

Herr Nordström: Jag anhåller endast att få nämna, att jag, för att ej splittra rösterna, vill frånträda mitt förra yrkande om bifall till motionärens förslag och i stället förena mig med dem, som yrka återremiss af betänkandet.

Herr Mannerskantz: Jag skall blott säga några få ord. Jag för min del kan icke annat än uttrycka den mening, att då nästan inga talare här kunnat förneka, att den gifta kvinnans eganderätt icke är så skyddad, som den borde vara, och att hon genom mannens oinskränkta målsmanskap öfver henne alltför mycket är utsatt för de ofta svåra följderna af hans godtyckliga maktutöfning, så tyckes detta utvisa, att man här börjat mera allmänt inse och erkänna att nuvarande lagstiftning i nämnda hänseende icke är rättvis—men när man kommit till insigt härom, bör man väl anse sig pliktig att skynda att söka bot för denna orättvisa, huru gammal den än är, och då får man ej ursäkta sig med, att man icke kan göra någonting derföre, att man för tillfället icke inom ett Lag-Utskott kunnat finna någon utväg att bereda ett sådant skydd som man erkänner vara behöfligt. Det anser jag vara en svag ursäkt för en så vigtig frågas undanskjutande. Man bör med fullt allvar söka afhjelpa de olägenheter, som finnas, och om man icke lyckats der man först försökt att få dem hjälpta, så bör man icke hatva något emot att söka hjälpen på ett annat håll. Då nu Lag-Utskottets ledamöter yttrat sig icke kunna framställa något förslag till skyddande lag för den gifta kvinnan, så tycker jag, att deras egen rättskänsla och blygsamhet bort mana dem att icke motsätta sig att få saken öfverlemnad till ett håll, der mera skicklighet ock kunskaper kunna antagas finnas, för att få den svåra frågan löst. Jag anser derföre att vi alla böra förena oss derom, att frågan må hänvisas till behandling af Kongl. Maj:ts regering, och att Lag-Utskottet derföre bör uppmanas föreslå Riksdagen att i underdånig skrifvelse hos Kongl. Maj:it anhålla, att Kongl. Maj:it ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga ett förslag till lagstiftning, som motsvarar tidens fordringar och tillfredsställer den gifta kvinnans rättmätiga anspråk på skydd för sin egendom. Jag biträder följaktligen yrkandet om återremiss.

Herr von Gegefelt: Jag får i anledning af den siste talarens yttrande erinra, att Lag-Utskottet icke har varit så rädlöst, som han tyckts antyda. Men hvad Lag-Utskottet i denna fråga har ansett sig hafva att pröfva, det var, huruvida saken kunde afhjelpas på den väg, som motionären föreslagit, eller att upphäfva nästan alla stadganden om manneus målsmansrätt och göra makarne i det närmaste likställda. På denna väg ansåg Utskottet frågan icke böra lösas, och jag tror, att hvad i Kammaren yttrats och beslutits i dessa

frågor förut, gifver full anledning att antaga, att så äfven vore Kammarrens åsigt. Deremot har jag förut såsom min enskilda mening yttrat, att frågan torde kunna lösas derigenom, att man inskränkte mannens rätt att med gäld belasta hustruns egendom och måhända äfven genom underlättande af möjligheten att erhålla boskilnad. Men det är icke detta, motionären föreslagit. Och om Lag-Utskottet på grund af en motion väckt förslag om något helt annat, då hade Utskottet säkerligen fått uppbära förebräelser för detta. En återremiss anser jag ej gagna till något, då Kammarren icke tydligare är nu uttalat hvad dermed åsyftas. Att ingå med en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t måtte hjälpa en sak, som vi icke veta, huru den skall afhjelpas, det anser jag icke vara med Riksdagens värdighet öfverensstämmande. Herr Philipssons förslag säger i och för sig ingenting: läser man åter dess motiv, så tror jag, att de innefatta åsikter, som denna Kammares majoritet icke torde gilla.

Herr Wallenberg: Jag skall icke förlänga diskussionen, åtminstone icke i sjelfva saken; men ett par ord, fällda af den sistelären, anhåller jag att få bemöta. Den omständighet, att Kammarren förut i en lagstiftningsfråga af denna vikt icke var hågad att göra en lagförändring, bör väl icke anses såsom motiv för att Kammarren icke heller nu skulle vara sinnad att vidtaga en sådan förändring i en föräldrad lag. På detta sätt skulle vi ställa oss på en punkt, der något framåtskridande icke vore möjligt.

I afseende på formen och då jag tror, att flertalet af Kammarrens ledamöter önskar en förändring och inse behovet deraf, så anser jag det vara bäst, om de, som vilja en sådan, nu förena sig om en återremiss och icke splittra sina röster mellan olika förslag. Ett sådant beslut om återremiss är betecknande; ty derigenom får Regeringen veta i hvilken riktning Kammarrens åsikter i denna fråga ligga, och detta bör hafva lika mycken verkan, som om en underdånig skrifvelse blefve afgifven.

Sedan öfverläggningen häröfver förklarats slutad, yttrade Herr Grefven och Talmannen, att under densamma hade afgifvits följande yrkanden, nemligen 1:o att Utskottets förevarande hemställan skulle bifallas; 2:o af Herr *Almqvist*, att Kammarren, med afslag å samma hemställan, måtte för sin del besluta, att Riksdagen skulle i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t, vid pröfning af 1871 års Riksdags underdåniga framställning i ämnet, täcktes taga i nådigt öfvervägande, huruvida ej, med särskildt fästadt afseende å den sedermera vidtagna lagstiftningsåtgärd, hvarigenom mö, som ej står under giftoman, berättigats att sjelf göra äktenskapsförord, lagstiftningen rörande den gifta kvinnans egendomsförhållande bör gå uti den riktning, att densamma i vidsträcktare mån, än som med sistnämnda skrifvelse åsyftats, befrämjar hennes likställighet med mannen i förmögenhetsrättsligt hänseende; samt 3:o att punkten skulle till Utskottet återförvisas.

Härefter framställde Herr Grefven och Talmannen först proposition på bifall till Utskottets hemställan, hvarvid svarades talrika ja och nej i blandning, sedermera proposition på antagande af Herr Almqvists ofvanberörda förslag, då svaren utföllo med talrika nej jemte åtskilliga ja, och slutligen proposition på återremiss af punkten, hvilken proposition besvarades med talrika ja och nej i blandning och förklarades ja nu hafva varit öfvervägande.

Flere ledamöter begärde votering.

Sedan Kammarern, uppå Herr Grefvens och Talmannens framställning, såsom kontraposition vid voteringen antagit bifall till den ifrågavarande punkten uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att 1:sta punkten i Lag-Utskottets Utlåtande N:o 13 skall till Utskottet återförvisas, röstar

Ja,

Den, det ej vill, röstar

Nej:

Vinner Nej, bifalles punkten.

Omröstningen företogs och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja—42.

Nej—54.

2:dra punkten.

Bifölls.

Föredrogs änyo Första Kammarerns Tillfälliga Utskotts den 8 och 10 dennes bordlagda Utlåtande N:o 2, i anledning af väckt motion derom, att alla studerande vid rikets universitet, som ännu inträda i presteståndet, böra före afläggande af de egentliga embetsprofven, så framt de ej aflagt filosofie-kandidatexamen, undergå den teologico-filosofiska examena.

Herr Statsrådet Wennerberg: Frågan om prestbildningens höjande, som redan förut inom Riksdagen förevarit, har städse blifvit förbunden med en annan fråga, som ännu qvarstår olöst, nemligen den angående afhjelpandet af prestbristen. Då jag är i tillfälle att kunna upplysa, huru det för närvarande förhåller sig härmed, har jag ansett för en skyldighet att göra det och vill derföre delgifva Kammarern de helt nyligen inkomna uppgifter i detta hänseende, hvilka på chefens för Ecklesiastik-departementet anmodan inskickats från konsistorierna. Visserligen saknas ännu uppgifter från tre

stift, men de uppgifter som inkommit, torde dock tillräckligt visa, huru det för närvarande står till med behofvet af prestmän inom kyrkan. Jag anser icke nödigt för Kammarern uppläsa allt hvad som är sagdt i konsistoriernas skrivelser, utan endast det hufvudsakliga. Hvad *arkestiftet* beträffar, är det troligen det enda stift, inom hvilket prestbristen på sednare tider minskats och uti hvilket behofvet af och tillgången på prester på sednare tiden stått i det jemnaste förhållande. Likväl yttrar domkapitlet med afseende på presternes i allmänhet höga ålder, att "lätteligen svår förlagenhet kan uppkomma och att ytterligare förstärkning i deras antal fortfarande erfordras". Från *Göteborgs* stift heter det att "prestbrist under en lång följd af år funnits inom stiftet och ingalunda minskats under de sednare åren, utan tvärtom i närvarande stund är större än någonsin förut".

Från *Wisby* stift, der sällan någon synnerligt stor prestbrist förekommit, är förhållandet detta, att, enligt konsistoriets uppgift, "denna brist börjat förefinnas och icke förminskats, utan ökats, så att komministrar måst missiveras att förestå pastoralvård inom annat pastorat än det, hvareinom de äro såsom komministrar anställda".

Från *Linköpings* stift heter det "att prestbristen, som i minst 20 år varit inom stiftet rådande, stundom uppnått den betänkliga grad att stiftsstyrelsen icke utan största svårighet kunnat förse församlingarne med erforderligt presterskap" samt att denna brist "icke är minskad, utan tillväxer, om möjligt, med hvarje dag".

Domkapitlet i *Calmar* yttrar, att "prestbristen blifvit allt mera känbar och för närvarande är ganska tryckande".

Från *Wexjö* stift säges det att "prestbristen inom stiftet, ehuru under förlidet och innevarande är minskad, likväl ännu i icke ringa grad förefinnas".

Från *Skara* domkapitel förmäles att "prestbrist fortfarande eger rum och under sednare åren icke förminskats".

Från *Hernösands* stift har inkommit en ganska beklaglig beskrifning öfver det närvarande tillståndet i detta afseende. Ur densamma vill jag nu blott anföra, att "antalet af prestlägenheter öfverstiger prestmännens antal med 13, att således vid flera befattningar saknas särskilde prestmän för tjänsternas bestridande, hvilket är förhållandet i vida högre grad än sistnämnda siffra angifver, enär flere ordinarier äro mer eller mindre otjänstbara". Det lärer hafva händt att en prestman af nära 70 års ålder fått sköta själavården inom två församlingar, ehuru — såsom vanligen är fallet inom detta stift — deras områden varit ganska stora. Domkapitlet yttrar vidare, att "denna brist på prester, langt ifrån att hafva förminskats, tvärtom i väsentlig mån tilltagit", att "utsigten för närvarande är ganska mörk" samt att "redan nu mångenstädes fullkomlig redlöshet skulle hafva inträdt, derest icke Kongl. Maj:t i nåder täckts medgifva konsistorium att till embetet kalla en och annan, som, ehuru i saknad af fullständiga lärdomsprof, likväl visat sig ega de oundgängliga insigterna och i örigt daglighet för det viktiga kallet".

Beträffande den förra frågan, om prestbildningens höjande, tror jag att alla äro temligen ense derom, att det icke allenast är högst önskligt, utan till och med nödvändigt, att något göres för densamma

lösning. 1867 års Riksdag har uttalat sig i denna syftning. Kyrkomötet år 1868 likaså och de teologiska fakulteterna hafva afgifvit yttranden härom, hvilka ingalunda äro sväfvande. Motionären har påpekat behöfvet af att uppfriska denna fråga, och det Utskott, till hvilket hans motion blifvit remitterad, har icke inskränkt, utan snarare vidgat betydelsen af densamma. Näppeligen tör här finnas någon, som vill påstå, att det icke är behöfligt, att presterne få högre humanistisk bildning än hittills, liksom man också tör vara ense om önskvärdheten deraf att inom alla klasser den bas af allmän bildning, på hvilken fackstudierna skola hvila, höjes så mycket som möjligt. Således är det icke för att på något sätt föringa betydelsen af den väckta motionen eller för att söka motsätta mig åsigtorna i den af Utskottet föreslagna skrifvelse som jag begärt ordet.

Den andra frågan, som härmed sammanhänger, är af mera praktisk natur, nemligen den om afhjelpandet af prestbristen. Det är domkapitlens skyldighet att tillse, att inom hvarje stift, så vidt sig göra låter, församlingarnes behof af prestmän blifver fylldt. Om nu Kongl. Maj:t, på grund af såväl Kyrkomötets som Riksdagens uttalanden, gjorde den teologico-filosofiska examen obligatorisk, skulle ettdera af följande alternativ inträffa, antingen att Kongl. Maj:t strängt vidhölle den sålunda införda förordningen och icke tillåte någon utöfva presterlig tjänst, som icke hade inhemtat den erforderliga bildningen — och under närvarande förhållanden, då prestbristen är svårare än någonsin, skulle det då hända att man härigenom ännu mera ökade densamma — eller också att Kongl. Maj:t med afseende på denna brist begagnade sin rätt att meddela dispens från den ifrågasatta examen. Dispensansökningar förekomma ständigt inom det departement jag har äran att förestå, just på grund af den mängd examina, som för kompetens till åtskilliga berättningar erfordras. Jag hemställer nu, hvad följderna skulle blifva, om en person, som till följd af fattigdom eller sjukdom eller annan orsak icke kunnat genomgå den teologico-filosofiska examen, hos Kongl. Maj:t begärde dispens från densamma. Han behöfde säkerligen icke befara, att det domkapitel, till hvilket hans ansökan remitterades, skulle tillstyrka afslag å hans begäran, utan tvärtom under återopande af det kraftiga skälet "den svåra prestbristen" varmt förorda densamma. Jag ser då icke att det åsyftade målet blefve vunnet, ty jag tager för gifvet, att Kongl. Maj:t, ställd emellan en författning, som visserligen uttrycker den allmänna principen, och ett tillfälligt, men af stiftsmyndigheten vitsordadt behof, icke skall underlåta att träda på den sednare sidan.

Man får icke heller vänta sig för mycket af en sådan examen. Ju kortare tid man använder på densamma, ju mindre betydelse får den; ju längre tid man åter anslår, dess färre blifva de som aflägga den. Det är mig också en glädje att deruti kunna helt instämma med motionären, att det endast är de fortsatta studierna, som tillförlitligt förmå höja bildningen.

Slutligen, och såsom ett tillägg till de af mig nyss lemnade upplysningar, vill ja meddela, att jag i dag erhållit brev från en biskop, hvilken alltid varit emot dispensväsendet, men som nu begär dispens

för tre studerande, emedan bristen på prester gör det för honom omöjligt att på annat sätt tillgodose tre församlingars behof.

Grefve Hamilton, Henning: Enligt hvad man kunde förvänta, har Herr chefen för Ecklesiastik-departementet med Utskottet instämt i dess åsigt om nödvändigheten af ökad bildning hos dem, som vilja egna sig till prestembetet. Om det önskvärda deri, att alla teologie studerande måtte åläggas att, före de egentligen teologiska studierna, undergå en humanistisk examen, behöfver jag således icke yttra mig. Hvad som hos Kammaren skulle kunna åstadkomma en tvekan att bifalla Utskottets förslag, vore endast om den föreskrift, Utskottet föreslagit, skulle kunna öka den redan betänkliga prestbristen inom kyrkan. Jag skall därför tillåta mig att yttra några ord rörande denna del af frågan.

Om den teologico-filosofiska examen göres obligatorisk, måste naturligtvis en viss, icke allt för kort tid utsättas, innan föreskriften härom blir gällande. Det är då sannolikt, att många unge män skola påskynda sina studier, för att kunna ordineras till prester innan det nya förhållandet inträdt. Skulle därför också antalet af dem, som blifva prester, något minskas under de närmaste åren efter det att examensfordringarne blifvit ökade, är det troligt, att förhållandet sålunda redan på förhand utjemnat sig. Denna åsigt delas af flere universitetslärare, med hvilka jag samtalat i ämnet.

Att den nuvarande prestbristen skall fortvara en längre tid, huru man än ordnar de teologiska examina, är beklagligen sannolikt, dock tror jag icke, att ökade fordringar i dessa examina skola öka det onda, utan kan man snarare hoppas, att de i tidens längd skola motverka detsamma. Det är nu temligen vanligt, att mera begåfvade ynglingar egna sig åt andra studier än de teologiska, och detta icke blott på grund deraf, att de icke känna håg för det presterliga kallet, utan också, och kanske ej sällan derföre, att själva prestembetet icke åtnjuter den aktning, som vore önskvärd. Härrörer nu detta deraf, att ett stort antal prester stå på en allt för låg ståndpunkt af bildning, -- och detta lärer icke kunna förnekas, -- så har man åtminstone ett skäl till den förhoppning, att ej prestbristen skall ökas derigenom att man undanrödjer en af orsakerna till dess uppkomst.

Herr Departementschefen har fäst sin uppmärksamhet på den nödvändighet, som redan nu förefinnes, att dispensera från de presterliga examina och på olägenheterna deraf, öfverlemnande åt oss sjelfva att häraf draga den slutsats, att genom stegrade examensfordringar både dispenser och olägenheter skulle ökas. Hvad detta förhållande angår, kan det ju icke bestridas, att det någon gång är nödvändigt för regeringen att tillåta prestvigning utan afläggande af fullständiga prof. Så vidt frågan rörer Norrland skall dock detta icke kunna afhjelpas genom någon föreskrift i afseende på examina, om icke den att de alldeles upphöra. Det ringa antalet af dem, som söka prestlägenheter i rikets nordligaste delar, har utan tvifvel en annan grund, än examensfordringarne, hvarföre man torde böra taga i öfvervägande,

i öfvervägande, om ej någon särskild åtgärd måste vidtagas, för att få religionsvården i dessa landskap bättre ordnad. Hvad de öfriga stiften angår, är prestbristen visserligen äfven der känbar, men skulle till någon del kunna afhjelpas på ett ganska enkelt och ändamålsenligt sätt, hvilket, redan nu begagnadt, sannolikt skulle blifva än vanligare, om examina skärptes, nemligen att medellöse studerande, som icke hafva råd att under hela sin studietid vistas vid universitetet, hänvisades till sådana äldre kyrkoherdar, som hade behof af hjälp, och hvilka de, med biskopens tillstånd, kunde biträda med predikande och alla sådana göromål, som af en lekman kunna förrättas.

Om befordringsrätten för dispenserade prester inskränktes, tror jag att dispens icke ofta skulle begäras, men om man också antager, att dispens-systemet skulle blifva en fortfarande eller ökad nödvändighet, sedan den teologico-filosofiska examen blifvit obligatorisk, anser jag ändock att detta borde ske och blefve en fördel för kyrkan. Man skulle blott komma åter till den ställning, ehuru något förbättrad, som ännu för några få år sedan förefanns. Utan tvifvel voro äfven då många prester allt för okunnige, men en högre bildning inom prestståndet hölls dock uppe genom de krafter, som från läroverken öfvergingo till kyrkans tjänst. På samma sätt hoppas jag att det stora flertalet, som före de teologiska profven undergått en allvarlig humanistisk examen, skulle höja presterskapets allmänna bildning, äfven om en och annan finge prestvigas utan att hafva undergått fullständiga prof.

Oaktadt Utskottet icke varit okunnigt om den befintliga prestbristen, har det, af de skäl jag tagit mig friheten anföra, icke ansett den kunna läggas i vägskålen mot det så djupt kända behofvet af en högre bildning hos kyrkans män, hvarigenom desse visserligen också skulle erhålla ett ökad inflytande till fördel för hela samhället. Jag anhåller derfore om bifall till Utskottets förslag.

Herr Bergstedt: Jag har blott några få ord att tillägga till den siste talarens yttrande. Under den tid Konstitutions-Utskottet var sysselsatt med läsningen af statsrådsprotokollen, hade jag godt tillfälle att genom de talrika begärda och beviljade dispenserna från examina erhålla kunskap om att en prestbrist förefanns, hvarom Departements-chefen nu lemnat intyg, och Utskottet har visst icke förbisett detta förhållande. Men det måste vara några omständigheter, som göra den större nu än vanligt, och jag föreställer mig, att dessa ligga i det allmänna välstånd, som inträdt i landet och de många tillfällen till verksamhet, som nuvarande lyckliga konjunkturer erbjuda. Den kan icke blifva långvarig, utan, efter hvad man kan förutsätta, måste den snart korrigera sig sjelf i synnerhet efter löneregleringens genomförande, hvarigenom presterskapet i allmänhet erhåller bättre inkomster än hvad på de öfriga lärda vägarne bestås. Jag tror derfore för det första, att detta är ett abnormt tillstånd, som snart kommer att försvinna, och för det andra vill jag fästa mig vid en sak, som hittills icke varit obekant, men som be-

kräftas genom de skrivelser, Departements-chefen nyss uppläst, nemligen att prestbristen icke är ett nytt utan ett gammalt känt ondt. Uti en af de upplästa skrivelserna nämndes, att den fortfarit i 20 år. Jag ber att få nämna, att vid kyrkomötet 1868, der det talades mycket om prestbristen såsom ett allmänt ondt, föreslog en teologie professor från Upsala inrättandet af en särskildt underordnad prestklass, ett diakonat, emedan man icke på annat sätt kunde fylla svenska kyrkans behof af prester. Skulle nu, mot min förmodan, prestbristen vara normal, och det blefve nödvändigt att skrida till en sådan undantagsåtgärd som att förordna diakoner för lägre kyrkliga göromål, då är det ju desto större skäl att söka stadga det ordinarie presterskapets anseende, och då kan det ju vara godt att Kongl. Maj:t har att stödja sig på ett yttrande af Riksdagen. För öfrigt har det icke varit Utskottets mening att påskynda införandet af det nya lagförslaget utan att öfverlemna till Kongl. Maj:ts skön att när så kan vara lämpligt bringa förslaget till tillämpning, och det kan för mig icke vara utan vigt hvad Grefve Hamilton nyss anförde, att om Kongl. Maj:t behagar gifva sitt bifall till den föreslagna skrivelsern — ifall den af Riksdagen aflåtes — och Kongl. Maj:t bestämmer en tid af 3 eller 4 år, inom hvilken de nuvarande teologie studerandena icke behöfde aflägga den nya examen, skall detta säkerligen påskynda deras studier och således blifva ett korrektiv mot den befarade prestbristen.

Jag hoppas att Herr Departements-chefen icke skall uti den föreslagna åtgärden se något bristande förtroende från Riksdagens sida, utan tvärtom ett bevis på ett sådant förtroende, om Riksdagen hänskjuter frågan till Kongl. Maj:ts upplysta omdöme.

Jag anhåller att Kammaren måtte lemna sitt bifall till Utskottets förslag.

Herr Rydin: Jag vill blott yttra några ord för att visa att just denna tid är den lämpligaste för ifrågavarande reforms genomförande. Jag har af studentkatalogerna inhemtat, att antalet af teologie studerande utgör i Upsala 308 och i Lund 100 samt att i Upsala för närvarande finnas 150—160 medicinæ studiosi samt 140—150 juris studerande. De teologie studerande äro således till antalet ungefär dubbelt så många som de, hvilka studera medicin eller juridik. I följd af detta förhållande, tror jag det vara af vigt att förslaget nu bifalles. Sjelfva teologiska fakulteten, som ömmar för prestbristen, har också ansett, att fordringarne på den teoretiska examen blifva svåra att uppehålla, om icke en föregående pröfning egt rum, samt att det vore af största vigt att en sofring egde rum, så att i kyrkans tienst inginge personer med jemn och god bildning och icke, såsom varit fallet, ganska obildade subjekter.

Hvad dispensväsendet beträffar, som Herr Departementschefen omnämnde, tror jag icke att dispenserna egentligen skulle komma att gälla den teologico-filosofiska examen, utan de skulle afse att bereda lättnad i den praktiska pröfningen för den som tagit teoretisk examen.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr Almqvist: Så lifligt jag önskar, att presterskapet måtte erhålla och bibehålla erforderlig bildning, kan jag likväl icke underlåta att uttrycka min öfvertygelse, att den föreslagna åtgärden icke kan dertill mycket bidraga. De högre pensa i latinska och grekiska språken, som skulle stadgas, må vara i och för sig ganska goda examensprof, men, om en ung man med denna examenskunskap kommer till en trakt, der han saknar allt umgänge med bildade personer och derstädes vistas 15 å 20 år, tror jag för visst, att denna bildning försvinner, och att långt före nämnde tids förlopp af densamma skall finnas föga spår. Jag tviflar också att dessa examenskunskaper, dessa pensa i de gamla språken, innefatta något mått af verklig bildning. Ätminstone har jag sett sådana personer, som tagit både den filosofiska och teologiska kandidatexamen och dock kunna sägas vara i nästan fullkomlig saknad af bildning. Skall man vinna någon verklig bildning åt presterna, måste man ställa examina så, att de få tillfälle och manas, om ej tvingas, att sedermera underhålla sina kunskaper och föranlåtas till sådan sysselsättning som underhåller humanistisk bildning. I fråga om att lyfta presteståndets anseende och att göra det kallet mera allmänt begärligt för personer med inneboende förmåga, tror jag för öfrigt att examina blifva utan synnerlig betydelse. De män, som skulle kunna egna sig åt det presterliga kallet, äro i allmänhet menniskor lika med andra, och måste se på möjligheten af en bergad framtida ställning. Står icke en sådan dem till buds på den presterliga vägen, välja de i flesta fall en annan, som lofvar att, om ock sent, lemna en sorgfriare utkomst och under tiden tillfälle till bildadt umgänge. I alla andra vägar hafva lefnadsbehofven stigit och tillfällena till förtjenst likaså, och derfore tror jag det vore skäl att bereda presterna tillfälle att erhålla en förbättrad ställning genom att sammanslå små och eländiga pastorat, hvarigenom det kunde blifva något att sträfva för, i stället för att dela sönder de större.

Jag förnyar den erinran, att hos den prest, som nödgas att fortfarande vistas i en aflägsen ort tillsammans med blott obildade personer, icke må påräknas någon sann bildning blott till följd af en formel embetsexamen. Den satsen gäller för prester lika väl som för andra: "Säg mig med hvilka du umgås, skall jag säga dig hurudan du är".

Grefve Mörner, Carl Göran: Om icke den siste talaren hade uppträdt, skulle jag icke besvärat Kammaren med något yttrande i denna fråga, men jag måste uppriktigt tillstå att den sida, hvarifrån han betraktat frågan, alldeles icke är den, hvarifrån jag vill se densamma. Hans uppfattning, att presterna skulle dragas till sin verksamhet endast af hoppet om materiela fördelar, och att i samma mån dessa ökades, skulle man också få flera dugliga prester, är just icke något så synnerligt smickrande för det högvärdiga ståndet. För min del är jag lifligt öfvertygad om att hos mängden af dem är bevekelsegrunden en vida högre och ädlare. Det har sagts, att dessa kunskaper skulle blifva till föga nytta, i fall en prestman, som genomgått dessa prof, skulle få sin verkningskrets i en aflägsen landsort. Mig synes tvärtom, att just i en sådan trakt skulle det för den vär-

dige prestmannen vara en särdeles god tillflykt att kunna umgås med sina böcker, utvidga sitt vetande och, genom den lyftning han kunde i andligt hänseende gifva sin församling, skörda en vida bättre lön än den högre inkomsten. Långt ifrån att denna examen skall öka prestbristen, skall den tvärtom, efter min öfvertygelse, verka i motsatt riktning. Jag tror för min del, att för närvarande lättheten att aflägga teologisk examen och att på denna väg vinna sin utkomst, dragit åt detta håll personer, som icke haft de egenskaper, hvilka kunnat göra deras verksamhet inom församlingarne fruktbringande. Det fanns förr en annan afledare för mindre begåfvade universitetsmedlemmar i kameralexamen. Denna är försvunnen, och då nu flertalet af denna skara har vänt sig åt det presterliga hållet, har verkliga presteståndet icke derpå vunnit. En sådan examen, som den ifrågasatta, skulle efter mitt förmenande otvifvelaktigt komma att höja presteståndets anseende, och i samma mån som prestmannen står genom sin bildning på en högre ståndpunkt än mängden af församlingsmedlemmarne, får han hos dem ett anseende, som skall göra hans verksamhet fruktbringande.

Jag förordar på det varmaste bifall till förslaget.

Öfverläggningen förklarades härefter slutad och utlåtandet bifölls.

Kammaren åtskiljdes kl. 4 e. m.

In fidem
O. Brakel.
